

พระบาฬีไตรปิฎก มหัตศรณยวรรณกรรมของมนุษยชาติ

พุทธศักราช ๒๕๖๗

พระบาฬีไตรปิฎก ๒ ภาษา (มคอ-ไทย)

เล่ม ๒๕ (๑)

ขุททกนิกาย

ขุททกปาฐะ – ธัมมบท

โครงการจัดสร้างพระบาฬีไตรปิฎก ๒ ภาษา (มคอ-ไทย)

และ

ทุนนิธิพระบาฬีศึกษาธัมมานันทาภิธาน

จัดพิมพ์เป็นธัมมทาน

เนื่องในงานฌาปนกิจสรีสังขาร

ท่านอาจารย์พระครูธรรมธรมณต์ นนฺทโก

อัครมหาบัณฑิต ศาสตรเมธี มหาปฎิฐานโกวิทอาจารย์

อดีตผู้อำนวยการอภิธรรมโชติกะวิทยาลัย

อดีตเจ้าอาวาสวัดจากแดง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ

ณ เมรุจำลอง วัดจากแดง

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

เล่ม ๒๕ (๑)

พุทธทศกนิย

พุทธทศปาฐะ-ธัมมบท

ในการดูแลของโครงการจัดสร้างพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ๒ ภาษา (มคธ-ไทย)

และ

ทุนนิธิพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

จากการปรารภและการสนับสนุนของ

ท่านอาจารย์พระครูธรรมธรสมนธ์ นนทิกโก

อัครมหาบัณฑิต ศาสตรเมธี มหาปณฺธิฐานโกวิทอาจารย์

อดีตเจ้าอาวาสวัดจากแดง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ

พิมพ์เป็นธรรมทาน

เนื่องในงานฌาปนกิจสงฆ์สังฆาร

ท่านอาจารย์พระครูธรรมธรสมนธ์ นนทิกโก

อดีตผู้อำนวยการอภิธรรมโชติกะวิทยาลัย

อดีตเจ้าอาวาสวัดจากแดง

วันอาทิตย์ที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๗

ณ เมรุจำลอง วัดจากแดง

อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ

พิมพ์ที่ : บริษัท แอคทีฟ พรินท์ จำกัด

๙ ซอยลาดพร้าว ๖๔ แขวง ๑๔

ถนนลาดพร้าว แขวงวังทองหลาง

เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๑๐

โทรศัพท์ ๐-๒๕๓๐-๔๑๑๔

โทรสาร ๐-๒๑๐๘-๘๘๕๑

E-mail : tanapress@gmail.com

คำไหว้ครู

การไหว้ครูเป็นสิ่งงดงามอย่างหนึ่งในโลก จึงขอกล่าวคำไหว้ครูไว้ในเบื้องต้น ดังนี้ –

สพฺพโลกครุํ พุทฺธํ นาถมฺม’มฺหุตฺตรํ;
อตุตฺมํ จาริยสฺสขํ วรฺทามิ สิริสาทรํ. (ตติยสการวิปฺลาคาถา)

ขอกราบกราน

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นพระบรมครูของโลกทั้งปวง
พระธรรมซึ่งเป็นที่พักพิงที่สูงสุด และพระอริยสงฆ์ผู้สูงส่ง
ด้วยเศียรเกล้า ด้วยความเคารพอย่างสูงยิ่ง

นมิตฺวา สงฺคีติการิํ มหากสฺสปอาทิกํ;
นानาคณฺถการกญฺจ ปาฬิยตุสฺสโพรกํ. (อุภยรการวิปฺลาคาถา)

ขอน้อมนมัสการ

คณะพระสังคีติการกาจารย์มีท่านพระมหากัสสปะผู้เป็นพระอรหันตเจ้าเป็นต้น
รวมทั้งท่านผู้สร้างคัมภีร์ต่างๆ
ซึ่งเป็นผู้ช่วยให้เกิดความเข้าใจความหมายแห่งพระบาฬีได้เป็นอย่างดี

นมิตฺวา จ มมาเจริํ ธมฺมานนฺทญฺจ นนฺทิกํ;
ทฺวิภาสาหิ ปาฬิคนถํ กสฺสํ ธมฺมวิพุทฺธิยา. (ตติยรการวิปฺลาคาถา)

และขอน้อมนมัสการ

ท่านอาจารย์พระภัททันทธัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต
ท่านอาจารย์พระครูธรรมธรมณฺฑนฺต นนฺทิกโก อัครมหาบัณฑิต
รวมทั้งท่านอื่นๆ ผู้เป็นอาจารย์และปาจารย์ของข้าพเจ้า
ข้าพเจ้าจะจัดทำพระคัมภีร์พระบาฬีสองภาษา (มคอ-ไทย)
เพื่อความรู้ชัดในพระปริยัตติธัมม

คำชี้แจง

พระบาฬีไตรปิฎก ๒ ภาษา (มคธ-ไทย) เล่ม ๒๕ (๑) “ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ – ธัมมบท” ที่จัดพิมพ์ขึ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งในพระบาฬีไตรปิฎก เล่ม ๒๕ ในพระบาฬีไตรปิฎก ชุด ๔๕ เล่ม ที่มีการจัดแบ่งจำนวนเล่มและจัดพิมพ์อยู่ในเมืองไทย (รายชื่อลำดับเล่มพระบาฬีไตรปิฎก ชุด ๔๕ เล่ม ได้พิมพ์ไว้ข้างท้ายเล่มนี้ หน้า ๑๓๘ ด้วยแล้ว)

การจัดพิมพ์นี้เป็นงานใน “โครงการจัดสร้างพระบาฬีไตรปิฎกฯ สองภาษา (มคธ-ไทย)” ที่ท่านอาจารย์พระครูธรรมธรรมสุนต์ นนฺทโก อัครมหาบัณฑิต ศาสตรเมธี มหาปธานโกวิทอาจารย์ อดีตเจ้าอาวาสวัดจากแดง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ได้ปรารภและให้การสนับสนุนในการดำเนินงาน โดยข้อมูลภาษามคธ/ภาษาบาลีนั้นได้อาศัยพระบาฬีไตรปิฎกฉบับฉันทะสังคิตที่ประเทศพม่าเป็นเจ้าภาพในการดำเนินการสังคายนาและจัดพิมพ์ไว้ ส่วนคำแปลภาษาไทยอิงอาศัยคำอธิบายในอรรถกถา โดยมีพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงเป็นข้อมูลเทียบเคียง

การจัดพิมพ์พระคัมภีร์นี้ แบ่งพิมพ์ออกเป็นเล่มย่อย โดยใช้เลขลำดับเล่มพระคัมภีร์ตามเลขลำดับของพระบาฬีไตรปิฎก ฉบับสยามรัฐ ชุด ๔๕ เล่ม และใช้เลขลำดับย่อยอยู่ในวงเล็บต่อท้ายเพื่อบอกลำดับของเนื้อหาที่แบ่งพิมพ์จากพระคัมภีร์ฉบับเต็มเล่มนั้น

ชื่อพระคัมภีร์ “ขุททกปาฐ” หรือ “ขุททกปาฐะ” นี้ หากแปลเป็นภาษาไทยในสมัยนี้ก็เท่ากับเป็น “แบบเรียนเล่มเล็ก” (ขุททก = เล็ก น้อย, ปาฐ = บทอ่าน บทเรียน แบบเรียน) โบราณจารย์ท่านใช้เป็นแบบเรียนเบื้องต้นสำหรับผู้ใหม่ในพระศาสนา พระสูตรต่างๆ ในพระคัมภีร์นี้เป็นที่คุ้นเคยกันเพราะเป็นบทสวดมนต์ที่ใช้อยู่โดยทั่วไป กล่าวได้ว่าบทสวดมนต์ส่วนหนึ่งนั้นมาจากพระคัมภีร์นี้

ส่วนพระคัมภีร์ “ธัมมบท” หรือ “ธัมมบท” นี้ เป็นที่คุ้นเคยเพราะเป็นพระคัมภีร์ที่เป็นแบบเรียนในหลักสูตรการศึกษาพระบาฬี โดยศึกษาคู่กับอรรถกถา เพื่อจะได้ทราบความหมายและความเป็นมาของพระคานานั้นๆ เนื่องจากในพระบาฬีไตรปิฎกนั้นท่านประมวลไว้เฉพาะพระคาถาที่เป็นแม่บท ส่วนเรื่องราวและความหมายของบทพระบาฬีนั้นมีอยู่ในพระคัมภีร์อรรถกถา จึงต้องศึกษาควบคู่ไปด้วยกัน และเนื่องจากในอรรถกถานั้นได้มีพระคาถาจากพระบาฬีอยู่ด้วยแล้ว ในการเรียนการสอนทั่วไปจึงใช้พระคัมภีร์ธัมมบทคู่กับอรรถกถาเป็นแบบเรียน ซึ่งเมื่อชี้แจงให้ผู้เรียนได้ทราบว่าพระคาถาที่เป็นแม่บทนั้นอยู่ในพระบาฬีไตรปิฎกเล่มใด ผู้เรียนก็จะรู้จักและคุ้นเคยกับพระคัมภีร์ส่วนที่เป็นพระบาฬีไตรปิฎก ชุด ๔๕ เล่มนั้น

แต่ก่อนเป็นที่รับรู้กันว่าพระบาฬีไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ รวมทั้งพระไตรปิฎกฉบับแปลเป็นภาษาไทยนั้น หนึ่งจบครบชุดมีจำนวน ๔๕ เล่ม แต่ต่อมาได้มีการกล่าวถึงพระไตรปิฎกที่มีมากกว่า ๔๕ เล่มด้วย ซึ่งนั่นเป็นการกล่าวถึงพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย (ชุด ๙๑ เล่ม) ซึ่งได้นำคำแปลของพระไตรปิฎกและคำแปลของอรรถกถา มาพิมพ์รวมไว้ในเล่มเดียวกัน ดังนั้นเพื่อให้คุ้นเคยกับจำนวนเล่มของพระคัมภีร์เฉพาะส่วนที่เป็นพระบาฬีไตรปิฎก ในที่นี้ จึงระบุจำนวนไว้ด้วยว่า “ชุด ๔๕ เล่ม”

แม้ผู้ที่ไม่คุ้นกับภาษามคธ/ภาษาบาลี ก็สามารถอ่านในส่วนคำแปลภาษาไทยได้ และหากต้องการทราบรายละเอียดที่มีอยู่ในพระคัมภีร์อรรถกถาด้วย ก็สามารถอ่านได้ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล

ชุด ๙๑ เล่ม ที่มูลนิธิรณรงค์เพื่อสิทธิมนุษยชนจัดพิมพ์ โดยอรรถกถาที่เป็นคำอธิบายของพุทธทาสภิกขุอยู่นั้น
ในเล่ม ๓๙ ส่วนอรรถกถาของธัมมปทนั้นอยู่ในเล่ม ๔๐-๔๓

ในการจัดพิมพ์นี้ บางส่วนใช้ตามที่มีอยู่แล้ว เช่นตัวเลขหน้าชื่อเรื่อง นับจำนวนเรื่องเฉพาะในวรรค
นั้น บางส่วนเพิ่มขึ้นใหม่ เช่นตัวเลขในวงเล็บท้ายชื่อเรื่อง ใช้นับเรื่องต่อเนื่องกันจากวรรคแรกไปจนจบ

ความหมายในแต่ละคาถา ส่วนใหญ่นั้นจะมีความหมายจบในตัว ซึ่งจัดคำแปลให้กำกับไปที่ละ
คาถาได้ แต่บางคาถามีถ้อยคำที่เกี่ยวข้องกับคาถาข้อต่อไป จึงใช้เครื่องหมายขีดสามขีด(≡)ลอยอยู่
ด้านบนคำแปลเพื่อเป็นที่สังเกต เช่นคำแปลท่อนสุดท้ายในคาถาข้อ ๘๘ นั้นเกี่ยวข้องกับเนื้อความใน
คาถาข้อ ๘๘

ตัวเลขย่อหน้าคำหรือหน้าคาถา ใช้ับจำนวนหรือนับลำดับคาถาในเรื่องนั้นๆ

อักษรเอนในคำแปล เป็นการเพิ่มคำเพื่อเสริมความหมายในเรื่องนั้น

อักษรเอนในเชิงอรรถ ใช้กับเชิงอรรถที่ใส่เพิ่มขึ้นหรือข้อความที่เพิ่มเติมในเชิงอรรถเดิมที่มีอยู่
ในเชิงอรรถนั้นอาศัยข้อมูลในฉบับฉันทะสังคีติ เทียบกับฉบับสยามรัฐ โดยใช้ตัวเลขต่างกัน ดังนี้ -

ขุ.เถร.๒๖/๓๒๕/๓๑๑ เป็นที่มาในฉบับสยามรัฐ ตัวเลขนั้นบอกถึง เล่ม/ข้อ/หน้า

ขุ.๒/๒๗๕/๒๖๙ เป็นที่มาในฉบับฉันทะสังคีติ (เรียกว่า “ฉบับฉันทะ”) ซึ่งในการจัดทำนี้ได้เพิ่มเลข
กลุ่มกลางคือเลขข้อเข้ามาด้วย เพราะในฉบับฉันทะนั้นจะระบุเพียงเลข เล่ม/หน้า อีกทั้งได้เพิ่ม
รายละเอียดชื่อของแหล่งที่มาไว้ด้วย หากมีชื่อที่ต่างกันบ้าง จะระบุจุดต่างไว้ในวงเล็บ

การอ้างอิงข้อมูลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชในที่นี้กับที่มีอยู่ในที่อื่นด้วย ช่วยเพื่อการสอบทานถ้อยคำเป็นต้น

ประวัติท่านอาจารย์พระครูธรรมธรรมสุนต์ นนทิกโก

ท่านอาจารย์พระครูธรรมธรรมสุนต์ นนทิกโก นามสกุล พูลเจริญ
เกิดวันอาทิตย์ที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ณ บ้านเลขที่ ๗๕ หมู่ ๔ ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์
จังหวัดฉะเชิงเทรา

ท่านเป็นบุตรคนที่ ๕ ในจำนวนบุตรธิดา ๗ คน ของคุณพ่อแฉะ - คุณแม่บุญมี พูลเจริญ
ในวัยเด็ก ท่านมีอุปนิสัยเป็นคนสุขุม พุดน้อย รักสันโดษ เรียนหนังสือเก่ง และขยันทำงานที่ได้รับ
มอบหมายทุกอย่าง

ท่านอุปสมบท ณ วัดปากน้ำ ต.ปากคลอง อ.ภาษีเจริญ จ.ธนบุรี ในวันอาทิตย์ที่ ๑๒ มิถุนายน
พ.ศ. ๒๔๙๘ โดยมีพระภิกษุโกศลเถระเป็นพระอุปัชฌาย์

แต่เดิมท่านจะบวชเพียง ๑ พรรษา เมื่อใกล้จะครบพรรษา ได้เก็บกวาดเสนาสนะ และพบคัมภีร์
อธิบายพระอภิธรรมอยู่นหลังตู้พระไตรปิฎก เมื่อเปิดอ่านดู จึงเกิดความสนใจ มีศรัทธาและฉันทะที่จะ
เรียนรู้พระอภิธรรม จึงไม่ได้ลาสิกขาตามที่กำหนดไว้ โดยบอกกับญาติโยมที่มารอรับว่า “เอาไว้ก่อน”
แล้วท่านได้อยู่ศึกษาพระธรรมวินัยและอบรมสั่งสอนญาติโยมพุทธศาสนิกชนต่อมาจนตลอดชีวิตของท่าน

พ.ศ. ๒๕๐๖ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นอาจารย์สอนพระอภิธรรม (ในช่วงที่ยังเป็นนักศึกษาอยู่ด้วย)

พ.ศ. ๒๕๐๘ สอบได้ประกาศนียบัตร “อภิธรรมาจารย์เอก”

พ.ศ. ๒๕๐๙ สอบได้ประกาศนียบัตร “อภิธรรมบัณฑิต”

พ.ศ. ๒๕๑๑ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นอาจารย์สอนพระอภิธรรมพิเศษ

พ.ศ. ๒๕๒๗ - ๒๕๒๙ ได้ดำรงตำแหน่งรองผู้อำนวยการอภิธรรมโชติกะวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๓๐ - ๒๕๓๕ ได้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการอภิธรรมโชติกะวิทยาลัย

ท่านได้จัดทำและส่งเสริมให้จัดทำอุปกรณ์และคู่มือการศึกษาทางพระพุทธศาสนามากมาย ทั้งยัง
ได้ชวนชวนให้มีการแปลคัมภีร์อรรถกถาของพระอภิธรรมออกมาเป็นภาษาไทย ซึ่งเป็นส่วนช่วยให้งาน
แปลคัมภีร์อรรถกถาเป็นภาษาไทยมีครบสามปิฎกในเวลาต่อมา ได้ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการเรียนการ
สอน “บาฬิมหาไวยากรณ์” ซึ่งเป็นหลักสูตรของวัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง ขึ้นที่อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ซึ่งต่อมาได้กระจายออกไปยังภูมิภาคต่างๆ

พ.ศ. ๒๕๒๓ - ๒๕๖๒ ท่านได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดจากแดง จนถึงมรณภาพในช่วงมัชฌิม
ยามแห่งราตรี ตอนหลังเที่ยงคืน (๐๐.๔๐ น.) ของคืนวันพฤหัสบดีที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ (นับวัน
เวลาตามพระศาสนา แต่เมื่อนับตามนาฬิกาจะเป็นวันศุกร์ที่ ๑๗ พฤษภาคม)

เกียรติคุณที่ท่านได้รับ

พระครูธรรมธรรม สมณศักดิ์ฐานานุกรมในพระพิมลธรรม (อาจ อาสภมหาเถร) วัดมหาธาตุฯ

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (กิตติมศักดิ์) จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อัครมหาบัณฑิต จากรัฐบาลประเทศสหภาพมา

ศาสตรเมธี รางวัลพระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

มหาปฎิฐานโกวิทอาจารย์ คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดามascus

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34

สารบัญ

คำไหว้ครู.....	(๑)
คำชี้แจง.....	(๒)
ประวัติท่านอาจารย์พระครูธรรมธาสมนต์ นนทิกโก.....	(๔)
สารบัญ.....	(๕)
ขุททกปาฐะ.....	๑
๑. สรณตริย.....	๑
๒. ทสสิกขาบท.....	๒
๓. ทวัตติงสาการะ.....	๓
๔. กุมารปัญหา (สามเณรปัญหา).....	๔
๕. มงคลสูตร.....	๕
๖. รตนสูตร (รัตนสูตร).....	๖
๗. ติโรกฏสูตร (ติโรกฏทสูตร).....	๑๓
๘. นิธิกัณทสูตร.....	๑๖
๙. เมตตสูตร (กรณียเมตตสูตร).....	๑๗

ขุททกนิกาย ขุททกปาฐปาฬิ
ขุททกนิกาย พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

ขอนอบน้อมองค์พระภควันต์ผู้ทรงเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

๑. สรรณตตย

๑. พระสรรณตตย (ว่าด้วยสรณะ ๓)

พุทฺธํ สรรณํ คจฺฉามิ,

ธมฺมํ สรรณํ คจฺฉามิ,

สํฆํ สรรณํ คจฺฉามิ.

ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ (เป็นที่พึ่ง เป็นที่ระลึกถึง เป็นที่ขจัดภัย)

ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นสรณะ

ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ

พุทฺธมฺปิ พุทฺธํ สรรณํ คจฺฉามิ,

แม้ครั้งที่ ๒ ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ

พุทฺธมฺปิ ธมฺมํ สรรณํ คจฺฉามิ,

แม้ครั้งที่ ๒ ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นสรณะ

พุทฺธมฺปิ สํฆํ สรรณํ คจฺฉามิ.

แม้ครั้งที่ ๒ ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ

ตติยมฺปิ พุทฺธํ สรรณํ คจฺฉามิ,

แม้ครั้งที่ ๓ ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ

ตติยมฺปิ ธมฺมํ สรรณํ คจฺฉามิ,

แม้ครั้งที่ ๓ ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นสรณะ

ตติยมฺปิ สํฆํ สรรณํ คจฺฉามิ.

แม้ครั้งที่ ๓ ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ

สรรณตตย^๑.

นี่เป็นพระสรณตตย

^๑ สรรณคณนํ นิฏฺฐิตํ (สุยา.)

๒. ทสสิกขาปท**๒. สิกขาปท ๑๐ (ว่าด้วยสิกขาปท ๑๐)****๑. ปาณาติปาตา เวรมณสิกขาปท^๑ สมาทียามิ.**

ข้าพเจ้ารับรักษาสิกขาปทคือเว้นจากปาณาติบาต(การทำชีวิตให้ตกตาย)

๒. อทินนทานา เวรมณสิกขาปท^๒ สมาทียามิ.

ข้าพเจ้ารับรักษาสิกขาปทคือเว้นจากอทินนทาน(การถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้)

๓. อพฺรหมจิริยา เวรมณสิกขาปท^๓ สมาทียามิ.

ข้าพเจ้ารับรักษาสิกขาปทคือเว้นจากอพรมจรรย์(สิ่งที่ไม่ใช่พรหมจรรย์)

๔. มุสาวาทา เวรมณสิกขาปท^๔ สมาทียามิ.

ข้าพเจ้ารับรักษาสิกขาปทคือเว้นจากมุสาวาท(คำเท็จ)

๕. สุราเมรยมชฺชปมาทญฺจนา เวรมณสิกขาปท^๕ สมาทียามิ.

ข้าพเจ้ารับรักษาสิกขาปทคือเว้นจากเหตุของความประมาทคือสุราเมรัยของเมา

๖. วิกาลโภชนา เวรมณสิกขาปท^๖ สมาทียามิ.

ข้าพเจ้ารับรักษาสิกขาปทคือเว้นจากอาหารในช่วงวิกาล(ตั้งแต่เที่ยงวันถึงเช้าวันใหม่)

๗. หจฺจจิตฺตวาทิตฺตวิสุทฺตสุสฺสา เวรมณสิกขาปท^๗ สมาทียามิ.

ข้าพเจ้ารับรักษาสิกขาปทคือเว้นจากการดูร่าร้องบรรเลงซึ่งแสดงต่อกุล

๘. มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสณฺญาณา เวรมณสิกขาปท^๘ สมาทียามิ.

ข้าพเจ้ารับรักษาสิกขาปทคือเว้นจากเหตุแต่งตัวเสริมงามคือทาของหอม
ทัดทรงดอกไม้

๙. อุจฺจาสนมมหาสยนา เวรมณสิกขาปท^๙ สมาทียามิ.

ข้าพเจ้ารับรักษาสิกขาปทคือเว้นจากที่นั้งที่นอนสูงใหญ่

๑๐. ชาตฺรปรชตปฏิกฺคคฺคณา เวรมณสิกขาปท^{๑๐} สมาทียามิ.

ข้าพเจ้ารับรักษาสิกขาปทคือเว้นจากการรับเงินทอง

ทสสิกขาปท^{๑๑}.

นี้เป็นสิกขาปท ๑๐

^๑ เวรมณสิกขาปท (สี. สยา.) [เวรมณฺ สิกขาปทํ (สยา.ม.)] ในอัฐกถากล่าวคำนี้เป็นสมาส จึงควรติดกันและเป็นเสียงสั้น

^๒ ทสสิกขาปทํ นิฏฺฐิตํ (สยา.)

๓. ทวตฺติสากการ

๓. ทวตฺติสากการะ

(ว่าด้วยสิ่งที่มีอยู่ในร่างกาย ๓๒ ประการ)

“อตุถิ อิมสฺมิ กายะ -

ในร่างกายนี้มี -

เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ,

๑ผม ๒ขน ๓เล็บ ๔ฟัน ๕หนัง

มฺสํ นหารุ^๑ อญฺชิ^๒ อญฺชิมิณฺชํ วกฺกํ,

๖เนื้อ ๗เอ็น ๘กระดูก ๙เยื่อในกระดูก ๑๐ไต

หทยํ ยกฺหนํ กิโถมกํ ปิฬกํ ปปฺผาสํ,

๑๑หัวใจ ๑๒ตับ ๑๓พังผืด ๑๔ม้าม ๑๕ปอด

อนฺตํ อนฺตคฺคณฺ อุตฺริยํ กรีสิ^๓ (มตฺถลฺลุคฺ)^๔,

๑๖ไส้ใหญ่ ๑๗ไส้เล็ก ๑๘อาหารใหม่ ๑๙อาหารเก่า ๒๐เยื่อมันสมอง

ปีตตํ เสฆฺมํ ปุพฺโพ โลหิตํ เสโท เมโท,

๒๑ดี ๒๒เสมหะ ๒๓หนอง ๒๔เลือด ๒๕เหงื่อ ๒๖มันขี้

อสฺสุ วสา เขฬฺโห สิงฺฆานิภา^๕ ลสิกา มุตฺตนุ^๖ติ^๗.

๒๗น้ำตา ๒๘เปลงมัน ๒๙น้ำลาย ๓๐น้ำมูก ๓๑ไขข้อ ๓๒น้ำปัสสาวะ

ทวตฺติสากการิ^๘.

นี่เป็นทวตฺติสากการะ

^๑ นหารุ (สี. อ.), นหารู (स्या. ก.)) [ในฉบับฉันทะสังคีตแสดงเชิงอรรถไว้เช่นนี้ แต่ในฉบับสยามปรากฏเป็น “นหารู”]^๒ อญฺชิ (स्या. ก.)^๓ () สัพพตฺต นตฺติ, อญฺจกถายํ ววตฺถานวชิ จ ทวตฺติสสงฺขยา จ มนสิ กตพฺพา. [ในพระสูตรทั่วไปที่ทรงแสดงกายคตาสติ จะไม่มีคำว่า “มตฺถลฺลุคฺ” นี้ เพราะ “มตฺถลฺลุคฺ” สามารถหมายเอาได้ด้วยคำว่า “อญฺชิมิณฺชํ” ส่วนในขุททกปาฐะ มีคำนี้ตรงตามจำนวนที่ว่า “๓๒” และอยู่ในลำดับตรงนี้ โดยถือตามที่ปรากฏในอรรถกถาของขุททกปาฐะ ตอนบอกวิธีกำหนด ซึ่งคำนี้ปรากฏอยู่ในลำดับต่อจาก “กรีส” (ส่วนพระบาท ขุททกปาฐะ ฉบับสยามนั้น ปรากฏอยู่ในลำดับท้ายสุด ตามเชิงอรรถ ๕ แต่ในอรรถกถาฉบับสยามนั้น แสดงคำนี้อยู่ต่อจาก “กรีส” เหมือนที่ปรากฏในอรรถกถาฉบับฉันทะ)]^๔ สิงฺฆานิภา (स्याม.), สิงฺฆานิภา [ขุ.ขุ.อญฺ.(สยาม.)]^๕ มุตฺตํ, มตฺถเก มตฺถลฺลุคฺนตฺติ (स्या.)^๖ ทวตฺติสากการิ นิฉฺชิโต (स्याม.) [ฉบับฉันทะใช้คำแบบสมาหารทิกุ จึงเป็น “ทวตฺติสากการ” ส่วนในอรรถกถาปรากฏใช้คำดังนี้ คือ ใช้เป็นสมาหารทิกุว่า “ทวตฺติสากการิ ภาเวนโต” (ทุติยา เอกพจน์ ฉบับฉันทะ หน้า ๓๒, ฉบับสยาม หน้า ๕๐) ส่วนอีกที่นั้น ในอรรถกถาสองฉบับ มีรูปคำต่างกันเป็นสองแบบ คือฉบับสยาม หน้า ๔๖ ใช้เป็นสมาหารทิกุว่า “เอเต เกสาทโย ทวตฺติสากการา” (ปฐมา พหุพจน์) ส่วนฉบับฉันทะ หน้า ๒๙ แยกคำออกจากกันเป็น “เอเต เกสาทโย ทวตฺติส อากการา”]

๔. กุมารปัญหา^๑

๔. กุมารปัญหา (ว่าด้วยคำถามเพื่ออุปสมบทสามเณรโสပါกะ)

๑. “เอกัม นาม กิ. สพุเพ สตุตา อาหารภูจิตติกา.
หนึ่งคืออะไร สัตว์บุคคลทั้งมวลล้วนดำรงอยู่เพราะอาหาร^๒
๒. เทว นาม กิ. นามญจ รูปญจ.
สองคืออะไร นามและรูป
๓. ตีณิ นาม กิ. ติสฺโส เวทนา.
สามคืออะไร เวทนา ๓
๔. จตุตาริ นาม กิ. จตุตาริ อริยสัจจานิ.
สี่คืออะไร อริยสัจ ๔
๕. ปญจ นาม กิ. ปญจุปาทานกฺขุหนฺธา.
ห้าคืออะไร อุปาทานขันธ์ ๕
๖. จ นาม กิ. จ อชฺชุตฺติกานิ อายตนาหิ.
หกคืออะไร อายตนะภายใน ๖
๗. สตุต นาม กิ. สตุต โพชฌนฺคา.
เจ็ดคืออะไร โพชฌงค์ ๗
๘. อฏฺฐ นาม กิ. อริโย อฏฺฐจฺงคิโก มคฺโค.
แปดคืออะไร อริยมรรคมีองค์ ๘
๙. หว นาม กิ. หว สตุตาวาสา.
เก้าคืออะไร สัตตาวาส ๙
๑๐. ทส นาม กิ. ทสหนฺเคหิ สมฺมุนาคโต ‘อรหา’ติ วุจฺจตี”ติ.
สิบคืออะไร ผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๐^๓ เรียกว่าพระอรหันต์

กุมารปัญหา^๔.

นี่เป็นกุมารปัญหา

^๑ สามเณรปัญหา (สุยาม.)^๒ คำว่า “อาหาร” แปลว่า “สิ่งที่นำผลมาให้” ในที่นี้หมายถึงปัจจัย เพราะปัจจัยทำให้เกิดผล จึงเป็นสิ่งที่นำผลมาให้^๓ ในอัฐกถาของพุทธทศกัณฐะยกข้อมูลจากพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช [พ.ศ. ๒๕๖๑/๑๑/๑๓๗, อ. 3/111/436 (3. ตติยปณฺณาสก 1. สมณสนฺญาณาวคค 11. ปจฺจมอเสสสุตฺต)] โดยสรุปนั้น องค์ ๑๐ ได้แก่ ๑. สัมมาทิฏฐิของพระอเสส ๒. สัมมาสังกัปปะของพระอเสส ... ๘. สัมมาสมาธิของพระอเสส ๙. สัมมาญาณะของพระอเสส ๑๐. สัมมาวิมุตติของพระอเสส^๔ สามเณรปัญหา นิฎฐิตา (สุยาม.)

๕. มงคลสูตร

๕. มงคลสูตร
(ว่าด้วยมงคลที่สูงที่สุด)

๑. ^๑เอวํ เม สุตํ:

อย่างนี้ที่ข้าพเจ้า(พระอานันทเถระ)ได้สดับมา :

เอกํ สมยํ ภควา สวตถิยํ วิหริติ เชตวันเ อนาถปิณฑิกสุส อารามเ.

สมัยหนึ่งพระภควันต์ประทับที่กรุงสวตถิ ฌ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกะ

อถ โข อญฺญตรา เทวตา อภิภูกนฺตาย รตฺติยา อภิภูกนฺตวณฺณา เกวลกปฺปํ

เชตวัน โสภาเสตวา เยน ภควา เตนุสสงฺกมิ,

ครั้งนั้นแล เมื่อราตรีล่วงไปหนึ่งยาม เทวดาองค์หนึ่งมีผิวพรรณงามล้ำทำพระเชตวัน

ให้สว่างไสวโดยรอบทุกด้าน ได้เข้าเฝ้าพระภควันต์ถึงที่ประทับ

อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺหุตํ อญฺจาสิ.

ครั้งเข้าเฝ้าแล้วได้ถวายอภิวาทพระภควันต์แล้วยืนที่ควรด้านหนึ่ง

เอกมฺหุตํ จิตา โข सा เทวตา ภควนฺตํ คากาย อชฺฌมฺภาสิ -

เทวดาซึ่งยืนที่ควรด้านหนึ่งแล้วนั้นได้กราบทูลพระภควันต์เป็นคาถาว่า -

๒. “พหู เทวา มนุสฺสา จ มงฺคลานิ อจินฺตยฺ;

อากงฺขมานา โสตุถานํ พฺรหฺมิ มงฺคล’มุตฺตมํ.”

เทวดาและมนุษย์จำนวนมากหวังสิ่งที่มีผลดี

ได้คิดหามงคลทั้งหลายกัน ขอพระองค์ตรัสมงคลที่สูงที่สุดเถิด

(พระภควันต์ตรัสว่า -)

๓. “อเสวนา จ พาลานํ ปณฺทิตานญจ เสวนา;

ปฺปชา จ ปฺปชเนยฺยานํ^๒ เอตํ มงฺคล’มุตฺตมํ^๓.

๑.การไม่คบพาล ๒.การคบบัณฑิต ๓.การบูชาผู้ที่ควรบูชา

นี้เป็นมงคลที่สูงที่สุด

^๑ พระสูตรนี้มีอยู่ในสุตตนิบาตด้วย [ขุ.สุ. ๒๕/๓๑๗-๓๑๘/๓๗๖-๓๗๗, ขุ.1/261-272/318-319 (2.จุฬาลงกรณ 4.มงคลสูตร)]

^๒ ปุชเนยฺยานํ (ส. สยา. ก. อ.)

^๓ เอตมมงคลมุตฺตมํ (สยาม.) แม้ในคาถาต่อๆไปก็เช่นกัน คำสนธิที่เป็นสองอย่างแบบนี้ พบได้บ่อย บางแห่งไม่ได้เทียบไว้ ผู้มีความรู้ภาษามคธพอรู้ได้

๑. ปติรูปเทสวาโส จ ปุพฺเพ จ กตปุญฺญตา;
 ๒. อตฺตสมฺมาปณฺธิ^๑ จ เอตํ มงฺคล'มุตฺตมํ.
 ๓. ๕. การอยู่ในถิ่นที่สมควร ๕. การเป็นผู้มีบุญที่ทำไว้ในปางก่อน
 ๔. ๖. การตั้งตนไว้ชอบ นี่เป็นมงคลที่สูงที่สุด
๕. พาทุสจฺจยฺจ สิปฺปญฺจ วินโย จ สุสิขุชิตฺ;
 ๖. สุภาสิตา จ ยา วาจา เอตํ มงฺคล'มุตฺตมํ.
 ๗. ๗. การเป็นพหูสูต ๗. ศิลปวิทยา ๗. วินัยที่ศึกษาดี
 ๘. ๘. วาจาใดกล่าวดี นี่เป็นมงคลที่สูงที่สุด
๖. มาตาปิตุ อุปฺภูจฺจํ ปุตฺตทารุสฺส สงฺคโห;
 ๗. อนาถุลา จ กมฺมหนฺตา เอตํ มงฺคล'มุตฺตมํ.
 ๘. ๘. การบำรุงมารดา ๘. การบำรุงบิดา
 ๙. ๙. การสงเคราะห์บุตรการสงเคราะห์ภริยา
 ๑๐. ๑๐. การงานไม่อาภูล นี่เป็นมงคลที่สูงที่สุด
๗. ทานญฺจ ธมฺมจริยา จ ฌาตกาณญฺจ สงฺคโห;
 ๘. อนวชฺชานํ กมฺมานิ เอตํ มงฺคล'มุตฺตมํ.
 ๙. ๙. การให้ ๙. การประพฤติธรรม ๙. การสงเคราะห์ญาติ
 ๑๐. ๑๐. การงานอันไม่มีโทษ นี่เป็นมงคลที่สูงที่สุด
๘. อารตี วิรตี ปาปา มชฺชปาณา จ สยฺโม;
 ๙. อปฺปมาโท จ ธมฺเมสุ เอตํ มงฺคล'มุตฺตมํ.
 ๑๐. ๑๐. การงดเว้นบาป ๑๐. การระวังการดื่มน้ำเมา
 ๑๑. ๑๑. การไม่ประมาทในทุกศีลธรรมทั้งหลาย นี่เป็นมงคลที่สูงที่สุด
๙. คารโว จ นิวาโต จ สนฺตญฺจิ จ กตญฺญตา;
 ๑๐. กาเลน ธมฺมสุสวณฺ^๓ เอตํ มงฺคล'มุตฺตมํ.
 ๑๑. ๑๑. การเคารพ ๑๑. การไม่ลำพอง ๑๑. การสันโดษ
 ๑๒. ๑๒. การเป็นผู้กตัญญู ๑๒. การพึงธรรมตามกาล นี่เป็นมงคลที่สูงที่สุด

^๑ อตฺตสมฺมาปณฺธิ (กตฤติ)

^๒ อรรถกถาธรรมปิฎกแสดงการนับมงคลเป็น ๓ แบบ คือ ๓๗ // ๓๘ // ๓๙ หากนับ ๓๗ จะรวมข้อ ๑๑ และ ๑๒ เป็นข้อเดียว หากนับ ๓๘ ก็นับตามที่นับไว้นี้ หากนับ ๓๙ ก็นับข้อ ๑๑ และ ๑๒ เป็นคนละข้อตามการนับแบบ ๓๘ และแยกข้อ ๑๑ ออกเป็น ๒ ข้อ คือ ๑. การสงเคราะห์บุตร ๒. การสงเคราะห์ภริยา

^๓ ธมฺมสุสวณฺ (ก.-ส.), ธมฺมสวณฺ (ก.-ส.)

๑๐. ขนฺตี จ โสวจสุสตา สมณานนฺจ ทสฺสนฺ;
 กาเลน ธมฺมสากจฺณา เอตํ มงฺคล’มุตฺตมํ.
 ๒๗การอดทน ๒๘การเป็นคนว่าง่าย ๒๙การพบสมณะ
 ๓๐การสนทนาธรรมตามกาล นี่เป็นมงคลที่สูงที่สุด
๑๑. ตโป จ พุรฺหมจฺริยญฺจ อริยสจฺจาน ทสฺสนฺ;
 นิพฺพานสจฺฉิกิริยา^๑ จ เอตํ มงฺคล’มุตฺตมํ.
 ๓๑ตบะ ๓๒พรหมจรรย์ ๓๓การเห็นอริยสัจทั้งหลาย
 ๓๔การทำสมาธิไว้สิ่งร้อยรัดให้แน่น^๒ นี่เป็นมงคลที่สูงที่สุด
๑๒. มุญฺจสุส โลกธมฺเมหิ จิตฺตํ ยสฺส น กมฺปติ;
 อโสภํ วิรชํ เขมํ เอตํ มงฺคล’มุตฺตมํ.
 ๓๕จิตของผู้ใดที่โลกธรรมกระทบแล้วไม่หวั่นไหว
 ๓๖ไม่เศร้าโศก ๓๗หมดธุลี ๓๘ปลอดกิเลส นี่เป็นมงคลที่สูงที่สุด
๑๓. เอตาทิสานิ กตฺวาน สพฺพตฺถ’มปฺราชิตา;
 สพฺพตฺถ โสตุถิํ คจฺฉนฺติ ตํ เตสํ^๒ มงฺคล’มุตฺตม’นุ’ติ.
 เมื่อทำเช่นนี้แล้ว เป็นผู้ไม่พ่ายในศัตถุหมู่มารทั้งปวง
 ย่อมถึงสิ่งที่มีผลดีในที่ทุกสถาน
 ข้อนี้เป็นมงคลที่สูงที่สุดของพวกเขาคือผู้ทำมงคลเช่นนี้
 มงฺคล’มุตฺตม’นุ’ติ.
 นี่เป็นมงคลสูตร

^๑ คำว่า “นิพพาน” ในบาทนี้ ในอรรถกถากล่าวว่าหมายถึงพระอรหันตผล จึงไม่ได้แปลทับศัพท์ไว้ว่า “พระนิพพาน”

^๒ ตนฺเตสํ (สยาม.)

^๓ มงฺคล’มุตฺตม’นุ’ติ (สยาม.)

๖. รตนสูตร

๖. รตนสูตร / รัตนสูตร

(ว่าด้วยรัตนะอันล้ำเลิศ)

(ณ กรุงเวสาลี แคว้นวัชชี พระพุทธองค์ตรัสว่า -)

๑. “ยานีธ ภูตานิ สماعيل ภูมมานิ^๑ วา ยานี ว อนุตฺตลิกฺเข;

สพฺเพว ภูตา สุมหา ภวนฺตุ อโณปิ สกฺกจฺจ สุนฺหตุ ภาสิตံ.

ภูตเหล่าใดอยู่ที่พื้นดินหรือเหล่าใดอยู่ในอากาศ มาพร้อมกัน ณ ที่นี้
ภูตทั้งหมดนั้นแหละ จงมีใจงามและฟังคำต่อไปนี้โดยเคารพ

๒. ตสฺมา หิ ภูตา นิสาเมถ สพฺเพ เมตฺตํ กโรถ มาหุสียา ปชาย;

ทิวา จ รตฺโต จ หรฺหติ เย พลี ตสฺมา หิ เน รกฺขถ อปฺปมตฺตา.

เพราะเหตุนี้แหละ ดูก่อนภูตทั้งหมด จงตั้งใจฟัง จงกระทำเมตตาต่อผู้คน
ในกลางวันและกลางคืนคนเหล่าใดนำพลีกรรมไปอุทิศให้

เพราะเหตุนี้แหละ ท่านทั้งหลายต้องไม่ประมาทรักษาเขาเหล่านั้น

๓. ยํ ภิกฺขุ วิตฺตํ อีธ วา หุรฺ วา สคฺเคสุ วา ยํ รตฺนํ ปณฺธิตํ;

น โห สมํ อตฺถิ ตถาคเตน อิทมฺปิ พุทฺเธ รตฺนํ ปณฺธิตํ;

เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ.

ในโลกนี้หรือในที่อื่น สิ่งปลื้มใจอย่างใดอะไรก็ตาม

หรือรัตนะอันล้ำเลิศใดในสวรรค์ทั้งหลาย ที่จะเสมอกับพระตถาคตไม่มีเลย

แม้ข้อนี้ก็สิ่งมีค่าล้ำเลิศในพระพุทธรัตนะ ด้วยสัจจะนี้ขอความสวัสดิ์จึงมี

๔. ขยํ วิราคํ อมตํ ปณฺธิตํ ยทฺธมฺมา สกฺกมฺหิ สสมาหิโต;

น เตน ธมฺเมเน สมตฺถิ ภิกฺขุ อิทมฺปิ ธมฺเม รตฺนํ ปณฺธิตํ;

เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ.

พระสักยมุนีทรงมีความตั้งมั่นได้บรรลุธรรมใดซึ่งเป็นที่สิ้นกิเลส

ปราศจากราคะ เป็นอมตธรรมอันล้ำเลิศ

อะไรๆ ที่จะเสมอกับพระธรรมนั้นไม่มี

แม้ข้อนี้ก็สิ่งมีค่าล้ำเลิศในพระธัมมรัตนะ ด้วยสัจจะนี้ขอความสวัสดิ์จึงมี

^๑ พระสูตรนี้มีอยู่ในสูตรนิบาตด้วย [ขุ.สุ.๒๕/๓๑๔/๓๖๗-๓๗๑, ขุ.1/224-241/312-315 (2.จุฬารัตน 1.รตนสูตร)]^๒ ภูมานิ (ภ.)

๕. ยัม พุทธเสฏโฐ ปรีวณณยิ สุกฺโข สมาริ'มานนฺตริกญ'มาหุ;
 สมารินา เตน สโม น วิชฺชติ อิทมปิ ธมฺเม รตนํ ปณฺธิ;
 เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ.
 พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐสุดทรงสรรเสริญสมาริได้ว่าบริสุทธิ์
 ผู้รู้ต่างกล่าวสมาริได้ว่ามีผลทันทีที่ไม่มีระหว่างกัน
 สมาริอะไรที่เสมอกับมัคคสมารินั้นไม่มี
 แม้ข้อนี้ก็ยังมีค่าล้ำเลิศในพระธรรมรัตนะ ด้วยสัจจะนี้ขอความสวัสดิ์จึงมี
๖. ยะ ปุคฺคลา อฏฺฐ สตํ ปสฺสตา จตฺตาริ เอตานิ ยุคานิ โหนฺติ;
 เต ทกฺขิณฺเอยฺยา สุตฺตสฺส สวากา เอเตสุ ทินฺหานิ มหปฺผลานิ;
 อิทมปิ สัมเม รตนํ ปณฺธิ เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ.
 บุคคล ๘ บุคคลเหล่าใด เป็นคู่ ๔ คู่ นั้น ที่บรรดาสันตบุรุษต่างสรรเสริญแล้ว
 บุคคลเหล่านั้นเป็นผู้ควรแก่ทักษิณาทาน เป็นสาวกของพระสุตเจ้า
 สิ่งทั้งหลายที่ถวายในบุคคลเหล่านั้นมีผลมาก
 แม้ข้อนี้ก็ยังมีค่าล้ำเลิศในพระธรรมรัตนะ ด้วยสัจจะนี้ขอความสวัสดิ์จึงมี
๗. ยะ สุปฺปยุตฺตา มนฺสา ทฬฺหเณ นิฏฺคามิโน โคตมสาสนมฺหิ;
 เต ปตฺติปตฺตา อมตํ วิคฺยห ลทฺธา มุธา นิพฺพุติ^๒ ญฺญชฺมานา;
 อิทมปิ สัมเม รตนํ ปณฺธิ เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ.
 ในศาสนาของพระโคตม บุคคลเหล่าใดชวนชวายดี
 มีใจมั่นคง ปราศจากความอเล่ห์กำวอกไปจากสัพพกิลเลส
 บุคคลเหล่านั้นบรรลุถึงสิ่งที่ควรถึงคือพระอรหัตผล
 หยั่งเข้าสู่พระนิพพาน ได้แล้วแถมยังได้เสวยผลสมบัติ
 แม้ข้อนี้ก็ยังมีค่าล้ำเลิศในพระธรรมรัตนะ ด้วยสัจจะนี้ขอความสวัสดิ์จึงมี

* สืบทาแรกนี้ พบในวิมานวัตถุด้วย [ขุ.วิ.๒๖/๔๔/๗๗, ขุ.2/749/62 (1.อิติวิมาน 4.มณฺธิฏฺจกคค 6.วิหารวิมานวัตถุ)]

^๒ นิพพุติ (ก.)

๘. ยถิหุททิล ปถวิสสิโต^๑ สียา จตุพุกิ วาเตหิ อสมุปกมปิโย;
 ตถุปม สปริส วทามิ โย อริยสจฺจาณี อเวจฺจ ปสฺสติ;
 อิทมปิ สัมเม รตนํ ปณฺธิตํ เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ.
 เสาเขื่อนที่ปักลงดินไม่หวั่นไหวเพราะลมนจากสี่ทิศฉันใด
 ผู้ใดพิจารณาเห็นอริยสัจทั้งหลาย เราตถาคตเรียกผู้นั้นว่าสปริส
 มีอุปมาฉันนั้น(คือเป็นผู้ไม่หวั่นไหวด้วยวาทะลัทธิทั้งปวง)
 แม้ข้อนี้ก็ยังมีค่าล้ำเลิศในพระสังฆรัตนะ ด้วยสัจจะนี้ขอความสวัสดีจึงมี
๙. เย อริยสจฺจาณี วิภาวณฺหิตี คมฺภีรปญฺเณน สุเทสิตาณิ;
 กิยฺจาปิ เต โหณฺติ ภูสํ ปมตฺตา น เต ภวํ อฏฺฐม'มาทียนฺหิตี;
 อิทมปิ สัมเม รตนํ ปณฺธิตํ เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ.
 บุคคลเหล่าใดทำให้แจ้งซึ่งอริยสัจทั้งหลาย
 ที่พระผู้มีพระปัญญาลึกล้ำทรงแสดงดีแล้ว
 ถึงแม้ว่าบุคคลเหล่านั้นจะเป็นผู้ประมาทอย่างแรง ก็ไม่ถือเอาภพที่ ๘
 แม้ข้อนี้ก็ยังมีค่าล้ำเลิศในพระสังฆรัตนะ ด้วยสัจจะนี้ขอความสวัสดีจึงมี
๑๐. สหาวสฺส ทสฺสนสมฺปทาย^๒ ตยสฺสุ ธมฺมา ชหิตา ภวนฺติ;
 สกฺกายทิกฺกุจฺฐิ วิจิกิจฉิตฺตญจ สิลพฺพตํ วาปิ ยทตฺถิ กิณฺจ.
 พร้อมกับทสสนสัมปทา คือ โสดาปัตติมคคฺนั้นแหละ
 สังโยชนธัมม ๓ อย่างของพระอริยะนั้นเป็นสิ่งที่ละได้แล้ว
 ทั้งสักกายทิกฺกุจฺฐิ วิจิกิจฉา และ สิลพพตปรามาส อย่างใดอะไรก็ตามซึ่งมีอยู่
๑๑. จตฺหปาเยหิ จ วิปฺปมฺตฺโต จจฺจาภิจฺจานา^๓ อภพฺพ กาทํ^๔;
 อิทมปิ สัมเม รตนํ ปณฺธิตํ เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ.
 อนึ่ง พระโสดาบันเป็นผู้พ้นแล้วจากอบายทั้งสี่
 และไม่สามารถที่จะทำภิกฺขุภาวะ ๖ อย่าง^๕ แน่
 แม้ข้อนี้ก็ยังมีค่าล้ำเลิศในพระสังฆรัตนะ ด้วยสัจจะนี้ขอความสวัสดีจึงมี

^๑ ปจวิสสิโต (ก.-สี.), ปถวิสสิโต (ก.-สี. สฺยา. กั. อ. และอฏฺฐกถา)^๒ สหาวสฺสทสฺสนสมฺปทาย (ก.)^๓ จ จาภิจฺจานา (สี. สฺยา.)^๔ อภพฺพ กาทํ (สี.)^๕ ๖ ภิกฺขุภาวะ ได้แก่ อานนฺตริยกัมม ๕ และการนับถือศาสนาอื่น

๑๒. กัญจาปี โส กมฺม^๑ กโรติ ปาปกั กาเยน วาจา อุท เจตสา วา;
 อกพพ^๒ โส ตสฺส ปฏิจฺจาทาย^๓ อกพพตา ทิฏฐปทสฺส วุตฺตา;
 อิทมฺปิ สัมเม รตนํ ปณฺธิ^๔ เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ.
 ถึงแม้ว่าพระโสดาบันนั้นยังทำบาปกรรมทางกายวาจาหรือใจไปบ้าง
 (เพราะความประมาท) พระโสดาบันนั้นไม่อาจที่จะปกปิดบาปกรรมนั้นได้
 การเป็นผู้ไม่อาจปกปิดบาปกรรมนั้นของผู้เห็นพระนิพพานแล้ว
 เราตถาคตกล่าวไว้แล้ว
 แม้ข้อนี้ก็เป็นสิ่งมีค่าล้ำเลิศในพระสังฆรัตนะ ด้วยสัจจะนี้จะขอความสวัสดีจึงมี
๑๓. วนฺปฺปคฺคฺมเพ ยถา^๕ ผุสฺสิตคฺคฺเค คิมฺหามมาเส ปจฺมสฺมิมิ^๖ คิมฺเห;
 ตถูปมํ ฐมฺมวโรเทสยิ^๗ นิพฺพานคามิ^๘ ปรมฺหิตาย^๙;
 อิทมฺปิ พุทฺเธ รตนํ ปณฺธิ^๔ เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ.
 พุ่มไม้งามในป่ามียอดบานสะพรั่งในร้อนแรกในหน้าร้อน ฉันใด
 พระภควันต์ได้ทรงแสดงพระธรรมอันประเสริฐ(ซึ่งงดงามหลากหลาย)
 มีอุปมาเหมือนพุ่มไม้งามนั้น อันให้ถึงพระนิพพาน เพื่อสิ่งเกื้อกูลสูงสุด
 แม้ข้อนี้ก็เป็นสิ่งมีค่าล้ำเลิศในพระพุทธรัตนะ ด้วยสัจจะนี้จะขอความสวัสดีจึงมี
๑๔. วโร วรณฺณ วรโท วราหโร อนุตฺตโร ฐมฺมวโรเทสยิ;
 อิทมฺปิ พุทฺเธ รตนํ ปณฺธิ^๔ เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ.
 พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐทรงรู้ธรรมอันประเสริฐ ประทานธรรมอันประเสริฐ
 ทรงนำธรรมอันประเสริฐมา ไม่มีผู้เหนือกว่า ได้ทรงแสดงธรรมอันประเสริฐ
 แม้ข้อนี้ก็เป็นสิ่งมีค่าล้ำเลิศในพระพุทธรัตนะ ด้วยสัจจะนี้จะขอความสวัสดีจึงมี

^๑ กมฺม (ส. สยา. ก. อ.)

^๒ อกพพ (พหูสุ)

^๓ ปฏิจฺจาทาย (ส.)

^๔ ยถา (ส. สยา.)

^๕ ปจฺมสฺมิมิ (?)

^๖ ฐมฺมยิ (ส.)

^๗ คำว่า “ปรมฺหิตาย” นี้เป็นสมาส ในอรรถกถาแสดงการมีนาคหิตอาคมอยู่ด้วย

๑๕. ขีณํ ปุราณํ นว นตฺถิ สมฺภาวํ วิรตฺตจิตฺตา’ยติเก ภวสมฺมึ;
 เต ขีณพีชา อวิรุฬฺหิณฺหา นิพฺพนฺติ ธีรา ยถายํ^๑ ปทีโป;
 อิทมปิ สํเข รตนํ ปณฺตีตํ เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ.”
 กรรมเก่าสิ้นแล้ว ไม่มีการเกิดใหม่ เป็นผู้มีจิตหน่ายในภพต่อไป
 อริยบุคคลเหล่านั้นสิ้นพืชเชื้อพันธุ์แล้ว ความพอใจไม่ยกขึ้นอีกแล้ว
 เป็นผู้มีปัญญา ย่อมนิพพานดับลงเหมือนดวงประทีปนี้
 แม้ข้อนี้ก็ยังมีค่าล้ำเลิศในพระสังฆรัตนะ ด้วยสัจจะนี้ขอความสวัสดิ์จึงมี

(พระอินทร์ตรัสคาถา ๓ คาถาข้างท้ายนี้ เพื่อให้เกิดความสวัสดิ์แก่ชาวเมือง)

๑๖. “ยานีธ ภูตานิ สมาคตานิ ภูมฺมานิ วา ยานิ ว อหฺตลิกฺเข;
 ตถาคตํ เทวมนุสฺสปุชิตํ พุทฺธํ หนสฺสาม สุวตฺถิ โหตุ.
 ภูตเหล่าใดอยู่ที่พื้นดินหรือเหล่าใดอยู่ในอากาศซึ่งมาพร้อมกัน ณ ที่นี้
 พวกเราขอนอบน้อมพระพุทธรัตตะผู้ทรงเป็นเช่นนั้น
 ที่เทวดาและมนุษย์บูชาแล้ว ขอความสวัสดิ์จึงมี

๑๗. ยานีธ ภูตานิ สมาคตานิ ภูมฺมานิ วา ยานิ ว อหฺตลิกฺเข;
 ตถาคตํ เทวมนุสฺสปุชิตํ ธมฺมํ หนสฺสาม สุวตฺถิ โหตุ.
 ภูตเหล่าใดอยู่ที่พื้นดินหรือเหล่าใดอยู่ในอากาศซึ่งมาพร้อมกัน ณ ที่นี้
 พวกเราขอนอบน้อมพระธัมมรัตตะซึ่งเป็นเช่นนั้น
 ที่เทวดาและมนุษย์บูชาแล้ว ขอความสวัสดิ์จึงมี

๑๘. ยานีธ ภูตานิ สมาคตานิ ภูมฺมานิ วา ยานิ ว อหฺตลิกฺเข;
 ตถาคตํ เทวมนุสฺสปุชิตํ สํฆํ หนสฺสาม สุวตฺถิ โหตุ”ติ.
 ภูตเหล่าใดอยู่ที่พื้นดินหรือเหล่าใดอยู่ในอากาศซึ่งมาพร้อมกัน ณ ที่นี้
 พวกเราขอนอบน้อมพระสังฆรัตตะผู้เป็นเช่นนั้น
 ที่เทวดาและมนุษย์บูชาแล้ว ขอความสวัสดิ์จึงมี

รตนสุตฺต^๒.

นี้เป็นรตนสูตร

^๑ ยถายํ (ก.)

^๒ รตนสุตฺตํ นิฎฺฐิตํ (สยาม.)

๗. ตีโรกฏฐิต^๑

๗. ตีโรกฏฐิต (ว่าด้วยการอุทิศให้ผู้ล่วงลับ)

(พระพุทธองค์ตรัสสอนโมทนาพระเจ้าพิมพิสารว่า -)

๑. “ตีโรกฏฐิต ติฏฐนติ สหุสิสังฆาภเกสุ จ;
ทวารพาสาส ติฏฐนติ อาคณตฺวาน สกั ฆริ.

“เปรตทั้งหลายมาสู่เรือนตน ยืนอยู่ที่นอกฝาเรือนก็มี
ยืนอยู่ที่สามแยกสี่แยกก็มี ยืนอยู่ข้างบานประตูก็มี

๒. ปหุเต^๒ อนนฺปานมฺหิ ขชฺชโกชเช อุฏฺฐิตะ;
น เตสํ โกจิ สรติ สตุตฺตานํ กมฺมปจฺจยา.

พอดังวางข้าว น้ำ ของขบเคี้ยว ของกิน เป็นอันมากไว้
ญาติคนไหนก็ไม่ได้ระลึกถึงบุคคลเหล่านั้น เพราะกรรมเป็นปัจจัย

๓. เอวํ ททนฺติ ฌาตึนํ เย โหนฺติ อนุกมฺปกา;
สจฺจิ ปณฺธิตํ กาเลน กบฺปิยํ ปานโกชนํ;

คนพวกใดเป็นผู้อนุเคราะห์ให้ข้าวน้ำที่สะอาดประณีตเหมาะสม
ตามกาล อุทิศให้ญาติทั้งหลายอย่างนี้ ว่า -

๔. ‘อิทํ โว ฌาตึนํ โหตุ สุขิตา โหนฺตุ ฌาตโย.’

‘สิ่งนี้จะขอจงเกิดมีแก่ญาติทั้งหลาย

ขอญาติทั้งหลายจงเป็นผู้ประสบสุขเกิด’

เต จ ตตฺถ สฺมาคณฺตฺวา ฌาติเปตา สฺมาคตา;

ก็เปรตทั้งหลายที่เป็นญาตินั้น มารวมกันแล้วในที่นั้น มากันพร้อม

๕. ปหุเต อนนฺปานมฺหิ สกุกจฺจํ อนุกมฺโพทเร.

เมื่อข้าวน้ำเป็นอันมาก(ให้อุทิศให้) เปรตเหล่านั้นย่อมอนุโมทนาโดยเคารพ

‘จิรํ ชีวนฺตุ โน ฌาติ ยะสํ เหตุ ลภามเส;

(ด้วยคิดว่า) ‘เราได้เพราะญาติเหล่าใด ขอญาติทั้งหลายของเราจงอยู่นาน’

^๑ ฉบับสยาม เรียกชื่อว่า “ติโรกฏฐิต” เนื่องจากบทพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเป็น “ติโรกฏฐิต” และยังมีพระคาถาในรัชสมัย
นำมาก่อนด้วยว่า “มตฺตา สุขปริจฺจาคา // ปสฺเส เจ วิปฺลํ สุขํ // จเช มตฺตาสุขํ ชีโร / สมฺปสฺสํ วิปฺลํ สุขํ.” แต่ไม่พบในอรรถกถา

^๒ มีในเปตวัตถุด้วย [ขุ.เปต. ๒๖/๙๐/๑๕๙-๑๖๐ (๕.ติโรกฏฐิต...), ขุ. ๒/14-25/129-130 (1.อุรควคค 5.ติโรกฏฐิตเวตตฺถ)]

^๓ ปหุเต (สยาม.)

๖. อมฺหากญจ กตา ปุชา ทายกา จ อนิผลา.^๑
การถือกุศลได้กระทำให้พวกเราแล้วด้วย และผู้ให้ทั้งหลายก็เป็นผู้ไม่ไร้ผล'
น หิตตถ กสิ^๒ อตุถิ โครกฺเขตถ น วิชฺชติ;
เพราะในที่นี่ไม่มีกสิกรรม ในที่นี่ไม่มีการเลี้ยงโค
๗. วณฺชชา ตาทิสี นตฺถิ หิรณฺเณน กยาภย^๓;
อิโต ทิณฺहेน ยาเปหฺติ เปตา กาลคตา^๔ ตหิ.
การค้าไม่มีเช่นกัน การซื้อขายด้วยเงินก็ไม่มี
ผู้จากไปตามเวลา(ของตน) เกิดเป็นเปรตในภุมินั้น
ย่อมให้อัตภาพเป็นไปด้วยทานที่ให้จากโลกนี้
๘. อุหนฺเม^๕ อุทกํ วุฏฺฐิ ยถา หนฺนํ ปวตฺตติ;
เอวเมว^๕ อิโต ทิณฺห์ เปตานํ อุปกปฺปติ.
น้ำฝนบนที่ดอนไหลสู่ที่ลุ่ม ฉนฺใด
ทานที่ให้จากโลกนี้ย่อมสำเร็จแก่เปรตทั้งหลาย ฉนฺนั้นเช่นกัน
๙. ยถา วาริวหา ปุรา ปริปฺปเรหฺติ สาครํ;
เอวเมว^๕ อิโต ทิณฺห์ เปตานํ อุปกปฺปติ.
แม่น้ำเต็มทำให้ทะเลเต็ม ฉนฺใด
ทานที่ให้จากโลกนี้ย่อมสำเร็จแก่เปรตทั้งหลาย ฉนฺนั้นเช่นกัน
๑๐. อทาสี เม อทาสี เม ฅาติมิตฺตา^๖ สขา จ เม;
เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา ปุพฺเพ กต'มฺหุสฺสริ.
'ได้ให้เรา ได้ทำให้เรา ได้เป็นญาติมิตรและเพื่อนเล่นของเรา'
เมื่อนึกถึงสิ่งที่ทำมาแต่ก่อน ควรให้ทักษิณาแก่เปรตทั้งหลาย

^๑ กสิ (ก.)

^๒ กยาภย (ส.), กยา ภย (สยา.) [ในฉบับฉฐฐะมีเชิงวรรคเช่นนี้ แต่ฉบับสยามเป็น “กยาภย” (คำติดกัน)]

^๓ กาลคตา (ส. สยา. ก.), กาลกตา (ก.)

^๔ อุหนฺเต (สยาม.)

^๕ เอวเมว (สยาม. รวมทั้งในฉฐฐะมีฉบับฉฐฐะและฉบับสยาม)

^๖ ฅาติ มิตฺโต (?)

๑๑. น หิ รุณฺณ วา โสโก วา ยา จญฺญา ปริเทวนา;
 น ตํ เปตานมฺตถาย เอวํ ติฏฺฐนฺติ ฌาตโย.
 การร้องไห้ก็ตาม การเศร้าโศกก็ตาม
 และการคร่ำครวญรำพันอย่างอื่นอันใดก็ตาม ไม่ควร
 สิ่งนั้นไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้ล่วงลับ ญาติทั้งหลายก็ยืนรออยู่อย่างนี้
๑๒. อยฺยจ โข ทกฺขิณา ทินฺหา สัมมहि สุปฺปติฏฺฐิตา;
 ทิฆรตฺตํ หิตายสฺส จานโส อุกกปฺปติ.
 ก็ทักษิณานี้แหละถวายแล้วตั้งไว้ดีแล้วในพระสงฆ์
 ย่อมสำเร็จเพื่อเกื้อกูลเปรตนั้นตามฐานะโดยพลัน ตลอดกาลนาน
๑๓. โส ฌาติธมฺโม จ อयํ นิสฺสํโส เปตาน ปุชา จ กตา อุพารา;
 พลญจ ภิกฺขุณฺมณูปปทินฺนํ^๑ ตุมฺहेหิ ปุณฺณํ ปสฺสํ อนปฺปกนฺ”ติ.
 คุณธรรมของญาตินั้น ข้อนี้พระองค์ก็ทรงแสดงให้เห็นแล้ว
 การเกื้อกูลบูชาเปรตทั้งหลายก็ทรงกระทำอย่างยิ่งใหญ่แล้ว
 และกำลังของภิกษุทั้งหลายก็ทรงถวายเนื่องๆ
 บุญที่พระองค์ทรงชวนถวายไว้ไม่น้อยเลย”
- ติโรกฺกุฏฺฐตฺตํ^๒.
 นี่เป็นติโรกฺกุฏฺฐสูตร

^๑ ... มนุปปทินฺนวา (ก.)

^๒ ติโรกุกฺกุฏฐนํ นิสฺสํโส (สยาม.)

๘. นิธิกัณฐสูตร

๘. นิธิกัณฐสูตร

(ว่าด้วยบุญเป็นขุมทรัพย์)

(พระพุทธองค์ตรัสอนุโมทนาแก่อุบาสกชาวสาวัตถีว่า -)

๑. “นิธิ นิเรติ ปุริโส คมภิเร โอทกนฺตึเก;

อตฺเต กิจฺเจ สมฺปฺปนฺเน อตฺถาย เม ภวิสฺสตี.

“บุรุษผั่งขุมทรัพย์ไว้ในที่ลึกซุดถึงน้ำ

(หวังว่า)เมื่อกิจจำเป็นเกิดขึ้น จะเป็นประโยชน์แก่ตัวเรา

๒. ราชโต วา ทุรฺตตสฺส โจรโต ปิพิตสฺส วา;

อิณสฺส วา ปโมกฺขาย ทฺพฺภิเกฺเข อาปทาสุ วา;

เอตตตฺถาย โลกสฺมึ นิธิ นาม นิธิยตี.

เพื่อให้พ้นข้อหาจากพระราชาบ้าง เพื่อให้พ้นการเบียดเบียนจากโจรบ้าง

เพื่อเปลื้องหนี้บ้าง ในคราวข้าวยากหมากแพงบ้าง

ในยามคับขันทั้งหลายบ้าง

ขึ้นชื่อว่าขุมทรัพย์ซึ่งถูกฝังไว้ ก็เพื่อประโยชน์เหล่านี้ในโลก

๓. ดาวสฺสุนฺธิโต^๑ สนฺโต คมภิเร โอทกนฺตึเก;

น สพฺโพ สพฺพทา เอว ตสฺส ตํ อุปกปฺปติ.

ขุมทรัพย์ที่มีอยู่ซึ่งฝังไว้ดีในที่ลึกซุดถึงน้ำเพียงนั้น

ทั้งหมดนั้นไม่เป็นผลสำเร็จแก่เขาทุกคราวไป

๔. นิธิ วา ธานา จวติ สญฺญา วาสฺส วิมฺยุหติ;

นาคา วา อปนาเมหติ ยกฺขา วาปิ หรฺนตี น.

ขุมทรัพย์เคลื่อนจากที่บ้าง ความจำของเขาหลงลืมบ้าง

นาคทั้งหลายนำออกไปบ้าง ยักษ์ทั้งหลายนำมันไปบ้าง

๕. อปฺปิยา วาปิ ทายาทา อุทฺธรฺนตี อปสฺสโต;

ยทา ปุณฺณกฺขโย โหติ สพฺพเมตํ วินสฺสตี.

ทายาททั้งหลายผู้ไม่เป็นที่รักซุดขึ้นมา เมื่อไม่เห็นบ้าง

หมดบุญเมื่อใด ทรัพย์ทั้งหมดนั้นย่อมสูญไป

^๑ คำว่า “เบียดเบียน” แม้ปัจจุบันจะใช้ตัว น สะกด แต่เพื่อให้เห็นที่มาว่ามาจาก “ปีพา” ในที่นี้จึงใช้ “พ” สะกดตามสมัยก่อน^๒ ดาว สุนฺธิโต (สี.)

๖. ยสุส ทาเนน สีเลน สยเมน ทเมน จ;
 นิธิ สุนิหิโต โหติ อดิถิยา ปุริสสุส วา.
 ด้วยทาน(การให้) ด้วยศีล(การรักษากายวาจา)
 ด้วยสัญญา(ความสำรวม) และด้วยทมะ(การฝึกฝนอบรมปัญญา)
 ขุมทรัพย์ของผู้ใดจะเป็นหญิงหรือชายก็ตาม ซึ่งพึงไว้ได้แล้ว
๗. เจติยมุหิ จ สเม วา ปุคฺคเล อดิถิสฺสุ วา;
 มาตริ ปิตริ จาปิ^๑ อโถ เชฏฐมฺหิ ภาตริ.
 ในเจติย์ก็ดี ในสงฆ์ก็ดี ในบุคคลก็ดี ในผู้มาเยือนก็ดี
 ในมารดาที่ดี ในบิดาที่ดี รวมทั้งในพี่ชายด้วย
๘. เอโส นิธิ สุนิหิโต อเชยฺโย อนุคามิโก;
 ปหาย คมนิเยสุ เอตํ อาทาย คจฺจนติ.
 ขุมทรัพย์นั้นพึงไว้ได้แล้ว ถูกชิงชนะไม่ได้ ติดตามไปได้
 ในบรรดาโลกะทั้งหลายที่ต้องละไป เอาขุมทรัพย์นี้ไปได้
๙. อสธารณมณฺเฑสํ อโจราหรโณ นิธิ;
 กยิราถ ธีโร ปุณฺณานิ โย นิธิ อนุคามิโก.
 ขุมทรัพย์ที่ไม่เป็นของสาธารณะกับคนอื่น ๆ ไม่เป็นของที่โจรลักได้
 ธีรชนควรทำบุญทั้งหลายคือขุมทรัพย์ที่ติดตามไปได้
๑๐. เอส เทวมนุสฺसानํ สพฺพกามทโท นิธิ;
 ยํ เทวาทิปตฺถเกนฺติ^๒ สพฺพเมเตน ลพฺภติ.
 ขุมทรัพย์นี้ให้สิ่งที่ชอบทุกอย่างแก่เทพและมนุษย์ทั้งหลาย
 เทพและมนุษย์ทั้งหลายต่างปรารถนาอย่างยิ่งซึ่งสิ่งใด ๆ
 ทั้งหมดนั้นย่อมได้ด้วยขุมทรัพย์นี้
๑๑. สุวณฺณตา สฺสุรตา สฺสุณฺณานา สฺสุรูปตา^๓
 อาธิปจฺจปรีวาโร สพฺพเมเตน ลพฺภติ.
 การมีผิวพรรณดี การมีเสียงดี การมีทรวดทรงดี การมีรูปร่าง
 การเป็นใหญ่และบริวาร ทั้งหมดย่อมได้ด้วยขุมทรัพย์นี้

^๑ วาปิ (สยา. กั.)^๒ ยญฺเฏวาทิปตฺถเกนฺติ (ก.)^๓ สฺสุณฺณานา สฺสุรูปตา (สี.), สฺสุณฺณานํ สฺสุรูปตา (สยา. กั.)

๑๒. ปเทสธชช อัสสริย จกุกวตติสุขํ ปิย;
 เทวราชชัมปิ ทิพเพสุ สพพ'เมเตน ลพฺภติ.
 การเป็นราชาในถิ่นฐาน การเป็นผู้ปกครองสูงสุด
 สุขของพระเจ้าจักรพรรดิที่อัมเม การเป็นเทวราชในหมู่เทพ
 ทั้งหมดย่อมได้ด้วยขุมทรัพย์นี้
๑๓. มานุสฺสิกา จ สมฺปตฺติ เทวโลเก จ ยารติ;
 ยา จ นิพฺพานสมฺปตฺติ สพพ'เมเตน ลพฺภติ.
 สมบัติของมนุษย์ สิ่งร้นรมย์อันใดในเทวโลก และนิพพานสมบัติอันใด
 ทั้งหมดย่อมได้ด้วยขุมทรัพย์นี้
๑๔. มิตฺตสมฺปท'มาคมฺม โยนิโสว^๑ ปญฺญชโต;
 วิชาวิมุตฺตวิสํภาโว สพพ'เมเตน ลพฺภติ.
 การเป็นผู้ชำนาญในวิชาและวิมุตติของผู้ชวนขายด้วยวิธีที่ถูกเท่านั้น
 โดยอาศัยมิตรผู้ช่วยให้ถึงพร้อม ทั้งหมดย่อมได้ด้วยขุมทรัพย์นี้
๑๕. ปฏิสมฺภิกา วิโมกฺขา จ ยา จ สวากปารมี;
 ปจฺเจกโพธิ พุทฺธภูมิ สพพ'เมเตน ลพฺภติ.
 ปฏิสัมภิกา วิโมกข์ สวากบารมี ปัจเจกโพธิ และพุทธภูมิ ใดๆ
 ทั้งหมดย่อมได้ด้วยขุมทรัพย์นี้
๑๖. เอวํ มหตฺติกา เอสา ยทิตํ ปุณฺณสมฺปทา;
 ตสฺมา อีรํ ปสฺสนฺติ ปณฺทิตา กตปุณฺณตนฺ"^๒ติ.
 ตามที่ว่านี้ นี่เป็นสิ่งที่มียะชนยิ่งใหญ่ คือความถึงพร้อมของบุญ
 ดังนั้น บัณฑิตธีรชนต่างสรรเสริญความเป็นผู้มีบุญที่ได้ทำไว้แล้ว"
- นิกฺกณฺทสฺสตุตฺ^๒.
 นี่เป็นนิกกัณทสูตร

^๑ โยนิโส เว (ส.), โยนิโส เจ (สยา.), โยนิโส จ (?)

^๒ นิกกณฺทสฺสตุตฺ นิกฺกิตํ (สยาม.)

๙. เมตตสูตร

๙. เมตตสูตร (ว่าด้วยการแผ่เมตตาในสัตว์บุคคลทั้งปวง)

(พระพุทธองค์ตรัสสอนภิกษุว่า -)

๑. “การณียะมตถกุสเลน ยนุต สนตัม ปทํ อภิสเมจฺจ;
 สกโก อชฺช จ สุหุชฺช^๒ จ สุวโจ จ^๓ สส มทุ อนติมานิ.
 สิ่งใดที่ควรทำโดยผู้ฉลาดในประโยชน์มุ่งบรรลุสันติธรรมซึ่งเข้าถึงได้
 สิ่งนั้น คือ พึงเป็น ^๑ผู้อาจหาญ ^๒ตรง ^๓ซื่อตรง ^๔ว่าง่าย
^๕อ่อนโยน ^๖ไม่มีมานะจัด
๒. สนตฺสสโก จ สุกโร จ อปฺปกิจฺโจ จ สลฺลหุทฺตติ;
 สนตฺนุทฺริโย จ นิปโก จ อปฺปคพฺโก กุเลสฺวนนฺตฺติโร.
^๗สันโดษ ^๘เลี้ยงง่าย ^๙มีกิณน้อย ^{๑๐}มีความประพฤติเบา
^{๑๑}มีอินทรีย์สงบ ^{๑๒}รักษาตัว ^{๑๓}ไม่คะนอง ^{๑๔}ไม่ติดในสกุलทั้งหลาย
๓. น จ ขุทฺทมาจเร ภิกฺขุ ยเณ วิญญู ปเร อุปฺวเทยฺยุ;
 สุขิโน ว เขมิโน โหหนฺตุ สพฺเพ สตฺตา^๑ ภาวนตุ สุขิตตฺตา.
 และ ^{๑๕}ผู้รู้ทั้งหลายสามารถติดคนอื่น ๆ ได้เพราะพฤติกรรมใด
 ไม่ควรประพฤติพฤติกรรมด้อยอะไรนั้น
 ขอสัตว์บุคคลทั้งปวงจงเป็นผู้มีสุข มีความเกษม มีตนเข้าถึงสุขเถิด
๔. ยเณ เกจิ ปาณญฺตฺติ ตสา วา ถาวรา วหนฺเสสา;
 ทิฆา วา เย ว มหนฺตา^๒ มชฺฌิมา รสฺสกา อญฺญอุลา.
 สัตว์บุคคลเหล่าใดเหล่าไหนก็ตามซึ่งมีอยู่ ทั้งผู้มีลมหายใจผู้เกิดแล้ว
 ทั้งผู้ขาดหัวนั้น ทั้งผู้มันคง ไม่มีเหลือ
 สัตว์บุคคลเหล่าใด ทั้งตัวยาว ทั้งตัวใหญ่ ตัวปานกลาง ตัวสั้น
 ตัวเล็กและตัวกลม

^๑ พระสูตรนี้มีอยู่ในสูตรนิบาตด้วย [ขุ.สุ. ๒๕/๓๐๘/๓๕๓-๓๕๕, ขุ. 1/143-152/300-302 (1.อุรควกค 8.เมตตสูตร)]

^๒ สุชฺช (สี.)

^๓ สพฺเพสฺสตา (ณ.). ในฉบับฉฐฐะ มีเชิงอรรถว่า “สพฺเพ สตฺตา (สี. สยา.)” เมื่อดูในอรรถฎกาทังฉบับฉฐฐะและฉบับสยาม พบแยกคำเป็นสองคำว่า “สพฺเพ สตฺตา” ในที่นี้จึงใช้เป็น “สพฺเพ สตฺตา” แม้รูปแบบจะต่างจากคิตติกาไปบ้างก็ตาม

^๔ มหนฺต (?) ในฉบับฉฐฐะทำเชิงอรรถไว้โดยมองที่รูปแบบของคิตติกา กรณีที่เสียงต่างไปจากรูปแบบคาถาบ้างเช่นนี้ สามารถอาศัยคำกล่าวในมูลฎีกามาเป็นคำตอบได้ (ปฏฺจนาปกรณมูลฎีกา เหตุปัจจนินทุเทสวณฺณนา ฉบับฉฐฐะ หน้า 179) ซึ่งคำกล่าวในมูลฎีกานี้ คัมภีร์สัททนีติ สุตตมาลา นำมากล่าวไว้ในช่วงท้ายสนธิกัณฑ์ สูตร ๑๙๑ ด้วย]

๕. ทิฏฐา วา เย ว อทิฏฐา^๑ เย ว^๒ ทุเรวสนฺติ อวิทุเร;
 ๒ ภูตา ว^๓ สมฺภเวสี ว^๔ สพฺเพ สตฺตา ภวนฺตุ สุขิตตฺตา.
 ๓ สัตว์บุคคลเหล่าใดทั้งที่พบและที่ไม่ได้พบ สัตว์บุคคลเหล่าใดอยู่ในที่ไกล
 ๔ และในที่ไมไกล ผู้เกิดแล้วและผู้หาที่เกิด
 ๕ ขอสัตว์บุคคลทั้งปวงจงเป็นผู้มีตนเข้าถึงสุขเกิด
๖. น ปโร ปรี นิกฺขุเพถ นาติมณฺเณถ กตฺถจิ น กณฺจิ^๕;
 ๗ พุยาโรสนา ปฏิขสมฺภวา นาณฺณมณฺณสฺส ทฺวข'มิจฺเจยฺย.
 ๘ ผู้อื่นไม่ควรหลอกผู้อื่น ไม่ควรดูหมิ่นใครในที่ไหนๆ
 ๙ ไม่ควรปรารถนาทุกขให้กัน ด้วยการเบียดเบียน ด้วยความรู้สึกเคือง
๗. มาตา ยถา นียํ ปฺตฺต- มายฺสา เอกปฺตฺต'มฺหฺรฺกฺเข;
 ๑๐ เอวมฺปิ สพฺพญฺเตสุ มานสํ ภาวเย อปริมาณํ.
 ๑๑ แม่เฝ้ารักษาลูกผู้อาศัยตนเกิดซึ่งเป็นลูกคนเดียวด้วยชีวิต ฉันทิด
 ๑๒ พึงเจริญเมตตาซึ่งเกิดในใจไม่มีประมาณในสัตว์บุคคลทั้งปวง ฉันทันนั้น
๘. เมตฺตญฺจ สพฺพโลกสฺมิ มานสํ ภาวเย อปริมาณํ;
 ๑๔ อุทฺธํ อโธ จ ติริยญฺจ อสมฺพารํ อเวร'มสฺสปฺตฺตํ.
 ๑๕ และพึงเจริญเมตตาซึ่งเกิดในใจไม่มีประมาณ ไม่มีขอบเขต
 ๑๖ ไม่มีเวร ไม่มีศัตรู ในโลกทั้งปวง
 ๑๗ ทั้งเบื้องบน ทั้งเบื้องล่าง ทั้งเบื้องขวางตรงกลาง
๙. ติฏฺฐํ จ รํ นินฺโน ว^๖ สยาโน ยาวตา'สฺส วิตฺตมฺหฺโร^๗;
 ๑๙ เอตํ สติ อธิฏฺเฐยฺย พฺรหฺม'เมตํ วิหาร'มิจ'มาหุ^๘.
 ๒๐ เมื่อยืนเดินนั่งหรือนอน เป็นผู้ไม่หวังตราบใด พึงดำรงสติไว้
 ๒๑ เรียกการอยู่อย่างนี้ว่าพรหมวิหาร(การอยู่อย่างประเสริฐ)ในพระศาสนา

^๑ อทิฏฐิ (?)^๒ เย จ (ส. สยา. ก. อ.)^๓ วา (สยา. ก. อ. ก.)^๔ วา (ส. สยา. ก. อ.)^๕ น กณฺจิ (ส. อ.), น กิณฺจิ (สยา.), น กิณฺจิ (ก.)^๖ วา (ส. สยา. ก. อ.)^๗ วิตตมฺหฺโร (พหุส)^๘ วิหารํ อธิมาหุ (สยา.ม.)

๑๐. ทิฏฐิจิตฺต อหฺมคฺคมฺม^๑ สิลวา ทสฺสเนน สมฺปนฺโน;
กาเมสุ วินย^๒ เกรํ น หิ ชาตคฺคพฺกเสยฺย ปฺนเรตี”ติ.
และเมื่อไม่เข้าสู่ความเห็นผิด เป็นผู้มึนศีล ถึงพร้อมด้วยความเห็นถูก
ขจัดความปรารถนาในสิ่งพอใจรักใคร่ทั้งหลายได้แล้ว
จะไม่มาสู่การนอนในครรภ์อีกเลยทีเดียว
เมตฺตสฺสุตฺต^๓.
นี่เป็นเมตตสูตร

ขุทฺทกปาฐปาฬิ นิฏฺฐิตา^๔.

จบ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

^๑ อหฺมคฺคมฺม (สยาม.)

^๒ วินย (สี.) ฉบับสยามและในอรรถกถาฉบับฉันทะและสยาม ก็เป็นแบบสัทท

^๓ เมตตสฺสุตฺต นิฏฺฐิต (สยาม.)

^๔ ขุทฺทกปาฐ สมนฺโต (สยาม.)

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27

ขุททกนิกาย ธรรมปทปาฬิ

ขุททกนิกาย พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

ขอนอบน้อมองค์พระภควันต์ผู้ทรงเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

๑. ยมกาคค ยมกาวคค

๑. จกขุपालตเถรวตฺถุ เรื่องพระจักขุपालเถระ (๑)

๑. มโนปุพฺพคฺมา ธรรมมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา;
 มนสา เจ ปฏฺฐาเจน ภาสติ วา กโรติ วา;
 ตโต นํ ทฺวข'มเหฺวติ จกฺกัว วโหโต ปทํ.
 ความรู้สึกนึกคิดทั้งหลายมีใจนำ มีใจเป็นใหญ่ เกิดกับใจ
 หากพูดหรือทำด้วยใจคิดร้าย จากการกระทำนั้นทุกข์จะตามเขาไป
 เหมือนล้อหมุนตามรอยเท้าวัวตัวที่กำลังลากเกวียนไป

๒. มฏฺฐกฺกณฺทลิวตฺถุ เรื่องมฏฺฐกฺกณฺทลิว (๒)

๒. มโนปุพฺพคฺมา ธรรมมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา;
 มนสา เจ ปสนฺนเนน ภาสติ วา กโรติ วา;
 ตโต นํ สุข'มเหฺวติ จายาว อนปายินี^๒.
 ความรู้สึกนึกคิดทั้งหลายมีใจนำ มีใจเป็นใหญ่ เกิดกับใจ
 หากพูดหรือทำด้วยใจที่ผ่องใส จากการกระทำนั้นสุขจะตามเขาไป
 เหมือนเงาที่ไม่ละไป

* มีที่อื่นด้วย - ขุ.10/92/112 (เนตติ 4.ปฏินิทุเทสวาร) [ฉฺฉฐสํกคฺคิตฺตจิตฺตเนตติปกรณํอยู่ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช]

^๒ อนปายินี (ก.)

๓. ติสสตุเถรวาทุฏฐ เรื่องพระตีสสเถระ (๓)

๓. อุกโกจฉิ ม อวธิ ม อชินิ^๒ ม อหาสิ เม;
 เย จ ต อุนยพหุติ เวร เตส น สมุมติ.
 “ด่าเรา ทำร้ายเรา ชนเรา เอาของเราไป”
 ก็พวกใดผูกโกรธไว้ เวรของพวกนั้นไม่ระงับ

๔. อุกโกจฉิ ม อวธิ ม อชินิ ม อหาสิ เม;
 เย จ ต นุพนยพหุติ^๓ เวร เตสุมสมุมติ.
 “ด่าเรา ทำร้ายเรา ชนเรา เอาของเราไป”
 ก็พวกใดไม่ผูกโกรธไว้ เวรของพวกนั้น^๔ ระงับไป

๔. กาพยภขินีวตฺถุ เรื่องนางกาพยภขินี (๔)

๕. น หิ เวเรน เวราณี สมุมหุตฺธิ กุทาจน;
 อเวเรน จ สมุมหุตฺธิ เอส ธมฺโม สนนฺตโน.
 ในกาลไหนๆ ในโลกนี้ เวรทั้งหลายไม่ระงับด้วยเวรเลย
 แต่ระงับด้วยการไม่จองเวร นี่เป็นหลักธัมม์เก่าแก่แน่นอน

๕. โกสมพกวตฺถุ เรื่องภิกษุโกสัมพี (๕)

๖. ปเร จ น วิชานหุตฺติ มยเมตฺถ ยมามเส;
 เย จ ตตฺถ วิชานหุตฺติ ตโต สมุมหุตฺติ เมธคา.
 ก็พวกอื่นไม่รู้ว่ “พวกเราในที่นี้จะย่อยยับ”
 ส่วนพวกใดในหมู่นี้รู้ชัด จากนั้น ความขัดแย้งทั้งหลายจะระงับ

^๑ คาถา ข้อ ๓-๔-๕-๖ มีที่อื่นด้วย - ม.อ.๑๔/๔๔๓/๒๙๖-๗, ม.3/237/192 (อุปปริพนธนาส 3.สุมมตวคค 8.อุปกกิลลสสุตฺต) [ในพระสูตรนี้ เป็นเหตุการณ์ครั้งแรกของเรื่องภิกษุโกสัมพี (เรื่องที่ ๕)]

^๒ อชินิ (?) ในฉบับฉฐฐะทำเชิงอรรถไว้โดยมองที่รูปแบบของพวกวัดตาคาถา กรณีที่ต่างจากรูปแบบคาถาข้างบนนี้พอจะอาศัยคำชี้แจงในมูลฎีกาเป็นคำตอบได้ (ปรุจณานปรณณฎฎีกา เหตุปจยนิทุเทศวณณนา ฉบับฉฐฐะ หน้า 179) ซึ่งคำชี้แจงในมูลฎีกานี้ คัมภีร์สัททนต์ นำมากล่าวไว้ในช่วงท้ายสนธิสูตร ๑๙๑ ด้วย (กรณีเช่นนี้ ต่อไปจะกล่าวโดยย่อ)]

^๓ นุพนยพหุติ (สยาม. ทั้งในธัมมบทนี้ และ ในอุปกกิลลสสุตฺต ตามเชิงอรรถ ๑)

^๔ แปลว่า “ในพวกนั้น” ก็ได้ โดยแปลตามคำที่ปรากฏในธัมมบทฎฎีกา ฉบับฉฐฐะว่า “เตส” ส่วนในที่นี้แปลว่า “ของพวกนั้น” ตามคำที่ปรากฏในธัมมบทฎฎีกา ฉบับสยาม ว่า “เตส” และคล้ายตามคำว่า “เตส” ในคาถาก่อนที่เป็นคู่ตรงกันข้าม

^๕ มีที่อื่นด้วย - พุ.เถร.๒๖/๓๒๕/๓๑๑, พุ.2/275/269 (เถรคาถา 4.จตุกนิปาต 3.สภียตเถรคาถา)

^๖ ยมามหเส (สยาม. ทั้งในธัมมบทนี้ และ ในอุปกกิลลสสุตฺต ตามเชิงอรรถ ๑)

1	๖. มหาภาพตฤณสูตร เรื่องพระมหาภาพเถระ (๖)	
2	๗. สุภานุปัสสิ วิหรนฺตํ	อินฺทริเยสุ อสฺมึตฺ;
3	โกชนมฺหิ จามตตญญํ	กฺขิตฺ หินฺวิริยํ;
4	ตํ เว ปสฺสหาติ มาโร	วาโต รุกฺขํ พุพฺพลํ.
5	ผู้รู้โดยเห็นอารมณ์ว่างาม ไม่สำรวมอินทรีย์ทั้งหลาย	
6	ไม่รู้ประมาณในโภชนะ เกียจคร้าน และมีความเพียรย่อหย่อน	
7	กิเลสมาระรานผู้นั้นได้แน่ เหมือนลมระรานต้นไม้ที่อ่อนกำลังได้	
8	๘. อสุภานุปัสสิ วิหรนฺตํ	อินฺทริเยสุ สฺสํวตฺ;
9	โกชนมฺหิ จ มตตญญํ	สทฺธํ อารทฺธวิริยํ;
10	ตํ เว นปฺสหาติ มาโร	วาโต เสลฺวํ ปพฺพตํ.
11	ผู้รู้โดยเห็นอารมณ์ว่าไม่งาม สำรวมดีในอินทรีย์ทั้งหลาย	
12	รู้ประมาณในโภชนะ มีศรัทธา และมีความเพียรที่ลงมือแล้ว	
13	กิเลสมาระรานผู้นั้นไม่ได้เลย เหมือนลมระรานภูเขาหินไม่ได้	
14		
15	๗. เทวทตฺตวตฺตํ เรื่องพระเทวทัตต์ (๗)	
16	๙. อนิกฺกสาโว กาสาวํ	โย วตฺถํ ปรีทิสฺสตี;
17	อเปโต ทมฺสจฺเจน	น โส กาสาวํมรฺหตี.
18	ผู้ใดมีกิเลสจุน้ำฝาดซึ่งยังไม่ถูกขจัดออก ใช้สอยผ้ากาสา	
19	เป็นผู้ไม่ประกอบด้วยการฝึกอินทรีย์และสัจจะ ผู้นั้นไม่คู่ควรกับผ้ากาสา	
20	๑๐. โย จ วนฺตกสวสฺส	สีเลสุ สฺสมาหิโต;
21	อเปโต ทมฺสจฺเจน	ส เว กาสาวํมรฺหตี.
22	ส่วนผู้ใดเป็นผู้มีกิเลสจุน้ำฝาดซึ่งคายออกแล้ว ตั้งมั่นดีในศีลทั้งหลาย	
23	ถึงพร้อมด้วยการฝึกอินทรีย์และสัจจะ ผู้นั้นแหละคู่ควรกับผ้ากาสา	

* สอนคาถาในเรื่องนี้ มีที่อื่นด้วย - พุ.เถร.๒๖/๓๙๕/๔๐๐ (๑.ปฐมสูตร), พุ.๒/๙๖๙-๗๐/๓๔๒ (๑๗.ตีสันปิชาต ๑.ปฐมสูตรเถรคาถา); พุ.ชา.๒๗/๒๙๑-๒/๔๓, พุ.๕/๑๓๑-๒/๖๐ [๒.ทุกนิปิชาต ๘.กาสาวาคค ๑.กาสาวาชาต (๒๒๑)]; พุ.ชา.๒๗/๒๓๔๒/๔๙๕-๖, พุ.๕/๑๒๒-๓/๓๗๔ [๑๖.ตีสันปิชาต ๔.ฉนฺทชาต (๕๑๔)]

๒ ฉบับสยาม ในปฐมสูตรเถรคาถา ปรากฏเป็น “ปรีทิสฺสตี” มีเชิงอรรถว่า “ไป. ย. ปรีทิสฺสตี, ม. ปรีทิสฺสตี” ในกาสาวาชาต ปรากฏเป็น “ปรีทิสฺสตี” ไม่มีเชิงอรรถ และในฉนฺทชาต ปรากฏเป็น “ปรีทิสฺสตี” มีเชิงอรรถว่า “สี. ย. ปรีทิสฺสตี” ส่วนฉบับฉนฺทชาต ในปฐมสูตรเถรคาถา ปรากฏเป็น “ปรีทิสฺสตี” มีเชิงอรรถว่า “ปรีทิสฺสตี (สี. สยา.)” ส่วนในกาสาวาชาต ปรากฏเป็น “ปรีทิสฺสตี” มีเชิงอรรถว่า “ปรีทิสฺสตี (สี. อ.)” และในฉนฺทชาต ปรากฏเป็น “ปรีทิสฺสตี” มีเชิงอรรถว่า “ปรีทิสฺสตี (สี. อ.), ปรีทิสฺสตี (กตฺตจ)”

๘. สารีปุตตตเถรวตฺถุ^๑ เรื่องพระสารีบุตรเถระ (๘)

๑๑. อสारे สารมตโน สारे จาสารทสฺสโน;
เต สารํ นาธิคจฺจนฺติ มิจฺจาสงฺกปฺปโคจฺรา.
พวกที่มีความคิดว่าเป็นสาระในสิ่งที่ไม่เป็นสาระ
และเห็นว่าไม่เป็นสาระในสิ่งที่เป็นสาระ
พวกเขามีความคิดผิดเป็นพื้นจิตใจ จึงไม่ได้พบสาระ
๑๒. สารญฺจ สารโต ญตฺวา อสารญฺจ อสารโต;
เต สารํ อธิคจฺจนฺติ สมฺมาสงฺกปฺปโคจฺรา.
ส่วนผู้รู้จักสาระว่าเป็นสาระ และที่ไม่เป็นสาระว่าไม่เป็นสาระ
พวกเขามีความคิดถูกเป็นพื้นจิตใจ จึงได้พบสาระ

๙. นนฺทตฺถเถรวตฺถุ เรื่องพระนนทเถระ (๙)

๑๓. ยถา อคารํ ทฺวจฺจนฺหนํ วุฏฺฐิ^๓ สมฺติวิชฺฌติ;
เอวํ อภาวิทํ จิตฺตํ ราโค สมฺติวิชฺฌติ.
ฝนแทงทะลุเรือนที่มุงไม่ดี ฉนฺได รากะแทงทะลุใจที่ไม่ได้อบรม ฉนฺนัณ
๑๔. ยถา อคารํ สฺจฺจนฺหนํ วุฏฺฐิ น สมฺติวิชฺฌติ;
เอวํ สฺภาวิทํ จิตฺตํ ราโค น สมฺติวิชฺฌติ.
ฝนไม่แทงทะลุเรือนที่มุงดี ฉนฺได รากะไม่แทงทะลุใจที่ได้อบรมดีแล้ว ฉนฺนัณ

๑๐. จุฬทสฺสุกริวกตฺถุ เรื่องนายจุณฑะคนฆ่าหมู (๑๐)

๑๕. อธิ โสจติ เปจฺจ โสจติ ปาปการี อุกฺยตฺถ โสจติ;
โส โสจติ โส วิหญฺยติ ทิสฺวา กมฺมกิลิฏฺฐมฺตฺตโน^๔.
ผู้ทำบาปเป็นประจาย่อมเศร้าโศกในโลกนี้ ย่อมเศร้าโศกในโลกหน้า
ย่อมเศร้าโศกในโลกทั้งสอง เขาย่อมเศร้าโศก เขาย่อมเดือดร้อน
เพราะเห็นความมัวหมองแห่งการกระทำของตน

^๑ ในรหมมปทฎกกา ฉบับสยาม เรียกชื่อเรื่องไว้ว่า “สญฺชยตฺถุ” (เรื่องสญชัย)^๒ สองคาถาในเรื่องนี้ มีที่อื่นด้วย - ขุ.เถร.๒๖/๒๖๔/๒๘๙, ขุ.๒/๑๓๓-๔/๒๔๘ (เถรคาถา ๒.ทุกนิปาต ๗.ราชตเถรคาถา)^๓ ในเถรคาถา ฉบับสยาม ทั้งสองคาถาเป็น “วุฏฺฐิ”^๔ มีที่อื่นด้วย - ขุ.๑๐/๘/๑๗๒ (เปฏโกปเทส ๑.อริยสจฺจปฺปกาสนปจฺจกมฺมิ) [ฉนฺนุสฺสํคิตฺติจตฺตเปฏโกฯ อยู่ในพระบาฬี ขุททกนิกาย]^๕ ในเปฏโกปเทส ฉบับฉนฺนุสฺสํ มีเชิงอรรถว่า “กมฺมกิลิฏฺฐมฺตฺตโน (อิ.)”

๑๑. รมมิกอุปาสกตฤ เรื่องรมมิกอุปาสก (๑๑)

๑๖. อธิ โมทติ เปจจ โมทติ กตปุญญโฏ อุกยตถ โมทติ;
โส โมทติ โส ปโมทติ ทิสฺวา กมฺมวิสุทฺธิมฺตตโน.

ผู้มีบุญที่ได้ทำแล้วย่อมบันเทิงใจในโลกนี้ ย่อมบันเทิงใจในโลกหน้า
ย่อมบันเทิงใจในโลกทั้งสอง เขาย่อมบันเทิงใจ เขาย่อมบันเทิงใจยิ่ง
เพราะเห็นความสะอาดแห่งการกระทำของตน

๑๒. เทวตตตตฤ เรื่องพระเทวทัตต์ (๑๒)

๑๗. อธิ ตปฺปติ เปจจ ตปฺปติ ปาปการี^๑ อุกยตถ ตปฺปติ;
‘ปาป เม กตฺห’ติ ตปฺปติ ภิชฺโย^๒ ตปฺปติ ทฺวคฺคํ คโต.

ผู้ทำบาปเป็นประจำย่อมเดือดร้อนในโลกนี้ ย่อมเดือดร้อนในโลกหน้า
ย่อมเดือดร้อนในโลกทั้งสอง เดือดร้อนว่า ‘บาปเราได้ทำแล้ว’
ไปสู่ทุกข์ย่อมเดือดร้อนยิ่งขึ้น

๑๓. สุมฺนเทวี^๓ตตฤ เรื่องสุมฺนเทวี (ลูกสาวของอนาถบิณฑิกะ) (๑๓)

๑๘. อธิ นนฺทติ เปจจ นนฺทติ กตปุญญโฏ อุกยตถ นนฺทติ;
‘ปฺปญฺญํ เม กตฺห’ติ นนฺทติ ภิชฺโย นนฺทติ สฺวคฺคํ คโต.

ผู้มีบุญที่ได้ทำแล้วย่อมผลิตเพลินในโลกนี้ ย่อมผลิตเพลินในโลกหน้า
ย่อมผลิตเพลินในโลกทั้งสอง ผลิตเพลินว่า ‘บุญเราได้ทำแล้ว’
ไปสู่สุคติย่อมผลิตเพลินยิ่งขึ้น

^๑ ปาปการี (?) [โดยมองที่รูปแบบของเวทาสีคาถา]

^๒ ภิชโย (สี.)

^๓ ในรหมปทฎกกา ฉบับสยาม พบเป็น “สุมฺนาเทวี” ส่วนในรหมปทฎกกา ฉบับฉะบฐะ พบทั้ง “สุมฺนเทวี” และ “สุมฺนาเทวี”

๑๔. เทวสหายภิกขุขุทตถุ เรืองภิกษุสองสหาย (๑๔)

๑๙. พหุมุปี เจ สหิต^๑ ภาสมาโน น ตกฺกโร โหติ นโร ปมตฺโต;

โคโปว คาโว คณยํ ปเรสํ น ภาควา สามณฺณสฺส โหติ.

พระพุทธพจน์ซึ่งมีประโยชน์เกื้อกูล แม้จะกล่าวมาก

หากเป็นคนประมาท ไม่ทำตามนั้น หาได้เป็นผู้มีส่วนแห่งความเป็นสมณะ

เหมือนคนเลี้ยงวัวคอยนับวัวของคนอื่นๆ

๒๐. อปฺปมุปี เจ สหิต ภาสมาโน ธมฺมสฺส โหติ^๒ อหุธมฺมจาโร;

ราคณฺจ โทสณฺจ ปหาย โมหํ สมฺมปฺปชาโน สุวิมุตฺตจิตฺโต;

อหุปาติยาโน อิธ วา หุริ วา ส ภาควา สามณฺณสฺส โหติ.

พระพุทธพจน์ซึ่งมีประโยชน์เกื้อกูล แม้จะกล่าวน้อย

หากเป็นผู้ประพฤติธรรมตามธัมมอยู่เสมอ ละราคะ โทสะและโมหะได้แล้ว

เป็นผู้รู้ชอบ มีจิตหลุดพ้นดีแล้ว ไม่ยึดมั่นถือมั่นในโลกนี้หรือโลกหน้า

ผู้นั้นเป็นผู้มีส่วนแห่งความเป็นสมณะ

ยมกาวคโค ปจฺจโม.

นี่เป็นยมกาวคค์ ซึ่งเป็นวคค์แรก (๑)

^๑ สหิต (ส. สุยา. ก. อ.)^๒ โหติ (ส. อ.)

๒. อปฺปมาทวคฺค อปฺปมาทวคฺค

๑. สามาวตฺตวตฺถุ เรื่องพระนางสามาวดี (๑๕)

๒๑. อปฺปมาโท อมตปท^๑ ปมาโท มจฺจุโน ปท^๒;

อปฺปมตฺตา น มียนฺติ เย ปมตฺตา ยถา มตา.

ความไม่ประมาทเป็นทางถึงพระนิพพาน

ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย

ผู้ไม่ประมาทย่อมไม่ตาย ผู้ประมาทแล้วเหมือนคนตายแล้ว

๒๒. เอว^๓ วิเสสโต ฌตฺวา อปฺปมาทมฺหิ ปณฺทิตา;

อปฺปมาเท ปโมทนฺติ อริยานํ โคจเร รตา.

บัณฑิตทั้งหลายรู้ว่าต่างกันอย่างนี้ อยู่ในความไม่ประมาท

บันเทิงใจในความไม่ประมาท ยินดีในธรรมที่เป็นวิสัยของพระอริยะทั้งหลาย

๒๓. เต ฌายิโน สาทติกา นิจฺจํ ทพฺพปรกฺกมา;

มุสฺสุนฺติ อีธา นิพฺพานํ โยคกฺเขมํ อนฺุตฺตรํ.

บัณฑิตเหล่านั้น เป็นผู้เพ่งพินิจ มีความเพียรต่อเนื่อง

บากบั่นมั่นคงเป็นนิจ เป็นนักปราชญ์ ย่อมสัมผัสพระนิพพาน

ซึ่งปลอดเครื่องผูก ไม่มีอะไรยิ่งกว่า

๒. กุมฺภโกสฺสกเสฏฺฐจิวตฺถุ เรื่องเศรษฐีชื่อกุมภโกสสะ (๑๖)

๒๔. อฏฺฐจฺฉานวโต สติมโต^๔ สุจิกมฺมสฺส นิสฺสมการิโน;

สยฺยตฺตสฺส ธมฺมชีวิโน อปฺปมตฺตสฺส^๕ ยโสภิยาวุตฺตติ.

ผู้มีความขยัน มีสติ มีการกระทำที่สะอาด ทำอย่างใคร่ครวญเสมอ

สำรวมแล้ว เลี้ยงชีพโดยธรรม และไม่ประมาท ยศย่อมเจริญยิ่ง

^๑ มีที่อื่นด้วย - ขุ. 10/26/30 (เนตติ 4. ปฏินิเทศสวาร 6. จตุพฺพุหารวิภังค)

^๒ อมต ปท (ก.) [เชิงอรรถในฉบับฉฐฐะทั้งในที่นี้และที่เนตติ รวมทั้งที่อื่นที่มีพระบาฬีบทนี้ เมื่อมีนิคคหิตที่ อมต มักพิมพ์แยกคำกัน แต่คำนี้เป็นสมาสตามคำในอฏฐกถาของเรื่องนี้ที่ว่า “อมตสฺส ปท อมตปท” ส่วนที่มีนิคคหิตกลางคำสมาสด้วยนั้น กล่าวได้ว่าเป็นนิคคหิตอาคม ดูเรื่องการลงนิคคหิตอาคมที่คำนี้ได้ในคัมภีร์นirutติที่ปนีสูตร ๕๒]

^๓ เอต (สี. สฺยา. ก. อ.)

^๔ สติมโต (สี. สฺยา. ก.)

^๕ อปมตตสฺส (?) [ฉบับฉฐฐะมีเชิงอรรถนี้ โดยมองที่รูปแบบของเวตาลียคาถา]

๓. อุพปนุถกาวตถุ เรื่องพระอุพปนุถกะ (๑๗)

๒๕. อุฏฺฐาเนนปฺปมาเทน สยฺเมน ทเมน จ;
 ทิปิ กยิราถ เมธาวิ ยํ โอโหม นากิกริต.
 ผู้มีปัญญาต้องใช้ความเพียร ความไม่ประมาท การสำรวม
 และการฝึกฝน สร้างเกาะซึ่งห้วงน้ำไม่ขัดกระหน้า

๔. พาลนภขตฺตสงฺฆญฺจวตฺถุ เรื่องงานเทศกาลของคนไม่ฉลาด (๑๘)

๒๖. ปมาท'มฺหุญฺชนฺติ พาลา ทุมฺเมธินฺ ชนา;
 อปฺปมาทญจ เมธาวิ ธนํ เสฏฺฐจํ รกฺขติ.
 พวกคนพาล ทราหมปัญญา ขยันประมาทเนื่องๆ
 แต่ผู้มีปัญญารักษาความไม่ประมาทเหมือนรักษาทรัพย์สุดประเสริฐ

๒๗. มา ปมาท'มฺหุญฺชเชถ มา กามรตีสฺสทฺธวํ;
 อปฺปมตฺโต หิ ฌายนฺโต ปปโปติ วิปุลํ สุขํ.
 อย่างขยันประมาท อย่างขยันเซยชิดพิสมัยสิ่งชอบ
 เพราะผู้ไม่ประมาท เฟื่องพินิจอยู่ ย่อมประสบสุขยิ่งใหญ่

๕. มหากัสสปตฺเถรวตฺถุ เรื่องพระมหากัสสปเถระ (๑๙)

๒๘. ปมาทํ อปฺปมาเทน ยทา นุทฺติ ปณฺทิตฺ;
 ปญฺญาปาสาท'มารุญฺห อโสโก โสภินิ ปชํ;
 ปพฺพตฺตญฺโจว ญมฺมญฺเจ^๑ ธีโร พาลे อเวกฺขติ.
 เมื่อได้บัณฑิตขจัดความประมาทด้วยความไม่ประมาท
 ขึ้นสู่ปราสาทปัญญา เป็นผู้หมดโสก ย่อมมองเห็นหมู่มสัตว์ผู้มีความโสก
 ขีณาสวธีรชนมองเห็นพาลบุรุษทั้งหลาย
 เหมือนคนยืนบนภูเขามองเห็นพวกคนยืนที่พื้นดิน ฉะนั้น

^๑ สทฺธวํ (ก.)^๒ ญมฺมญฺเจ (สี. สยา.)

๑ ๖. ปมดุดาปมดุดาเทวสหายภิกขุขุดดู เรื่องภิกษุสองสหายผู้ประมาทและไม่ประมาท (๒๐)

๒ ๒๙. อปฺปมตฺโต ปมตเตสฺสุ สุตเตสฺสุ พหุชาคโร;
 ๓ อพฺลสฺสํ สิมฺสฺโส หิตฺวา ยาทิ สุมฺเอโส.
 ๔ เมื่อคนอื่น ๆ ประมาท ผู้มีปัญญาดีไม่ประมาท ตื่นมากเมื่อคนอื่น ๆ หลับ
 ๕ ย่อมละทิ้งไป เหมือนม้าวิ่งไวทั้งหางม้าไม่มีกำลัง ฉะนั้น

๗ ๗. มฆวตฺถุ เรื่องมฆมาณพ (๒๑)

๘ ๓๐. อปฺปมาเทน มฆวา เทวานํ เสฏฺฐตํ คโต;
 ๙ อปฺปมาทํ ปสฺสนฺติ ปมาโท ครหิตฺโธ สทา.
 ๑๐ เพราะความไม่ประมาท ท้าวมฆวานจึงเป็นผู้ประเสริฐกว่าทวยเทพ
 ๑๑ บัณฑิตต่างสรรเสริญความไม่ประมาท ความประมาทถูกติทุกเมื่อ

๑๓ ๘. อญฺญตรภิกขุขุดดู เรื่องภิกษุรูปหนึ่ง (๒๒)

๑๔ ๓๑. อปฺปมาทโรติ ภิกขุ ปมาเท ภยทสฺสี วา;
 ๑๕ สํโยชนํ อญฺญุณฺโณ ททํ อคฺคิํ คจฺจติ.
 ๑๖ ภิกษุยินดีแล้วในความไม่ประมาท หรือเห็นภัยในความประมาทเสมอ
 ๑๗ เฝ้าสังโยชน์ละเอียดยอดและหยาบไป ดุจไฟเผาเชื้อไป ฉะนั้น

๑๙ ๙. นิคมวาสิติสฺสตุเถรวตฺถุ เรื่องพระติสสเถระผู้อยู่ที่นิคม (๒๓)

๒๐ ๓๒. อปฺปมาทโรติ ภิกขุ ปมาเท ภยทสฺสี วา;
 ๒๑ อภพฺโป ปรีหานาย นิพฺพานสฺสเว สนฺติเก.
 ๒๒ ภิกษุยินดีแล้วในความไม่ประมาท หรือเห็นภัยในความประมาทเสมอ
 ๒๓ จะไม่เสื่อมจากธรรม อยู่ใกล้พระนิพพานเลยทีเดียว

๒๕ อปฺปมาทวคฺโค ทฺติโย.
 ๒๖ นี่เป็นอัปมาทวคค์ ซึ่งเป็นวคค์ที่สอง (๒)

๒๘ ๐๘ * ๐๘

๓. จิตตวคฺค ๓. จิตตวคฺค

๑. เมฆียตเถรวตฺถุ เรื่องพระเมฆียเถระ (๒๔)

๓๓. ผนุทน์ จปล จิตตํ ทุรกฏ^๑ ทุณฺนิวารย;
 อุชฺฐิ กโรติ เมธาวิ อสุกาโรว เตชน.
 ผู้มีปัญญาทำจิตซึ่งดินพล่าน รักษายาก ห้ามยาก ให้ตรง
 ดุจช่างศรทำลูกศรให้ตรง
๓๔. วาริซว ถเล ขิตฺโต โอกโมกตอุพฺภโต;
 ปริพนฺทติ จิตตํ มารเธยฺย ปหาตเว.
 เหมือนปลาที่ถูกจับจากแหล่งน้ำโยนขึ้นบก ดิ้นไปทั่ว
 เพื่อจะละบ่วงมาร จิตนี้ดิ้นไปทั่วเช่นกัน

๒. อณฺเฏตรภิกฺขวตฺถุ เรื่องภิกษุรูปหนึ่ง (๒๕)

๓๕. ทุณฺนิคฺคหสฺส ลหุโน ยตฺถกามนิปาติโน;
 จิตฺตสฺส ทมโถ สารุ จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวห.
 จิตซึ่งข่มได้ยาก เกิดดับเร็วไว มักตกไปในอะไรๆ ตามต้องการ
 การฝึกจิตได้เป็นสิ่งดี จิตที่ฝึกแล้วนำสุขมาให้

๓. อณฺเฏตรอุกฺกณฺณจิตฺตภิกฺขวตฺถุ เรื่องภิกษุผู้ทำรูปหนึ่ง (๒๖)

๓๖. สุทฺทุทฺสํ สุนิปลํ ยตฺถกามนิปาติน;
 จิตฺตํ รกฺเขถ เมธาวิ จิตฺตํ คฺคตํ สุขาวห.
 จิตซึ่งเห็นได้ยากสุด ละเอียดยิ่งนัก มักตกไปในอะไรๆ ตามต้องการ
 ผู้มีปัญญาต้องรักษาจิตไว้ จิตที่รักษาไว้ได้นำสุขมาให้

^๑ ทุรกฏ (สพฺพตฺถ) ทั่วไปพบเป็น “ทุรกฏ”

๔. สัมภเวสีนิทานนิยายตถะวาทะ เรื่องพระสังฆราชิตเถระผู้เป็นหลาน (๒๗)

๓๗. ทูรณคม์ เอกจรี^๑ อสรีย์ คุหาสัย;
 เย จิตต์ สัยเมสสนนติ โมกขนติ มารพนนา.
 จิตไปไกล ไปลำพังครั้งละหนึ่ง ไม่มีรูปร่าง มีถ้าเป็นที่อาศัย
 ใครๆ ระวังรักษาจิตได้จะพ้นจากพันธนาการของมาร

๕. จิตตหตถะวาทะ เรื่องพระจิตตหัตถเถระ (๒๘)

๓๘. อนนวจิตตจิตตสส สทุมมม อวิชานโต;
 ปริปลวปสาทสส ปญญา น ปริปรตติ.
 ผู้มีจิตไม่ตั้งมั่น ไม่รู้แจ้งพระสัทธรรม มีความเลื่อมใสเลื่อนลอย
 ปัญญาอ่อนไม่บริบูรณ์

๓๙. อนนวุตติจิตตสส อนนวุตติเจตโส;
 ปญญาปปปหีนสส นตถิ ชาครโต ภย.
 ผู้มีจิตไม่ซึมซับราคะ มีใจไม่ถูกโทสะตีกระหน่ำ
 ละบุญและบาปได้แล้ว ตื่นรู้อยู่ ไม่มีสิ่งน่ากลัว

๖. ปญจสตภิกขุวาทะ เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูป (๒๙)

๔๐. กุมภูปม กาย'มิม วิทิตวา นครูปม จิตต'มิม ฐเปตวา;
 โยเธถ มาร ปญญาเรณ ชิตต'มิม ฐเปตวา.
 รู้จักกายนี้ที่เป็นเช่นหม้อดินแล้ววางกำลังรักษาจิตนี้ที่เป็นเช่นเมืองไว้
 ต้องใช้ปัญญารุสุมาร ต้องรักษาชัยชนะไว้ และต้องเป็นผู้ไม่มีที่พักที่เพิลิน

๗. ปุติคตตติสสเถระวาทะ เรื่องพระติสสเถระผู้มีร่างกายเฒ่า (๓๐)

๔๑. อจิริ วต'ย กาโย ปถวิ อธิเสสสติ;
 จุกุโธ อเปตวิญญาโณ นิตถกัว กลิงคร.
 ไม่นานนะ กายนี้จะนอนเหนือพื้นดิน ถูกถ่มทิ้ง
 ไม่มีการรับรู้ เหมือนท่อนไม้ไม่มีประโยชน์

^๑ เอกจรี (ก.)^๒ มีที่อื่นด้วย - ขุ. 10/10/177 (แปลจากบทสวด 1. อริยสัจจปฏาสนปจฺมกฺกมฺ)

๘. นนทโคपालกวดตุ เรื่องนายนั้นทะผู้ดูแลฝูงวัว (๓๑)

๔๒. ทิโส ทิส ยัม ตัง กยิรา เวรี วา ปน เวนิน;
 มิจฺจนุปณฺหิตัง จิตฺตํ ปาปิโย* นํ ตโต กเร.
 โจรกับโจรทำสิ่งใดต่อกัน หรือจะเป็นคนจองเวรทำกับคู่เวร
 จิตที่ตั้งไว้ผิดแล้วทำเขาให้แย่ยิ่งกว่านั้น

๙. โสเรยฺยตฺเถรวตฺถุ เรื่องพระโสเรยฺยเถระ (๓๒)

๔๓. น ตัง มาตา ปิตา กยิรา อญฺเฆ วาปิ จ ฆาตกา;
 สมฺมาปณฺหิตัง จิตฺตํ เสยฺยโส นํ ตโต กเร.
 พ่อแม่หรือแม่ญาติอื่นๆ ก็ไม่สามารถทำสิ่งนั้นได้
 จิตที่ตั้งไว้ถูกแล้วสามารถทำสิ่งประเสริฐกว่านั้นได้

จิตฺตวคฺโค ตติโย.

นี่เป็นจิตตวคค์์ ซึ่งเป็นวคค์์ที่สาม (๓)

* ปาปิโย (?)

๔. ปุพฺพาคค ปุพฺพัคค

๑. ปถวิกาปสฺตปญฺจสติกฺขชวตฺถุ เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูป ผู้สนใจเรื่องดิน (๓๓)

๔๔. โก อิม^๑ ปถวิ วิเจสฺสติ^๒ ยมโลกญจ อิมํ สเทวกํ;
โก ธมฺมปทํ สุเทสิตํ กุสโล ปุพฺพ'มिव ปเจสฺสติ^๓.

ใครจะรู้ซัดดินนี้และยมโลก กับโลกนี้พร้อมเทวโลก

ใครจะเลือกข้อธรรมที่แสดงดีแล้ว เหมือนผู้ฉลาดเลือกดอกไม้

๔๕. เสโ ข ปถวิ วิเจสฺสติ ยมโลกญจ อิมํ สเทวกํ;
เสโ ข ธมฺมปทํ สุเทสิตํ กุสโล ปุพฺพ'มिव ปเจสฺสติ.

พระเสขะจะรู้ซัดดินและยมโลก กับโลกนี้พร้อมเทวโลก

พระเสขะจะเลือกข้อธรรมที่แสดงดีแล้ว เหมือนผู้ฉลาดเลือกดอกไม้

๒. มรฺริจิกมมฺภฺจฺจณิกภิกฺขชวตฺถุ เรื่องภิกษุผู้เจริญกัมมฐานพยับแดด (๓๔)

๔๖. เณฺญปมํ กายมิมํ วิทิตฺวา มรฺริจิธมฺมํ อภิสมฺพุธาโน;
เจตฺวาน มารสฺส ปปุพฺพกานิ^๔ อทฺธสฺสํ มจฺจุราชสฺส จฺจเจ.
รฺรจิกายนึเปริยฺบเหมื่อนฟองน้ำ รู้ซัดว่ามีสภาพเหมือนพยับแดด
ตัดมวลดอกไม้ขอมาร สามารถไปสู่สถานที่มัจจุราชมองไม่เห็น

๓. วิภฺภูฏวตฺถุ^๕ เรื่องพระเจ้าวิภฺภูฏะ (๓๕)

๔๗. ปุพฺพคานิ เทว ปจฺฉินฺทํ พฺยาสตฺตมนสิ^๖ นรํ;
สฺสุตฺตํ คามํ มโหโฆว มจฺจุ อาทาย จฺจจติ.
ความตายพาคนผู้ติดใจสิ่งต่างๆ เลือกเก็บดอกไม้อยู่นั้นไป
เหมือนห้วงน้ำใหญ่พัดพาชาวบ้านที่หลับไป ฉะนั้น

^๑ โกม (ก.)^๒ วิเจสฺสติ (ส. สย. อ.)^๓ ปุพฺพมวปฺปเจสฺสติ (ก.)^๔ สปุพฺพกานิ (ฎีกา)^๕ ในธมฺมปทฺฏจกฺกถา ฉบับสยาม เรียกว่า “วิภฺภูฏวตฺถุ”^๖ พฺยาสตฺตมนสิ (ก.)

๔. ปติปฐิกกumarivuttu เรื่องนางผู้บูชาสามี (๓๖)

๔๘. ปุ่ปฺพานิ เหว ปจินฺหุตฺ พุยาสตุตมฺนสํ นรํ;
 อติตฺตญฺเฆว กาเมสุ อนฺตโก กุรุเต วสํ.
 คนผู้ติดใจสิ่งต่างๆ เลือกเก็บพวกดอกไม้ไม่อยู่นั้น
 ไม่รู้จักอึดในสิ่งชอบทั้งหลายเลย ความตายทำให้เขาเข้าสู่อำนาจ

๕. มัจฉริยะโกสียเสฏฐจิตฺตํ เรื่องเศรษฐีที่เหนียวชื่อโกสียะ (๓๗)

๔๙. ยัยถาปี ภมโร ปุ่ปุ่ผี่ วรรณคนุณหะเรย์;
ปเลติ รส’มาทาย เอว์ คาเม มุณี จเร.
เหมือนแมลงภู่ผึ้งไม่ทำให้ดอกไม้สีและกลิ่นซ้ำ
เอน้ำหวานแล้วจากไป พระภิกษุเที่ยวไปในบ้านอย่างนี้เช่นกัน

๖. ปาเวຍຍອາชีวกวตฺต^๓ เรื่องอาชีวกชื่อปาเวຍะ (๓๘)

๕๐. **น** ประสั วิโลมานิ **น** ประสั กตาทกั;
 อ ตตโนว อเวกุเขยฺยุ **ก** ตานิ ออกตานิ จ.
ไม่สนคำหยาบคายระคายขนของพวกคนอื่น
ไม่ดูสิ่งที่ทำและยังไม่ทำของพวกคนอื่น
ควรพิจารณาดูสิ่งที่ทำและยังไม่ได้ทำของตนเท่านั้น

๗. นตฺตปาณิอุปาสกวัตถุ เรื่องอุบาสกชื่อจัตตปาณิ (๓๙)

๕๑. ยถาปิ รุจิรํ ปุปผํ วณฺณวหฺตํ อคฺคหฺรํ;
 เอวํ สุภาสิตา วาจา อผลา โหติ อกุพฺพโต.
 เหมือนดอกไม้งามมีสี ไม่มีกลิ่น เช่นเดียวกันวาจาสุภาสิตไม่มีผลกับผู้ไม่ทำ

๕๒. ยถาปิ รุจิรํ ปุปผํ วณฺณวหฺตํ สฺคฺคหฺรํ;
 เอวํ สุภาสิตา วาจา สผลา โหติ กุพฺพโต.
 เหมือนดอกไม้งามมีสี มีกลิ่นหอม เช่นเดียวกันวาจาสุภาสิตมีผลกับผู้ทำ

^๑ มีที่อื่นด้วย - ข.10/123/159 (เนตติ สาสนปฏจान 4.ปฏินิเทศวาร)

^๒ วณณคนธมโปัจย (ก.) ฉบับสยาม เป็น “วณณวณฺโถ อเหจย” และมีเชิงอรรถที่ “วณณวณฺโถ” ว่า “โป. ม. ย. วณณคนธ”

^๓ ในหมมปทฏจกถา ฉบับฉฉฐฐจะ เรียกว่า “ปาเวยยกาชีวิตวตถุ” ส่วนฉบับสยาม เรียกว่า “ปาฎีกาชีวิตวตถุ”

^๔ สอดคล้องในเรื่องนี้ มีที่อื่นด้วย - ข.เกร.๒๖/๓๓๖/๓๔๗, ข.2/323/275 (เกรศาสนา 5.ปญจนิปาต 2.สุมตตฺเถรคาถา)

^๕ สคนฺธกั (สี. สุยา. กั. อิ.), ฉบับสยาม มีเชิงอรรถว่า “ไป. ม. สคนฺธกั”

^๖ สกฺขพฺพโต (สี. อ.), ปกฺขพฺพโต (สี.-อญ.), สกฺขพฺพโต (สุยา. ก.)

๘. วิสาขาวตฤ เรื่องนางวิสาขา (๔๐)

๕๓. ยถาปี ปุพฺผราสีมฺหา กยิรา มาลาคุณฺเฬ พหุ;
 เอรฺว ชาเตน มจฺเจน กตฺตพฺพํ กุสลํ พหุ.
 จากกองดอกไม้ไม่สามารถทำพวงดอกไม้ได้มาก ฉันใด
 คนผู้เกิดมาแล้วควรทำกุศลให้มาก ฉันนั้น

๙. อานนทตฺเถรปญฺหาวตฺถุ เรื่องคำถามของพระอานันทเถระ (๔๑)

๕๔. ๑. ปุพฺผคฺคฺชโร ปฏฺวิวตฺเมติ ๒. จนฺทํ ๓. ตฺครมฺลลิกา^๑ ๔. วา;
 สตฺยจฺ คฺคฺชโร ปฏฺวิวตฺเมติ ๕. สพฺพา ทิสฺสา สปุริโส ปวายติ.
 กลิ่นดอกไม้ไม่ไปทวนลม แก่นจันทน์หรือกฤษณาและมะลิก็ไม่ไป
 แต่กลิ่นศีลของคนดีทั้งหลายไปทวนลมได้ คนดีจึงจะไปทั่วทุกทิศ

๕๕. จนฺทํ ตฺครํ วาปี อุปลํ อถ วสฺสึ^๒; ๖.
 เอเตสํ คฺคฺชชาตานิ ๗. สีลคฺคฺชโร ๘. อุนฺตฺตโร.
 แก่นจันทน์ หรือแม้กฤษณา อุบล อีกทั้งมะลิ
 บรรดากลิ่นธรรมชาติเหล่านี้ กลิ่นศีลเยี่ยมยิ่งกว่า

๑๐. มหากุสฺสปตฺเถรปญฺหาปาททินฺนวตฺถุ เรื่องการถวายภัณฑบาตพระมหากุสสปเถระ (๔๒)

๕๖. อุปลมฺตฺโต อยํ คฺคฺชโร ยายํ ตฺครจฺนฺทนิ^๓;
 โย จ สีลวตํ คฺคฺชโร วาติ เทเวสุ^๔ อุตฺตโม.
 กลิ่นนี้มีปริมาณน้อยคือกฤษณาและแก่นจันทน์
 แต่กลิ่นของผู้มีศีลทั้งหลายนั้นเป็นเลิศ หอมไปในหมู่เทพและหมู่มนุษย์

^๑ มีที่อื่นด้วย - อัง.ติก.๒๐/๕๑๙(๘๐)/๒๙๑, อ.1/80/227 (ติกนิปาต 2.ทุติยปณฺณาสก 3.อานนทวคค 9.คฺคฺชชาตฺตฺต), ใน พระสุตฺตมี ๑ คาถาแรกนี้

^๒ ตคฺครมฺลลิกา (ก.), เมื่อเป็น “ตคฺครมฺลลิกา” ตาม (ก.) บาทนี้จะตรงกับรูปแบบของ “อุเพนฺทวชิรา”

^๓ ยายํ ตคฺครจฺนฺทนิ (ก.), ในธมฺมปทฺฏจกฺกถา ฉบับฉฺฉฐะก็เป็นเหมือนเชิงอรรถนี้ และมีเชิงอรรถไว้ว่า “ยายํ ตคฺครจฺนฺทนิ (สี.)”

^๔ คำว่า “เทเวสุ” นี้ในธมฺมปทฺฏจกฺกถา แปลมคฺชเป็นมคฺชไว้ว่า “เทเวสุ จ มนุสฺเสสุ จ” (ในหมู่เทพและในหมู่มนุษย์) ในทาง ไวยาकरण์เรียกว่าเป็น “วิรูปกเสส” (เหลือหนึ่งคำจากคำที่ต่างกัน)

๑๑. โคธิตถเถรปริณิพพานวตถุ เรื่องการนิพพานของพระโคธิตถเถระ (๔๓)

๕๗. เตสํ สมฺปนฺนสึลลํ อปฺปมาทวิหาริณํ;
สมฺมทญฺญา วิมุตฺตํ มาโร มคฺคํ น วิหฺรติ.
มารไม่พบทางของผู้มีศีลถึงพร้อมแล้วเหล่านั้น
ซึ่งเป็นผู้อยู่ด้วยความไม่ประมาทเสมอ พ้นดีแล้วเพราะรู้ชอบ

๑๒. ครททินฺนวตฺถุ เรื่องนายครททินน์ (๔๔)

๕๘. ยถา สงฺการณสมฺมิตฺตํ อชฺชุตฺตสมฺมิตฺตํ มหาปถะ;
ปทุมํ ตตฺถ ชาเยถ สฺสจฺจินฺธํ มโนรมํ.
ที่กองขยะซึ่งทิ้งไว้ไกลทางใหญ่
ดอกบัวเกิดที่บริเวณนั้น มีกลิ่นดีเป็นที่ชื่นใจ จันทิ
๕๙. เอวํ สงฺการญฺเตสฺส อนฺธญฺเต ปุณฺณชฺเชน;
อติโรจติ ปญฺญาย สมฺมาสมฺพุทฺธสวาโก.
ในผู้คนทั้งหลายซึ่งเป็นเช่นกองขยะ
สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีปัญญาโดดเด่น
เกินปุณณผู้มีตบอดทั้งหลาย จันทิ

ปุปฺผคุโธ จตฺตโก.

นี่เป็นปุปผวัคค์ ซึ่งเป็นวัคค์ที่สี่ (๔)

* สงฺการณสมฺมิตฺตํ (ก.)

๒ อนฺธญฺเต (ก.)

๕. พาลวาคค พาลวักค

๑. อนุตตรปริสวตฤ เรื่องชายคนหนึ่ง (๔๕)

๖๐. ทิมา ชาครโต รตติ ทิม สหตสส โยชน;
 ทิโม พาลาน สัสโร สทุธมม อวิชานต.
 กลางคืนของผู้ตื่นอยู่ยาวนาน โยชนของคนอ่อนล้ายาวไกล
 การเวียนว่ายตายเกิดของพวกคนพาลซึ่งไม่รู้สัจจรมมียาวยิ่งนัก

๒. มหาทสสปตเถรสุทวิทริกวตฤ เรื่องสัททวิทริกของพระมหาทสสปเถระ (๔๖)

๖๑. จรมุเจ นาธิคจุเจยย เสยฺย สทิส'มตฺตโน;
 เอกจิริย^๑ ทพฺหํ กิริยา นตฺติ พาเล สหายตา.
 หากกำลังคิดเที่ยวหา ไม่พบผู้ประเสริฐกว่า หรือเสมอกับตน
 ควรเที่ยวไปคนเดียวให้มั่นคง
 สิ่งที่เป็นเพื่อนคือคุณธรรมความดี^๒ ไม่มีในคนพาล

๓. อานนทเสฏฐิจิตฺตฤ เรื่องเศรษฐีชื่ออานันทะ (๔๗)

๖๒. ปุตฺตา มตฺติ ธนํ มตฺติ^๓ อิติ พาโล วิหญฺญติ;
 อุตฺตา หิ อุตฺตโน นตฺติ กุโต ปุตฺตา กุโต ธนํ.
 “ลูกๆ ของเรามี ทรัพย์ของเรามี” คนพาลเดือดร้อนอย่างนี้
 ตนของตนยังไม่มีเลย แล้วไหนละลูก ไหนละทรัพย์

๔. คณฺฐิกาทกโจรวตฺตฤ เรื่องโจรผู้ทำลายขมวดผ้า (๔๘)

๖๓. โย พาโล มญฺญติ พาลยํ ปญฺหิตโต วาปี เตน โส;
 พาโล จ ปญฺหิตมานิ ส เว “พาโล”ติ วุจฺจติ.
 พาลคนได้รู้ถึงความไม่ฉลาดที่มี เพราะการรู้นั้น เขาพอเป็นบัณฑิตได้บ้าง
 ส่วนคนพาลที่สำคัญผิดคิดว่าตนเป็นบัณฑิต เขานั้นเรียกว่า “พาล” โดยแท้

^๑ เอกจิริย (ก.)^๒ สิ่งที่เป็นเพื่อนคือคุณธรรมความดีมีศีลเป็นต้น^๓ ปุตตมตฺติ ธนมตฺติ (ก.)^๔ แปลตามคำได้ว่า “โจรผู้ทำลายขมวดผ้า” ขมวดผ้าเป็นที่ซุกใส่เงินไว้ เรียกตามภาษาปัจจุบันได้ว่า “โจรล้วงกระเป๋า”

๕. อุทากิตฺเตรวตฺตํ เรื่องพระอุทากิตฺเต (๔๙)

๖๕. ยาวชีวมปิ เจ พาโล ปณฺทิตํ ปิยฺรฺปาສຕိ;
 ห โส ธมฺมํ วิชานาติ ทพฺพิ สุปรສံ ยถา.
 ถ้าคนพาลเข้าไปนั่งอยู่ใกล้บัณฑิตแมตลอดชีวิต
 เขาย่อมไม่รู้แจ้งธัมม เหมือนทัพพีไม่รู้รสแกง

๖. ติสฺมตฺตปาเวยฺยกภิกฺขุวตฺตํ เรื่องภิกษุปาเวยยะจำนวน ๓๐ รูป (๕๐)

๖๕. มุหุตฺตมปิ เจ วิญญู ปณฺทิตํ ปิยฺรฺปาສຕိ;
 ขิปปํ ธรรมํ วิชานาติ ชิวหา สุปรສံ ยถา.
 ถ้าผู้รู้เข้าไปนั่งอยู่ใกล้บัณฑิตแม้รู้เดียว
 เขาย่อมรู้แจ้งธัมมได้ฉับพลัน เหมือนลิ้นรู้รสแกง

๗. สุปฺปพฺพุทฺธกฺขจิวตฺตํ เรื่องคนเป็นโรคเรื้อนชื่อสุปปพุทฺธะ (๕๑)

๖๖. อจฺจฺจโร พาลา ทุมฺเมธา อมิตฺเตเหว อตฺตนา;
 กโรหฺตา ปาปกํ กมฺมํ ยํ โหติ กฏฺกปฺผลํ.
 พวกคนพาล มีปัญญาทึบ เทียวทำกรรมชั่วซึ่งมีผลเผ็ดร้อนด้วยตนเอง
 เหมือนไม่เป็นมิตรกับตนเอง

๘. กสฺสกาตฺตํ เรื่องชาวนา (๕๒)

๖๗. ๒ ห ตํ กมฺมํ กตํ สาธุ ยํ กตฺวา อนฺตปฺปติ;
 ยสฺส อสฺสสมฺโภ โรทํ วิปากํ ปฏฺิเสวติ.
 ทำกรรมใดแล้วเดือดร้อนภายหลัง มีหน้าชุ่มน้ำตา
 ร้องไห้เสพเสวยผลของกรรมใด กรรมนั้นทำแล้วไม่ดี

* มีที่อื่นด้วย - ขุ.10/91/110 (เนตฺติ 4.ปฏฺิณฺทฺเทสฺวาร), ในเนตฺติมีเชิงอรรถที่ “กฏฺกปฺผลํ” ว่า “กฏฺกํ ผลํ (ก.)”

๒ ที่เดียวกับเชิงอรรถ ๑

๙. สุนทราภรณ์การวตถุ เรื่องช่างมัลย์ชื่อสุนะ (๕๓)

๖๘. ตยจ กมม กตฺ สารุ ยํ กตฺวา นานุตฺปติ;
 ยสฺส ปติโต สุมโน วิปากํ ปฏิเสวติ.
 ทำกรรมใดแล้วไม่เดือดร้อนภายหลัง รู้สึกเอิบอิ่ม
 มีใจงดงามเสวยผลของกรรมใด ก็กรรมนั้นทำแล้วดี

๑๐. อุปปลวณฺตเถรวตถุ เรื่องพระนางอุปปลวณฺธนาเถรี (๕๔)

๖๙. มธฺวามมฺยติ พาลิ ยาว ปาปํ น ปจฺจติ;
 ยทา จ ปจฺจติ ปาปํ อถ ทุกฺขํ นิคจฺจติ.
 คนพาลสำคัญผิดคิดว่าเป็นน้ำผึ้งหวาน เเท่าที่บาปยังไม่ให้ผล
 แต่เมื่อใดบาปให้ผล เมื่อนั้นย่อมประสบทุกข์

๑๑. ชมฺพุกตเถรวตถุ เรื่องพระชัมพุกเถระ (๕๕)

๗๐. มาเส มาเส กุสฺสคฺเคน พาลิ ญฺญชฺชย โภชนํ;
 น โส สงฺฆาตฺธมฺมานํ กถํ อคฺขติ โสฬสํ.
 ผู้ไม่รู้จริงบริโภคอาหารด้วยปลายหญ้าคาในแต่ละเดือน
 เขาไม่มีค่าเท่ากับหนึ่งใน ๑๖ เลี้ยวของผู้มีจริยธรรมซึ่งกำหนดนับได้

๑๒. อหิเปตฺวตถุ เรื่องเปรตญ (๕๖)

๗๑. น หิ ปาปํ กตํ กมฺมํ สชฺชชีริว มุจฺจติ;
 ททนต์ พาลมฺเหวติ ภสฺสจฺจนฺโนว ปาวโก.
 ก็กรรมชั่วที่ทำแล้ว ยังไม่แปรไปให้ผล เหมือนน่านมสดยังไม่เปรี้ยว
 กรรมชั่วตามเผ่าคนพาล เหมือนไฟมีเชื้อถ้ากลบอยู่

* มธฺว (สพฺพตฺถ) (ทั่วไปพบเป็น “มธฺว”)

๒ อถ พาลิ (ส. สฺยา.), พาลิ (ก.), ในธมฺมปทฏฐกถา ฉบับฉฐฐะ (ภาค 1 หน้า 312) ก็เป็น “พาลิ” เหมือน (ก.)

๓ สงฺฆาตฺธมฺมานํ (ส. อ. ก.)

๔ มีที่อื่นด้วย - ขุ.10/112/140 (เนตติ 4.ปฏินิทฺเตสฺวาร สาสนปฏฺฐาน), ในเนตติมีเชิงอรรถที่ “ททนต์” ว่า “ททนต์ (ส. ก.)”

๕ ภสฺสจฺจนฺโนว (สฺยา. อ. ก.), เชิงอรรถในฉบับฉฐฐะเป็นเช่นนี้ แต่ในฉบับสยามเป็น “ภสฺสจฺจนฺโนว”

๑๓. สฎฺฐิจิฏฺฐเปตวตฺตํ เรื่องเปตสฎฺฐิจิฏฺฐะ (๕๗)

๗๒. ยาวเทว อนตฺถาย ฅตฺตํ^๑ พาลสฺส ชายติ;
 หนฺติ พาลสฺส สุกฺกํ^๒ มุฑฺธมสฺส วิปาทยํ.
 ความรู้ความมีชื่อเสียงเกิดกับคนพาล เพียงแค่เพื่อไม่เป็นประโยชน์
 ฆ่าส่วนสะอาดของคนพาล ทำให้หัวใจของเขาตกไป

๑๔. จิตฺตคหปติวตฺตํ เรื่องคหปติวตฺตํ (๕๘)

๗๓. อสนฺตํ ภาวนมิจฺเจยฺย^๒ ปุเรกฺขารณจ ภิက္ขุสฺส;
 อาวาเสสฺส จ อีสฺสรียํ ปุชา ปรกฺุเลสฺส จ.
 ภิกษุพาลปรารถนาการยกย่องสิ่งที่ตนไม่มี
 รวมทั้งการแวดล้อมในหมู่ภิกษุ ความเป็นใหญ่ในอาวาสทั้งหลาย
 และการบูชาในตระกูลอื่นๆ

๗๔. ‘มเมว กต มณฺณนฺตํ คิหิ ปพฺพชิตา อุโภ;
 มเมวาทิวสา อสฺสุ กิจฺจากิจฺเจสฺส กิสฺมิจิ’;
 อิติ พาลสฺส สงฺกปโป อิจฺฉา มาโน จ วฑฺฒติ.
 ‘พวกชาวบ้านและบรรพชิตทั้งสองฝ่าย
 จงเข้าใจว่าสิ่งที่ทำเสร็จแล้ว เป็นเราเท่านั้น
 ในกิจน้อยใหญ่ ในกิจอะไรๆ พวกเราต้องเป็นผู้อยู่ในอำนาจของเราเท่านั้น’
 ความคิดเกิดกับภิกษุพาลอย่างนี้ ทั้งความต้องการและความถือตัวก็เพิ่มขึ้น

^๑ ฅตฺตํ (?)

^๒ อสนฺตํ ภาวนมิจฺเจยฺย (สยา.), อสนฺตภาวนมิจฺเจยฺย (ก.). [ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ฉบับสยาม ซึ่งเป็น “ภาวนมิจฺเจยฺย” นั้น มีเชิงอรรถว่า “ไป. ม. ย. ภาวนมิจฺเจยฺย” (ไป. ย่อมาจาก “ไปราณไปตฺถก” หมายถึงฉบับเดิมของสยาม)]

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29

๑๕. วนวาสิตตีสสามเณรตฤ เรื่องสามเณรตีสสะผู้อยู่ป่า (๕๙)

๗๕. อญญา หิ ลาภูปนิสา อญญา นิพพานคามินี;
 เวยเมตฺ อภิญาย ภิกขุ พุทธสส สาวโก;
 สกุการํ นาทินนุเทย วิเวก'มฺหุพฺพหเย.
 การปฏิบัติอิงลาภเป็นอย่างอื่นเลย
 การปฏิบัติให้ถึงพระนิพพานเป็นอีกอย่าง
 ภิกษุสาวกของพระพุทธเจ้าทราบชัดการปฏิบัตินั้นอย่างนี้แล้ว
 ไม่ควรยินดีสักการะ ควรเพิ่มพูนวิเวกเนื่องๆ

พาลวคฺโค ปญจโม.
นี่เป็นพาลวัคค์ ซึ่งเป็นวัคค์ที่ห้า (๕)

๕. ปณฺทิตสามเณรวตฺตํ เรื่องสามเณרבັນทิต (๖๔)

๘๐. อุกกํ^๑ หิ นยฺหนฺติ เนตฺติกา อสุการา นมยฺหนฺติ^๒ เตชนํ;
 ทารุ นมยฺหนฺติ^๒ ตจฺจนกา อุตฺตานิ ทมยฺหนฺติ ปณฺทิตา.
 คนชักน้ำต่างชักน้ำ ช่างศรต่างดัดศร
 ช่างถากต่างถากไม้ บัณฑิตทั้งหลายต่างฝึกตน

๖. ลกฺขณทกภทฺทียตฺเถรวตฺตํ เรื่องพระลกฺขณทกภทฺทียเถระ (๖๕)

๘๑. เสโล ยถา เอกขมโน^๓ วาเตน น สมิรติ;
 เอวํ นินฺหาปสฺสาสุ น สมินฺชฺชนฺติ^๔ ปณฺทิตา.
 ภูเขาหินเป็นอันเดียวกันที่บดตลอด ไม่สั่นไหวเพราะลม จันใด
 บัณฑิตทั้งหลายไม่หวั่นไหวเพราะนินทาและสรรเสริญ จันนั้น

๗. กาณมาตาวตฺตํ^๕ เรื่องแม่ของนางกาณา (๖๖)

๘๒. ยถาปิ รหฺโท คมฺภีโร วิปฺปสนฺโน อนาวีโล;
 เอวํ ธมฺมานิ สุตฺวาน วิปฺปสีทฺหนฺติ ปณฺทิตา.
 ห่วงน้ำลึกใสมิใช่ขุ่น จันใด เมื่อฟังธรรมแล้วบัณฑิตทั้งหลายผ่องใส จันนั้น

๘. ปณฺจสตภิกขุวตฺตํ เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูป (๖๗)

๘๓. สพฺพตฺถ เว สปฺปริสา จษฺหนฺติ น กามกามา ลปยฺหนฺติ สนฺโด;
 สุเขน ผุฏฺฐา อถ วา ทุเขน^๖ น อจฺจาวจํ^๗ ปณฺทิตา ทสฺสยฺหนฺติ.
 สันตบุรุษต่างสละทุกอย่างเลย สันตชนต่างไม่เอยเพราะต้องการคาม
 ถูกสุขหรือทุกข์กระทบแล้ว บัณฑิตทั้งหลายต่างไม่แสดงอาการขึ้นลง

^๑ มีที่อื่นด้วย - พ.ธ.๒๕/๒๐/๓๔, พ.ธ.๑/๑๔๕/๓๕ (ธมฺมปท ๑๐.ทณฺทาวคฺค ๑๑.สุขสามเณรวตฺตํ คำท้ายคาถาเป็น “สุพฺพตา”);
 พ.ธ.๒๖/๑๕๖/๒๖๔ (ศ.กฺุพฺพตฺเถร), พ.ธ.๒/๑๙/๒๒๔ (เถรคาถา ๑.เอกกนิปาต ๒.ทุดิยวคฺค ๙.กฺุสฺสเถรคาถา คำท้ายคาถาเป็น
 “สุพฺพตา”);

พ.ธ.๒๖/๓๕๒/๓๕๙, พ.ธ.๒/๘๗๗/๓๓๔ (เถรคาถา ๑๖.วิสฺตินิปาต ๘.อํกุสิมฺมลตฺเถรคาถา คำท้ายคาถาเป็น “ปณฺทิตา”)

^๒ ทมยฺหนฺติ (ก.)

^๓ เอกขมโน (ก.)

^๔ สมินฺชฺชนฺติ (สยาม.) ส่วนในธมฺมปทกฺุฏฺฐกา ฉบับสยาม เป็น “สมินฺชฺชนฺติ”

^๕ ในธมฺมปทกฺุฏฺฐกา ฉบับฉฺฉฐะ เรียกชื่อไว้ว่า “กาณมาตาวตฺตํ”

^๖ ทุเขน (สยาม. ทั้งในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช) ส่วนที่เป็น “ทุเขน” นั้น คัมภีร์สัททนิทฺธิ สุตฺร ๑๓๕ กล่าวว่าปณฺทิตาเป็นได้ทั้งในคาถา

^๗ ในจฺจาวจํ (ส.อ.ญ.)

๙. ธรรมิกตเถรวาทุ เรื่องพระธรรมิกเถระ (๖๘)

๘๔. น อตฺตเหตุ น ปรสฺส เหตุ น ปุตฺต'มิจฺเจ น ธนํ น รฏฺฐจํ;
 น อิจฺเจยฺย^๑ อธฺมเม น สมิทฺธิ'มตฺตโน ส สีลวา ปญฺญา ธรรมิกโก สียา.
 ไม่ทำชั่วเพราะตน ไม่ทำเพราะคนอื่น
 ไม่ต้องการบุตร ทรัพย์ รัฏฐ์ โดยการทำความชั่ว
 ไม่ต้องการความสำเร็จเพื่อตนอย่างไม่เป็นธรรม
 ผู้นั้นเป็นผู้มีศีล มีปัญญา ตั้งอยู่ในธรรม

๑๐. ธรรมสุตฺตนาถุ เรื่องการฟังธรรม (๖๙)

๘๕. อปฺปกา เต มนุสฺเสสุ เย ชนา ปารคามิโน;
 อถายํ อิตฺรา ปชา ตีร'เมวานุธาวติ.
 ในหมู่มนุษย์ พวกชนผู้ถึงฝั่งนั้นมีน้อย ส่วนผู้คนนอกนี้วิ่งตามตลิ่งเท่านั้น
 ๘๖. เย จ โข สมฺมทกฺขาเต ธมฺเม ธมฺมานุวตฺติโน;
 เต ชนา ปาร'เมสุสนฺติ มจฺจุเรยฺยํ สุทฺตตรํ.
 ก็พวกใดเป็นผู้ดำเนินตามธรรมในคำสอนที่กล่าวไว้ถูกต้องแล้ว
 ชนพวกนั้นจะถึงฝั่ง แหล่งมารข้ามได้ยากยิ่งก็ข้ามพ้นได้

๑๑. ปญฺจสตอาคณฺตุกภิกฺขุวาทุ เรื่องภิกษุอาคันตุกะ ๕๐๐ รูป (๗๐)

๘๗. กณฺห์ ธมฺมํ วิปฺปหาเย สุกฺกํ ภาเวถ ปณฺทิตो;
 โอกา อโนก'มาคฺคม วิเวเก ยตฺถ ทูรมํ.
 บัณฑิตควรเจริญธรรมขาว โดยละธรรมดำ
 จากแหล่งที่มีอาลัย มาสู่ธรรมที่ไม่มีอาลัย
 ในวิเวกใดซึ่งยินดีได้ยาก--

^๑ นยฺยิเจ (อ.), นยฺยิเจ (?) [โดยมองที่รูปแบบของ "อินทวสา"]

^๒ คาถา ข้อ ๘๕-๘๖-๘๗-๘๘-๘๙ มีที่อื่นด้วย - อ.ทศก.๒๔/๑๑๗-๘/๒๕๐-๑ (๕.สภารวสุตฺต), อ.3/117-8/445-6 (ทศกนิปาต 3.ตติยปณฺณาสก 2.ปจฺโจโรหณิวกค 5.สภารวสุตฺต และ 6.โอริมตฺรสุตฺต);

อ.ทศก.๒๔/๑๕๘-๙/๒๗๑-๓ (๓.สภารวสุตฺต), อ.3/169-170/463-4 (ทศกนิปาต 4.จตุตฺตปณฺณาสก 2.ชาณฺสุโสณิวกค 3.สภารวสุตฺต และ 4.โอริมสุตฺต)

๑๘๘. ตตฺตารกิริติ'มิจฺเจยฺย หิตฺวา กาเม อภิณฺโณ;
 ๒ ปรีโยทเปยฺย^๒ อุตฺตานํ จิตฺตเกฺลเสหิ ปณฺทิตฺโต.
 ๓ ควรปรารถนาความยินดียิ่งในวิเวกนั้น ละกามทั้งหลายแล้ว
 ๔ หมดความกังวล บัณฑิตควรทำตนให้ผ่องแผ้วจากสิ่งหมองใจ
๑๘๙. เยสํ สมฺโพธิยงฺเคสุ สมฺมา จิตฺตํ สุภาวิตํ;
 ๖ อาทาณปฏิณฺหิสฺสคฺเค อนฺอุปาทาย เย รตา;
 ๗ ขีณาสวา ชุตินฺมฺโต^๓ เต โลเก ปรีนิพฺพุตา.
 ๘ จิตที่บุคคลเหล่าใดอบรมดีแล้วอย่างถูกต้องในองค์แห่งการตรัสรู้
 ๙ บุคคลเหล่าใดไม่ถ้อยมันแล้ว ยินดีในการละความถ้อยมัน
 ๑๐ บุคคลเหล่านั้นเป็นผู้สิ้นอาสวะ มีความรุ่งเรือง ดับสนิทแล้วในโลก

ปณฺทิตวคฺโค ฉนฺนโจ.

นี่เป็นบัณฑิตวัคค์ ซึ่งเป็นวัคค์ที่หก (๖)

๑ คาลา ขัธ ๘๘-๘๙ มีที่อื่นด้วย เหมือนเชิงอรธ ๒ ในหน้าที่แล้ว - อัง.ทสก.๒๔/๑๑๗-๘/๒๕๐-๑ (๕.สการวสุตฺต),
 อัง.๓/๑๑๗-๘/๔๔๕-๖ (ทสกนิปาต ๓.ตติยปณฺณาสก ๒.ปัจจุโรหณิวกค ๕.สการวสุตฺต และ ๖.โอริมตฺรสุตฺต);
 อัง.ทสก.๒๔/๑๕๘-๙/๒๗๑-๓ (๓.สการวสุตฺต), อัง.๓/๑๖๙-๑๗๐/๔๖๓-๔ (ทสกนิปาต ๔.จตุตฺถปณฺณาสก ๒.ชาณฺณสุโสณิวกค
 ๓.สการวสุตฺต และ ๔.โอริมสุตฺต)

๒ ปรีโยทเปยฺย (?) [กรณีที่มี “ปรีโย” นำหน้า แม้มี ณาเป ปัจจัยอยู่ด้วย พบเสียงก่อน ป เป็น อ ก็มี เช่น สจฺจิตฺตปรีโยทปณฺ
 (โอวาทปาติโมกข์ ในทีฆนิกาย มหาวคฺค มหาปทานสูตร, คาทถัมมบท ขัธ ๑๘๓), แต่ในเนตติพบเป็น “สจฺจิตฺตปรีโยทปณฺ”]

๓ ตามเชิงอรธ ๑ ข้างต้นนั้น ในอังคุตตรนิกาย ฉนฺนปณฺณาสก [อัง.๓/๑๑๗/๔๔๖ (ทสกนิปาต ๓.ตติยปณฺณาสก ๒.ปัจจุโรหณิวกค
 ๕.สการวสุตฺต) มีเชิงอรธว่า “ชุตินฺมฺโต (ส.)”]

๗. อรหันตวคฺค อรหันตวคฺค

๑. ชีวกปัญหาวตฺถุ เรื่องคำกราบทูลถามของหมอชีวก (๗๑)

๙๐. คตทุธิโน วิโสภัสส วิปฺปมุตตสฺส สพฺพธิ;
 สพฺพคณฺหปฺปหีนสฺส ปริฬาโห น วิชฺชติ.
 ผู้ถึงทางไกลแล้ว เป็นผู้สิ้นโรค หลุดพ้นแล้วในทุกสิ่ง
 ละสิ่งร้อยรัดทุกอย่างแล้ว ความเร่าร้อนย่อมไม่มี

๒. มหาภุจสฺสเปตฺตวตฺถุ เรื่องพระมหาภุจสฺสเปตฺตว (๗๒)

๙๑. อุกฺกุณฺณชฺชติ สตีมนฺโต น นิเกเต รมนฺติ เต;
 หัสสว ปุลลํ หิตฺวา โอกมกํ ชนฺนติ เต.
 ผู้มีสติทั้งหลายนั้นต่างชวนชวยยิ่ง ไม่ยินดีในที่อยู่
 พวกเขาละความห่วงใยแต่ละอย่าง เหมือนพวกหงส์ละโคลนตม

๓. เพลภุจสฺสเปตฺตวตฺถุ เรื่องพระเพลภุจสฺสเปตฺตว (๗๓)

๙๒. เยสํ สหฺนิจโย นตฺถิ เย ปริณฺญาตโกชนา;
 สุกฺกมโต อนิมิตฺโต จ วิโมกฺโข เยสํ โคจโร;
 อากาเสว สกฺกนฺตานํ^๑ คติ เตสํ ทฺรณฺนยา.
 บุคคลเหล่าใดไม่มีการสังสม เป็นผู้กำหนดรู้โกชนะ
 มีสุญญตะและอนิมิตตวิโมกข์รวมทั้งอัปปณฺหิตวิโมกข์เป็นที่โคจร
 เส้นทางของบุคคลเหล่านั้นรู้ได้ยาก เหมือนเส้นทางของนกบนฟ้า

๔. อนุรุทฺตวตฺถุ เรื่องพระอนุรุทฺตว (๗๔)

๙๓. ยสฺสาสวา ปริกฺขิณา อาหาเร จ อนิสฺสีโต;
 สุกฺกมโต อนิมิตฺโต จ วิโมกฺโข ยสฺส โคจโร;
 อากาเสว สกฺกนฺตานํ ปทํ ตสฺส ทฺรณฺนยํ.
 อาสวะทั้งหลายของผู้ใดสิ้นแล้ว เป็นผู้ไม่อิงอาหาร
 มีสุญญตะและอนิมิตตวิโมกข์รวมทั้งอัปปณฺหิตวิโมกข์เป็นที่โคจร
 ทางไปของผู้ที่กำหนดไม่ได้ เหมือนทางไปของนกบนฟ้า

^๑ สกฺกนฺตานํ (ก.)

๕. มหาจุจายนตุเถรวตฺถุ เรื่องพระมหากัจจายนเถระ (๗๕)

๙๔. ยัสสิหุทริยานิ สมถฺกตานิ^๒ อสฺสา ยถา สารณิหา สุทฺทตา;
 ปหีนมานสฺส อนาสวสฺส เทวาปิ ตสฺส ปิหฺนฺติ ตาติโน.
 อินทริยทั้งหลายของภิกษุใดถึงความสงบแล้ว เหมือนพวกม้าที่ผู้ขี่ฝึกดีแล้ว
 แม้ทวยเทพต่างก็พอใจภิกษุผู้เป็นเช่นนั้น ผู้ละมานะแล้ว ไม่มีอาสวะ

๖. สาริปุตฺตเถรวตฺถุ เรื่องพระสาริปุตฺตเถระ (๗๖)

๙๕. ปถวิสโม โน วิรุชฺฌติ อินฺทขิลุปโม^๓ ตาติ สุพฺพโต;
 รหิโรว อเปตกทฺทโม สํสารา น ภวนฺติ ตาติโน.
 ผู้เป็นเหมือนแผ่นดิน ไม่ขัดเคือง ผู้เป็นเช่นนั้นเปรียบได้กับเสาเขื่อน
 มีวัตรดี ปราศจากโคลนกิเลส เหมือนห้วงน้ำปราศจากโคลนเลน
 การเวียนว่ายตายเกิดทั้งหลายไม่มีกับผู้เป็นเช่นนั้น

๗. โกสุมพิวาสิติสฺสเถรสามเณรวตฺถุ เรื่องสามเณรของพระติสสเถระชาวโกสััมพี (๗๗)

๙๖. สนฺตํ ตสฺส มนํ โหติ สนฺตา วาจา จ มมุจ;
 สมฺมทญฺญา วิมุตฺตสฺส อุปสนฺตสฺส ตาติโน.
 ใจเขาสงบ วาจาก็สงบ การกระทำก็สงบ
 เป็นผู้หลุดพ้นแล้วเพราะรู้ถูก เป็นผู้สงบยิ่งเช่นนั้น

๘. สาริปุตฺตเถรวตฺถุ เรื่องพระสาริปุตฺตเถระ (๗๘)

๙๗. อสฺสทฺโร อกตญฺญ จ สนฺธิจฺเจโต จ โย นโร;
 หตฺวาภาโส วนฺตาโส ส เว อุตฺตมปรีโส.
 นรชนใดไม่เชื่อตามคำคนอื่น รู้สิ่งที่ไม่ถูกอะไรทำ ตัตรอยต่อของภพชาติ
 ขจัดโอกาสแล้ว คายความหวังแล้ว ผู้นั้นแหละเป็นผู้สูงสุด

* มีที่อื่นด้วย - ขุ.เถร.๒๖/๓๐๐/๓๐๑, ขุ.2/206/260 (เถรคาถา 2.ทุกนิปาต 5.ปญจมวคฺค 3.พฺรหฺมาลิตฺเถรคาถา) (คำต่างเล็กน้อย); ขุ.10/112/140 (เนตติ 4.ปฏินิทฺเทสฺวาร สาสนปฏฺจฺจาน), ขุ.10/24/200 (ปฏฺโกปเทส 2.สาสนปฏฺจฺจานทฺติยฎฺฐมิ)

^๒ สมถฺก คตานิ (สี. อ.) [สุยฺย. ใน ขุ.เถร.๒๖/๓๐๐/๓๐๑]

^๓ อินฺทขิลุปโม (สี. สุย. อ.)

๙. ขทิวรณียเวรตตฤทธฤทธ เรื่องพระเวรตตฤทธผู้อยู่ป่าสี่เสียด (๗๙)

๙๘. ข้าเม วา ยทิ วารณเณ นินเเน วา ยทิ วา ฤเล;
ยตถ อรหนโต วิหรนฺติ ตํ ภูมिरามเณยยกํ.
ที่หมู่บ้านก็ตาม ที่ป่าก็ตาม ที่ลุ่มก็ตาม หรือที่ดอนก็ตาม
พระอรหันต์ทั้งหลายอยู่ ณ ที่ใด ที่นั้นเป็นพื้นที่ที่นรมย์

๑๐. อภยตริตถิตถิตถ เรื่องหญิงนางหนึ่ง (๘๐)

๙๙. อรมณียานิ อรณยานิ ยตถ น รมติ ชโน;
วีตราคานิ รมติสนฺติ น เต กามคเวสินโน.
ป่าทั้งหลายเป็นที่ที่นรมย์ ผู้คนไม่ยินดีในป่า
ผู้ปราศจากราคะแล้ว ไม่มีใช้ผู้แสวงหากาม
ต่างยินดีในป่าที่ผู้คนไม่ยินดี

อรหนตวคฺโค สุตตโม.

นี่เป็นอรหนตวคฺค ซึ่งเป็นวคฺคที่เจ็ด (๗)

* มีที่อื่นด้วย - พุ.เถร.๒๖/๓๙๖/๔๐๒, พุ.๒/๑๑๑-๒/๓๔๔ (เถรคาถา ๑๗.ตีสนิปาต ๒.สาริปุตตตฤทธคาถา)

๘. สหสสุวคค สหสสุวคค

๑. ตมพทาจิกโจรฆาตกตฤ เรื่องเพชฌฆาตเคราแดง (๘๑)

๑๐๐. สหสสุมปี เจ วาจา อนตฤปทสัหิตา;
 เอก์ อตฤปท์ เสยโย ยัม สุตวา อุปสมุมติ.
 ถ้าวาจาแม่เป็นพัน ไม่ประกอบด้วยบทที่เป็นประโยชน์
 บทที่เป็นประโยชน์บทเดียวประเสริฐกว่า ซึ่งฟังแล้วสงบใจยิ่ง

๒. พาทียทารุจิรียตฤ เรื่องพระพาทียทารุจิรียเถระ (๘๒)

๑๐๑. สหสสุมปี เจ คาถา อนตฤปทสัหิตา;
 เอก์ คาถาปท์ เสยโย ยัม สุตวา อุปสมุมติ.
 ถ้าคาถาแม่เป็นพัน ไม่ประกอบด้วยบทที่เป็นประโยชน์
 บทคาถาบทเดียวประเสริฐกว่า ซึ่งฟังแล้วสงบใจยิ่ง

๓. กุณทลเกสียเถรวตฤ เรื่องพระนางกุณทลเกสียเถรี (๘๓)

๑๐๒. โย จ คาถา สติ ภาเส อนตฤปทสัหิตา*;
 เอก์ ฐมมปท์ เสยโย ยัม สุตวา อุปสมุมติ.
 ก็ผู้ใดกล่าวคาถาเป็นร้อย ไม่ประกอบด้วยบทที่เป็นประโยชน์
 บทธรรมบทเดียวประเสริฐกว่า ซึ่งฟังแล้วสงบใจยิ่ง

๑๐๓. โย สหสสุ สหสเสน สงคามะ มานุเส ชินะ;
 เอกญจ เชยุมตตาน^๒ ส เว สงคามชุตโตโม.
 ผู้ใดชนะคนเป็นพันพันเท่าในสงคราม ก็ยังไม่ใช่อยอดผู้ชนะ
 แต่ชนะตนคนเดียวได้ ผู้นั้นแหละเป็นยอดผู้ชนะสงคราม

* อนตฤปทสยหิต (ก.), วิเสสน์ เหน็ด คาถาติปทสส. [คำนี้เป็นวิเสสน์ของคำว่า “คาถา” จึงเหมาะที่จะเป็น “...สยหิตา”]

^๒ อุตตาน (ส. อ.)

๔. อนตฺตปฺจณฺกพฺราหฺมณวตฺถุ เรื่องพราหมณ์ผู้ทูลถามถึงสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ (๘๔)

๑๐๔. อตฺตา หเว ชิตํ เสโย ยาจายํ อิตฺรา ปชา;

อตฺตทนต์สฺส โปสฺสสฺส นิจจํ สญฺญตจาริโน.

ตนนั้นแหละชนะแล้วประเสริฐกว่า

ส่วนผู้อื่นๆ นี้ ชนะไปก็ไม่ประเสริฐ

ผู้ฝึกตนแล้ว ประพฤติดีรวมเป็นนิจ

๑๐๕. เนว เทโว น คนฺธพฺโพ น มาโร สห พฺรหฺมณา;

ชิตํ อปฺปชิตํ กยิรา ตถารูปสฺส ชนฺตโน.

เทพ คนธรรพ์ มาร พร้อมพราหมณ์

ทำชัยชนะของบุคคลเช่นนั้นให้เป็นพ่ายมิได้เลย

๕. สารีปุตฺตตฺตเถรสฺส มาตูลพฺราหฺมณวตฺถุ เรื่องลูกพราหมณ์ของพระสารีบุตรเถระ (๘๕)

๑๐๖. มาเส มาเส สหสฺสเสน โย ยเชถ สตํ สมํ;

เอกญฺจ ภาวิตตฺตานํ มุหุตฺตมปิ ปุชฺเย;

สาเยว ปุชฺหา เสโย ยญฺเจ วสฺสสฺสํ หุตํ.

ผู้ใดใช้เป็นพันบูชาทุกเดือนตลอด ๑๐๐ ปี

แต่ผู้ที่ได้บูชาผู้อบรมตนผู้เดียว แม้ครั้งหนึ่ง

การบูชานั้นแหละประเสริฐกว่าการบูชาตลอด ๑๐๐ ปี

๖. สารีปุตฺตตฺตเถรสฺส ภาคิเนยฺยวตฺถุ เรื่องพราหมณ์หลานชายของพระสารีบุตรเถระ (๘๖)

๑๐๗. โย จ วสฺสสฺสํ ชนฺตํ อคฺคํ ปริจเร วเน;

เอกญฺจ ภาวิตตฺตานํ มุหุตฺตมปิ ปุชฺเย;

สาเยว ปุชฺหา เสโย ยญฺเจ วสฺสสฺสํ หุตํ.

ก็ผู้ใดบูชาไฟในป่าตลอด ๑๐๐ ปี

แต่ผู้ที่ได้บูชาผู้อบรมตนผู้เดียว แม้ครั้งหนึ่ง

การบูชานั้นแหละประเสริฐกว่าการบูชาตลอด ๑๐๐ ปี

๗. สาริปุตตตเถรสูตร สหายกพราหมณวตฺถุ เรื่องพราหมณ์เพื่อนของพระสาริปุตตเถระ (๘๗)

๑๐๘. ยํ ภิกฺขุจิ ยิฏฺฐํ ว ทุตํ ว^๑ โลเก สํวจฺจํ รยเชถ ปุณฺณเปกฺโข;
สพฺพมปิ ตํ น จตฺตภาค'เมติ อภิวาทนา อุชฺชุตฺเตสุ เสยฺโย.
ผู้มุ่งบุญบูชาัยหรือบวงสรวงอย่างใดอะไรก็ตามในโลกตลอดปี
แม้ทั้งหมดนั้นไม่ถึงส่วนในสี่ การอภิวาทผู้ดำเนินตรงทั้งหลายประเสริฐกว่า

๘. आयวทุพฺพนกฺุมารวตฺถุ เรื่องเด็กชายอายุยืน (๘๘)

๑๐๙. อภิวาทนสํลิสฺส นิจจํ วุฑฺฒาปจายิโน^๒;
จตฺตาโร ฌมฺมา วฑฺฒนฺติ อายุ วณฺโณ สุขํ พลํ.
ผู้กราบไหว้เป็นนิตย์ อ่อนน้อมผู้ใหญ่เป็นนิจ
คุณสมบัติ ๔ อย่างย่อมเพิ่มพูน คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ

๙. สํกิจฺจสามเณรวตฺถุ เรื่องสามเณรสังกัจจะ (๘๙)

๑๑๐. โย จ วสฺสสํ ตํ ชีเว ทุสฺสิโล อสมํหิโต;
เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย สํลวทุตฺตสฺส ฌายิโน.
ก็ผู้ใดเสียศีล ไม่ตั้งมั่น เป็นอยู่ถึง ๑๐๐ ปี
ชีวิตวันเดียวของผู้มีศีล เฟ่งพินิจเสมอ ประเสริฐกว่า

๑๐. ขาณุกโกณทณฺณตเถรวตฺถุ เรื่องพระขานุกโกณทณฺณเถระ (๙๐)

๑๑๑. โย จ วสฺสสํ ตํ ชีเว ทุปฺปญฺโญ อสมํหิโต;
เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย ปญฺณวทุตฺตสฺส ฌายิโน.
ก็ผู้ใดด้อยปัญญา ไม่ตั้งมั่น เป็นอยู่ถึง ๑๐๐ ปี
ชีวิตวันเดียวของผู้มีปัญญา เฟ่งพินิจเสมอ ประเสริฐกว่า

^๑ ยิฏฺฐณฺจ ทุตฺตจ (ก.)

^๒ วุฑฺฒาปจายิโน (สี. อ.)

๑๑. สปปาทสตุเถรวตฺถุ เรื่องพระสปปาทสเถระ (๙๑)

๑๑๒. โย จ วสฺสสํ ชีเว กุสฺสโต หินวิริโย;
 เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย วิริย'มารภโต ทพฺพหํ.
 ก็ผู้ใดเกียจคร้าน หย่อนความเพียร เป็นอยู่ถึง ๑๐๐ ปี
 ชีวิตวันเดียวของผู้ชวนขวยความเพียรอย่างมั่นคง ประเสริฐกว่า

๑๒. ปญฺจารากเฏรวตฺถุ เรื่องพระนางปญฺจารากเฏรี (๙๒)

๑๑๓. โย จ วสฺสสํ ชีเว อปสฺสํ อุทยพฺพยํ;
 เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย ปสฺสโต อุทยพฺพยํ.
 ก็ผู้ใดไม่เห็นการเกิดดับ เป็นอยู่ถึง ๑๐๐ ปี
 ชีวิตวันเดียวของผู้เห็นการเกิดดับ ประเสริฐกว่า

๑๓. กิสาคโคตมวตฺถุ เรื่องพระนางกิสาคโคตมีเถรี (๙๓)

๑๑๔. โย จ วสฺสสํ ชีเว อปสฺสํ อมตํ ปทํ;
 เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย ปสฺสโต อมตํ ปทํ.
 ก็ผู้ใดเป็นอยู่ถึง ๑๐๐ ปี ไม่เห็นอมตธัมมซึ่งเข้าถึงได้
 ชีวิตวันเดียวของผู้เห็นอมตธัมมซึ่งเข้าถึงได้ ประเสริฐกว่า

๑๔. พหุปฺตติกถเฏรวตฺถุ เรื่องพระนางพหุปฺตติกเถรี (๙๔)

๑๑๕. โย จ วสฺสสํ ชีเว อปสฺสํ ธมฺม'มุตฺตมํ;
 เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย ปสฺสโต ธมฺม'มุตฺตมํ.
 ก็ผู้ใดเป็นอยู่ถึง ๑๐๐ ปี ไม่เห็นธัมมสูงสุด
 ชีวิตวันเดียวของผู้เห็นธัมมสูงสุด ประเสริฐกว่า

สหสฺสวคฺโค อฏฺฐโม.

นี่เป็นสหัสสวคค์ ซึ่งเป็นวคค์ที่แปด (๘)

๙. ปาปาคค ปาปัคค

๑. จูเพกสาฎกพราหมณดตุ เรื่องพราหมณ์จูเพกสาฎก (๙๕)

๑๑๖. อภิตถเรถ กลยาณ ปาปา จิตตํ นินวเรย;
 ทนฺธํ หิ กรโธโต* ปุณฺณํ ปาปสฺมิมิ รมติ มโน.
 ควรรับชวนชวายเป็นความดี ควรห้ามจิตจากบาป
 เพราะเมื่อทำบุญช้ำ ใจจะเพลินในบาป

๒. เสยฺยสกตเถรวดตุ เรื่องพระเสยฺยสกเถระ (๙๖)

๑๑๗. ปาปญฺเจ ปุริโส กยิรา น นํ^๒ กยิรา ปุณฺปฺปฺนํ;
 น ตมฺหิ จนฺทํ กยิราถ ทุกฺโข ปาปสฺส อจฺจโย.
 คนเรถ้าทำบาป ไม่ควรทำบาปนั้นซ้ำๆ
 ไม่ควรทำความพอใจในบาปนั้น เพราะการสั่งสมบาปเป็นเหตุให้ทุกข์

๓. ลาชเทวธิดาวดตุ เรื่องนางลาชเทวธิดา (๙๗)

๑๑๘. ปุณฺณญฺเจ ปุริโส กยิรา กยิรา นํ^๓ ปุณฺปฺปฺนํ;
 ตมฺหิ จนฺทํ กยิราถ สุโข ปุณฺณสฺส อจฺจโย.
 คนเรถ้าได้ทำบุญ ควรทำบุญนั้นซ้ำๆ
 ควรทำความพอใจในบุญนั้น เพราะการสั่งสมบุญเป็นเหตุให้สุข

* ที่พบใช้เป็น “กรโต” นั้น นั้นเป็นคำที่พลาต (กรโต = กรโตนฺตสฺส) อีกทั้ง โอ ตรง โร ไม่จำเป็นต้องเป็น อ เพื่อให้เป็น ย คณะ เพราะใช้เป็น ม คณะก็พบได้

^๒ น ตํ (สี. อ.)

^๓ กยิราเถตํ (สี. สฺยา.), กยิราเถนํ (อ.)

๔. อนาถปิณฑิกเสฏฐิวิตถุ เรื่องอนาถปิณฑิกเสฏฐิ (๙๘)
๑๑๙. ปาโปปิ ปสฺสติ ภาทํ ยาว ปาปํ น ปจฺจติ;
 ยทา จ ปจฺจติ ปาปํ อถ ปาโป ปาปานิ^๑ ปสฺสติ.
 คนบาปแม้ประสบพบเห็นสิ่งดี^๒ เเท่าที่บาปยังไม่สุกงอม
 แต่เมื่อใดบาปสุกงอม เมื่อนั้นคนบาปจะประสบสิ่งร้ายทั้งหลาย
๑๒๐. ภาทโรปิ ปสฺสติ ปาปํ ยาว ภาทโร น ปจฺจติ;
 ยทา จ ปจฺจติ ภาทโร อถ ภาทโร ภาทราณี^๓ ปสฺสติ.
 คนดีแม้ประสบพบเห็นสิ่งร้าย^๔ เเท่าที่ความดียังไม่สุกงอม
 แต่เมื่อใดความดีสุกงอม เมื่อนั้นคนดีจะประสบสิ่งดีทั้งหลาย

๕. อสญฺญตปริกขารภิกขุขวตฺถุ เรื่องภิกษุผู้ไม่เก็บรักษาบริวาร (๙๙)
๑๒๑. มาวมญฺเณถ^๕ ปาปสฺส น มนุทํ^๖ อาคมิสฺสติ;
 อุกพิหนฺตุนิปาเตน อุกมฺมุโหปิ ปฺรติ;
 พาโล ปฺรติ^๗ ปาปสฺส โลกํ โลกมฺปิ^๘ อาจinh.
 อย่าหมิ่นบาปว่าอันนี้จะไม่ถึงตัวเรา
 ก็หมิ่นน้ำยังเต็มด้วยหยดน้ำที่ตกลงมาที่ละหยด
 เมื่อสั่งสมแม้ทีละเล็กทีละน้อย คนพาลย่อมเต็มด้วยบาป

^๑ อถ ปาปานิ (?) [ต้นฉบับทำเชิงอรรถไว้เช่นนี้ แต่ไม่มีพยางค์เกินแปดพยางค์ก็พอเป็นได้ พบแบบนี้ได้หลายแห่ง]

^๒ ประสบพบเห็นสิ่งดี จากกุศลกรรมที่เคยทำมาก่อน (อัฐกถา)

^๓ อถ ภาทราณี (?) [ต้นฉบับทำเชิงอรรถไว้เช่นนี้ แต่ไม่มีพยางค์เกินแปดพยางค์ก็พอเป็นได้ พบแบบนี้ได้หลายแห่ง]

^๔ ประสบพบเห็นสิ่งร้าย จากอกุศลกรรมที่เคยทำมาก่อน (อัฐกถา)

^๕ มาปมญฺเณถ (สี. สยา. อ.)

^๖ น มํ ตํ (สี. อ.), น มตฺตํ (स्या.), [มนุท=ม+อิทฺ (แยกคำเช่นนี้ โดยอาศัยคำว่า “เอต” ที่มีอยู่ในการแสดงความหมาย ใน
 ธรรมปทกถา ฉบับฉฐะและฉบับสยาม แม้ในเรื่องถัดไป คาทา ๑๒๒ ก็เช่นกัน)]

^๗ ปฺรติ พาโล (สี. ก.), อาปฺรติ พาโล (स्या.)

^๘ โลกํ โลกมฺปิ (สี. อ.)

๖. พินาลปาทกเสฏฐจิตตฤ เรื่องเศรษฐีห้าแคว (๑๐๐)

๑๒๒. มามณเฑธ ปุณณสฺส น มนุท^๑ อาคมิสฺสติ;
 อุกพิณฺทฺนิปาเตน อุกกมฺโหปิ ปฺรติ;
 ธีโร ปฺรติ ปุณณสฺส โลกํ โลกมฺปิ อาจัน.
 อย่างมีบุญว่าอันนี้จะไม่มาถึงตัวเรา
 ก็หมอน้ำยังเต็มด้วยหยดน้ำที่ตกลงมาที่ละหยด
 เมื่อสั่งสมแม้ทีละเล็กทีละน้อย คนมีบุญญาย่อมเต็มด้วยบุญ

๗. มหาธนาณิชาตฤ เรื่องพ่อค้าผู้มีทรัพย์มาก (๑๐๑)

๑๒๓. วาณิชาธ ภัย มคฺคํ อปฺปสตุโถ มหฺทฺธโน;
 วิสํ ชีวิตฺตกาโม ปาปาหิ ปรีวชฺชเย.
 พึ่งเว้นบาปทั้งหลาย
 เหมือนพ่อค้ามีทรัพย์มากมีพวกล้นยเว้นเส้นทางมีภัย
 เหมือนผู้ต้องการมีชีวิตเว้นยาพิษฉะนั้น

๘. กุกกุกมิตตเนสาทวตฤ เรื่องพรานชื้อกุกกุกมิต (๑๐๒)

๑๒๔. ปาณิมฺหิ เจ วโณ นาสุส หเรยฺย ปาณินา วิสํ;
 นาพฺพณฺ วิส'มเนวติ นตฺถิ ปาปํ อุกฺกพฺโต.
 ที่ฝ่ามือถ้าไม่มีบาดแผล ไขฝ่ามือนำพิษไปได้
 พิษไม่ซึมเข้าฝ่ามือที่ไม่มีบาดแผล บาปไม่มีแก่ผู้ไม่ทำ

๙. โกกสนขลุตทกตฤ เรื่องนายโกกะพรานผู้ใช้สุนัข (๑๐๓)

๑๒๕. โย อปฺปทฺฏจฺจสฺส หรฺสสฺ ทฺสฺสติ สฺทฺธสฺส โปสฺสสฺ อนนฺคณฺสฺส;
 ตเมว พาลํ ปจฺเจติ ปาปํ สฺขุโม รโห ปฏฺวิวตฺว ชิตฺโต.
 ผู้ใดประทุษร้ายคนผู้ไม่ประทุษร้าย เป็นคนผู้บริสุทธิ์ ไม่มีกิเลสเป็นเนิน
 บาปย่อมกลับคืนคนพาลผู้นั้นเอง เหมือนฝุ่นละเอียดที่พัดไปทวนลม

^๑ ดูเชิงอรรถ ๖ ในหน้าที่แล้วด้วย

^๒ มีที่อื่นด้วย - ขุ.สุ.๒๕/๓๘๗/๔๖๒, ขุ. 1/667/382 (สุตตนิปาต 3.มหาวคค 10.โกกาสกสฺส)

๑๐. มณิการกฐูปกตีสถิตถาวรตฤ เรืองพระตีสถิตถาวรผู้เข้าตระกูลช่างแก้วมณี (๑๐๔)

๑๒๖. คพุก'เมเก อุปุชชุนติ นิริย' ปาปกมฺมิโน;
สคค' สุกตโน ยนฺติ ปรีนุพฺพนติ อนาสวา.
พวกหนึ่งเข้าสู่ธรรม ผู้มีบาปกรรมเข้าถึงนรก
ผู้มีสุคติไปสู่สวรรค์ ผู้หมดอาสวะดับหมดสิ้น

๑๑. ตโยชนวตฺถุ เรืองบุคคลสามเหตุการณ์ (๑๐๕)

๑๒๗. น อนฺตลิกฺเข น สมฺมุตฺตมชฺเฌ น ปพฺพตานํ วิวรํ ปวิสุส;
น วิชฺชติ^๒ โส ชคตฺตปฺปเทโส ยตฺถมฺมจฺจิโต^๓ มจฺจุเจยฺย ปาปกมฺมา.
บนฟ้าก็ไม่มี กลางทะเลก็ไม่มี เข้าโพรงภูเขาแล้วก็ไม่มี
คืออยู่ที่ไหนแล้วพ้นจากกรรมชั่วได้ แดนดินถิ่นนั้นไม่มี

๑๒. สุปฺปพฺพุทฺทสทฺถวตฺถุ เรืองสุปปพุทธศากยะ (๑๐๖)

๑๒๘. น อนฺตลิกฺเข น สมฺมุตฺตมชฺเฌ น ปพฺพตานํ วิวรํ ปวิสุส;
น วิชฺชติ^๒ โส ชคตฺตปฺปเทโส ยตฺถมฺมจฺจิโต^๔ นปฺปสฺสเหยฺย มจฺจุ.
บนฟ้าก็ไม่มี กลางทะเลก็ไม่มี เข้าโพรงภูเขาแล้วก็ไม่มี
คืออยู่ที่ไหนแล้วความตายไม่ย่ำยีเอา แดนดินถิ่นนั้นไม่มี

ปาปวคฺโค หวโม.

นี่เป็นปาปวคค์ ซึ่งเป็นวคค์ที่เก่า (๙)

๑ ปวิสฺ (สยา.)

๒ น วิชฺชติ (ก. ส. อ. ก.)

๓ ยตฺถมฺมจฺจิโต (สยา.)

๔ ยตฺถมฺมจฺจิโต (สยา.)

๑๐. ทณฺทวคฺค ทักทวคฺค

๑. ฉพฺพคฺคิยภิกฺขวตฺถุ เรื่องพระภิกษุฉัพพัคคีย์ (๑๐๗)

๑๒๙. สพฺเพ ตสฺสฺส ทณฺทสฺส สพฺเพ ภาณฺท มจฺจุโน;
 อตฺตํ อปฺมํ กตฺวา น หนฺย น ฆาตเย.
 ทุกฺขิตฺตวาททวนํการลงโทษทัณฑ์ ทุกฺขิตกฺลิตฺตว
 เปรียบเทียบกับตนแล้ว ไม่ควรฆ่า ไม่ควรให้ฆ่า

๒. ฉพฺพคฺคิยภิกฺขวตฺถุ เรื่องพระภิกษุฉัพพัคคีย์(เรื่องที่สอง) (๑๐๘)

๑๓๐. สพฺเพ ตสฺสฺส ทณฺทสฺส สพฺเพสฺส ชีวิตํ ปิยํ;
 อตฺตํ อปฺมํ กตฺวา น หนฺย น ฆาตเย.
 ทุกฺขิตฺตวาททวนํการลงโทษทัณฑ์ ชีวิตเป็นที่ยรักของทุกชีวิต
 เปรียบเทียบกับตนแล้ว ไม่ควรฆ่า ไม่ควรให้ฆ่า

๓. สมฺพหุลฺลุมารกตฺถุ เรื่องเด็กจำนวนมาก (๑๐๙)

๑๓๑. ^๑สุขกามานิ ภูตานิ โย ทณฺฑเณ วิหิตฺติ;
 อตฺตโน สุข'เมสํโน เปจฺจ โส น ลกฺเต สุขํ.
 ผู้เกิดมาแล้วต่างเป็นผู้รักสุข ผู้ใดหาสุขเพื่อตน
 แต่เบียดเบียนพวดยทอนไม้หรืออะไรก็ตาม ผู้นั้นไม่ได้สุขในโลกหน้า

๑๓๒. ^๒สุขกามานิ ภูตานิ โย ทณฺฑเณ น หิตฺติ;
 อตฺตโน สุข'เมสํโน เปจฺจ โส ลกฺเต สุขํ.
 ผู้เกิดมาแล้วต่างเป็นผู้รักสุข ผู้ใดหาสุขเพื่อตน
 ไม่เบียดเบียนพวดยทอนไม้หรืออะไรก็ตาม ผู้นั้นได้สุขในโลกหน้า

^๑ มีที่อื่นด้วย - ข.อุ.๒๕/๕๓/๘๘, ข.๑/๑๓/๘๙ (อุทาน ๒.มุจลินทวคฺค ๓.ทณฺทสฺสฺส), ข.๑๐/๒๖/๒๙ (เนตติ ๔.ปฏินิทฺเตสฺวาร ๖.จตุพฺพหฺวารวิภจฺจ), ข.๑๐/๙๐/๑๐๘ (เนตติ ๔.ปฏินิทฺเตสฺวาร สาสนปฏฺจฺจ)

^๒ มีที่อื่นด้วย - ข.อุ.๒๕/๕๓/๘๘, ข.๑/๑๓/๘๙ (อุทาน ๒.มุจลินทวคฺค ๓.ทณฺทสฺสฺส), ข.๑๐/๙๓/๑๑๓ (เนตติ ๔.ปฏินิทฺเตสฺวาร สาสนปฏฺจฺจ)

๔. โกณฑธานตเถรวตฺถุ เรื่องพระโกณฑธานเถระ (๑๑๐)

๑๓๓. มาโวจ ผรุสํ กณฺจิ วุตฺตา ปฏฺวิเทยฺยุ ตํ^๑;
 ทุกฺขา หิ สารมฺภกฺกา ปฏฺทิทฺถา มุเสยฺยุ ตํ^๒.
 อย่าได้กล่าวคำหยาบกะใคร พวกที่ถูกว่าจะว่าตอบเธอ
 เพราะถ้อยคำแข็งดีเป็นเหตุให้ทุกข์ การทำร้ายตอบจะกระทบเธอ
๑๓๔. สเจ เนเรสิ อตฺตานิ กัสส อูปฺหโต ยถา;
 เอส ปตฺโตสิ นิพฺพานํ สารมฺโภ เต น วิชฺชติ.
 ถ้าเธอไม่ทำตนให้หวั่นไหว เหมือนกังสดาลถูกตัดขอบ
 เธอนี้จะเป็นผู้ถึงพระนิพพาน ความแข็งดีจะไม่มีกับเธอ

๕. อุโปสถิกอิตฺถินํ วตฺถุ เรื่องของพวกสตรีผู้ถืออุโปสถศีล (๑๑๑)

๑๓๕. ยถา ทณฺฑเณ โคปาโล คาโว ปาเชติ โคจฺริ;
 เอวํ ชรา จ มจฺจุ จ อายํ ปาเชนฺติ ปาณินํ.
 เหมือนคนเลี้ยงวัวใช้ท่อนไม้ต้อนวัวไปยังที่หากิน
 ความแก่และความตายต้อนชีวิตของสัตว์บุคคลทั้งหลายเช่นกัน

๖. อชฺชเรตฺตวตฺถุ เรื่องเปรตงูเหลือม (๑๑๒)

๑๓๖. อถ ปาปานิ กมฺมานิ กรํ พาลो น พุชฺฌติ;
 เสหิ กมฺเมหิ ทมฺเมโธ อคฺคิทฺทโธว ตปฺปติ.
 คนพาลด้อยปัญญา เมื่อทำกรรมชั่วทั้งหลายย่อมไม่รู้สีก
 จะเดือดร้อนเพราะการกระทำของตนเหมือนถูกไฟเผา

^๑ ปฏฺวิเทยฺยุ ตํ (ก.)^๒ มุเสยฺยุ ตํ (ก.)

๗. มหาโมคคัลลานตเถรวาท เรื่องพระมหาโมคคัลลานเถระ (ตอนถูกโจรทุบ) (๑๑๓)

๑๓๗. โย ทณฺฑเทณ อทณฺฑเทสุ อปฺปทฺฏเจสุ ทุสฺสติ;
ทสฺนฺน'มณฺณตฺรฺ ฐาณํ ขิปฺป'เมว นิคฺจฺจติ.
ผู้ใดประทุษร้ายผู้ไม่มีโทษไม่มีความผิดทั้งหลาย
ด้วยท่อนไม้หรือด้วยอะไรอื่น ย่อมถึงฐานะหนึ่งในสิบอย่างทันทีเลย
๑๓๘. เวทํ ฬรฺรฺสํ ชาณํ สรฺรฺสฺส จ เกทณฺํ;
ครุํ กํ วาปี อาพารํ จิตฺตฺกฺเขปํ ๒ ปาปฺเณ.
คือ ๑ เวทนาแรงกล้า ๒ เสื่อมทรัพย์ ๓ สูญเสียอวัยวะร่างกาย
๔ ป่วยหนัก ๕ ใจฟุ้งซ่าน
๑๓๙. ราชโต วา อฺปฺสคฺคํ ๓ อพฺภกฺขานํ ๖ ๔ ทารุณํ;
ปริกฺขยํ ๖ ๕ ฌาตึนํ โภคานํ ๖ ๖ ปภฺงคฺคํ ๗.
๖ พระราชาจัดการ ๗ ถูกกล่าวหาร้ายแรง
๘ สิ้นญาติ ๙ สิ่งใช้สอยเสื่อมเสีย
๑๔๐. อถ วาสฺส อคาราณิ อคฺคิ ททติ ๘ ปาวโก;
กายสฺส เกทา ทฺพปฺปญฺโณ นิริยํ โสปฺปชฺชติ ๙.
๑๐ อีกอย่าง ไฟไหม้พวกเรือนของเขา
หลังแตกกายตายไป ผู้ด้อยปัญญานั้นจะเข้าถึงนรก

๑ สรรีสส ปเกทณ (สุยา.), ฉบับสยาม ปัจจุบันเป็น “สรีสส จ เกทณ”

๒ จิตตฺกฺเขปญจ (ก.)

๓ อฺปฺสคฺคํ (ส. อ.)

๔ อพฺภกฺขานญจ (ก.)

๕ ปริกฺขยญจ (ก.)

๖ โภคานญจ (ก.)

๗ ปภฺงคฺคํ (ก.), ปภฺงคฺคํ (สุยาม.)

๘ ททติ (ก.)

๙ โส อฺปฺปชฺชติ (ส. สุยา.)

๘. พุทธทศกนิยาย พุทธทศปาฐะ (๑๑๔)

๑๔๑. น หคจกรียา น ขฎา น ปงกา นานาสกา ถนุทิลสาธิกาวา;
 โรชชลล อุกกุฏิกปธานัน โสเนหุตติ มจจ อวิตถนงกข.
 การประพตติเป็นคนเปลือยก็ไม่ช่วย ขฎาก็ไม่ช่วย เปือกตมก็ไม่ช่วย
 การงดกน การนอนบนแผ่นดิน การทาฝุ่นดิน การเพียรนั่งกระหย่ง
 ต่างก็ไม่ช่วยผู้ที่ยังไม่ข้ามความสงสัยให้บริสุทธิ์สะอาดได้

๙. สุตติมหามตตวตถุ เรื่องมหาอำมาตย์ชื่อสันตติ (๑๑๕)

๑๔๒. อลงกโต เจปิ สม จเรยย สนโต ทนโต นิยโต พุทธมจจารี;
 สพเพสุ ภูเตสุ นิธาย ทนุทำ โส พุทธมโณ โส สมโณ ส ภิกขุ.
 ถึงจะแต่งตัว ถ้าได้ประพตติเหมาะสม เป็นผู้สงบ ผิดคน เทียงธัมม
 เป็นผู้ประพตติประเสริฐ วางมือในสัตว์บุคคลทุกหมู่เหล่า
 เขาก็เป็นพราหมณ์ เขาก็เป็นสมณะ เขาก็เป็นภิกษุ

๑๐. ปิไลตติสสุตเตวตถุ เรื่องพระปิไลตติสสุตเต (๑๑๖)

๑๔๓. ๑ หิริเนโส ปุริโส โกจิ โลกสมิ ๒ วิชชติ;
 โย นิทุ ๓ อปโพเธติ ๔ อสโส ภทฺโร กสามิว.
 คนที่ห้ามจิตอกุศลด้วยหิริ มีน้อยคนในโลก
 คือผู้ที่ขจัดความหลับ ตื่นอยู่ เหมือนม้าดีหลบแสง
 ๑๔๔. ๑ อสโส ยถา ภทฺโร กสานิวิฏฺโฐ อาตานิโน สเวคิโน ภวาท;
 สทฺธาย สีเลน จ วิริเยน จ สมานินา ธมฺมวินิจฺจนเณ จ;
 สมปนฺนวิชฺชาจรณา ปติสฺสตา ๒ ชหิสฺสธ ๓ ทุกขมัทธ อนุปปก.
 จงเป็นผู้มีความเพียร มีความสลัดใจ เหมือนม้าดีถูกแสงดี
 จงประกอบด้วยศรัทธา ศีล วิริยะ สมาธิ และปัญญาวินิจจยธัมม
 มีวิชชาและจรณะถึงพร้อม มีสติมั่นคง จักละทุกข์ไม่น้อยนี้ได้

* มีที่อื่นด้วย - ส.ส.๑๕/๓๘/๑๑, ส.ส.๑/๑๘/๘ (สยุตตนิยาย สคาถาวคค ๑.เทวตาสยุตต ๒.นันทนทคค ๘.หิริสุตต)

๒ โลกสมิ (ส.ส.๑/๑๘/๘ หิริสุตต)

๓ นิทุ (ส.ส. ๑. ๑.) และใน ส.ส.๑/๑๘/๘ (หิริสุตต), ส.ส.๑๕/๓๘/๑๑

๔ อปโพเธติ (ส.ส. สยา. ๑.) ฉบับสยาม ปัจจุบันเป็น “อปโพเธติ”, ใน ส.ส.๑/๑๘/๘ (หิริสุตต) เป็น “อปโพเธติ”

๕ ปหิสฺสธ (ส.ส. สยา. ๑.)

๑๑. สุขสามเณรวตฺถุ เรื่องสามเณรสฺว (๑๑๗)

๑๔๕.

อุทกํ หิ นฺยฺหติ เหนฺติกา อสุการา นมฺยฺหติ เตชนํ;
ทารุํ นมฺยฺหติ ตจฺจนกา อุตฺตนาํ นมฺยฺหติ สฺพพฺพตา.
คนชกน้ำต่างชกน้ำ ช่างศรต่างดัดศร
ช่างถากต่างถากไม้ ผู้ว่าง่ายต่างฝึกตน

ทณฺทวคฺโค ทสโม.

นี่เป็นทณฺทวคฺคฺ ซึ่งเป็นวนคฺคฺที่สิบ (๑๐)

* มีที่อื่นด้วย - ขุ.เถร.๒๖/๑๕๖/๒๖๔ (ส.กฺุฬุตฺเถร), ขุ.๒/๑๒/๒๒๔ (เถรคถา ๑.เอกกนิปาต ๒.ทฺุติยวคฺค ๑.กฺุฬุตฺเถรคถา);
ขุ.ธ.๒๕/๑๖/๒๕, ขุ.๑/๘๐/๒๕ (ธมฺมปท ๖.ปญฺทิตวคฺค ๕.ปญฺทิตสามเณรวตฺถุ);
ขุ.เถร.๒๖/๓๕๒/๓๕๕, ขุ.๒/๘๗๗/๓๓๔ (เถรคถา ๑๖.วีสฺตินิปาต ๘.อญฺจุลิมาลตฺเถรคถา)
ในธมฺมปท ปญฺทิตวคฺคฺ และในอญฺจุลิมาลเถรคถา คำท่ายคถาเป็น “ปญฺทิตา”

๑๑. ขรรคาคค ขรรคาคค

๑. วิสาขาย สหายิกานัน วตฺถุ เรื่องพวกเพื่อนนางวิสาข (๑๑๘)

๑๔๖. โก หนู หาโส^๑ กิमानนุโท นิจจํ ปชฺชลิเต สติ;
 อหุทธาเรน โอนทุธา ปทีปํ น คเวสถ.
 ราชังอะไรนะ ยินดีอะไรหนอ เมื่อโลกลูกใหม่เป็นนิจ
 ถูกความมืดมืดปกคลุมไว้ ไม่แสวงหาประทีปกันแล้ว

๒. สิริมาวตฺถุ เรื่องนางสิริมา (๑๑๙)

๑๔๗. ปสฺส จิตฺตกตํ พิมฺพํ อรูกายํ สมฺมสฺสิตํ;
 อาตุรํ พหุสํกปฺปิ ยสฺส นตฺถิ ฐวํ จิตฺ.
 จงดูร่างที่เป็นช่อง เป็นหุ่นที่แต่งตัว ยกขึ้นได้ด้วยกระดูก
 เจ็บปวด ถูกคิดถึงมากมาย ซึ่งไม่มีความมั่นคงยั่งยืน

๓. อุตฺตราเถรีวตฺถุ เรื่องพระนางอุตตราเถรี (๑๒๐)

๑๔๘. ปริชฺฌณมิตํ รูปํ โรคนิพฺพํ^๒ ปภงฺคุรํ^๓;
 ภิชฺชติ ปุตฺตสฺสเทโห มรณนฺตํ หิ ชีวิตํ.
 รูปร่างกายนี้แก่หง่อมแล้ว เป็นรังของโรค เปื่อยพัง
 กายเป็นเช่นของเน่าย่อมแตกสลาย เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด

๔. สมฺพหุลลธิมานิกภิกฺขุขวตฺถุ เรื่องภิกษุผู้มีมานะจัดจำนวนมาก (๑๒๑)

๑๔๙. ยานิมานิ อปตฺตานิ^๔ อลาปฺพเนว^๕ สารเท;
 กาโปตฺตานิ อฏฺฐจฺฉิ ตานิ ทิสฺวาน กา รติ.
 กระดูกพวกใดนี้มีสีเหมือนนกเขา ทั้งเกลื่อนเหมือนน้ำเต้าในฤดูอับลม
 เพราะเห็นกระดูกพวกนั้น จะมีความยินดีอะไร

^๑ กิหนู หาโส (ก.)^๒ โรคนิพฺพ (ส. อ.), โรคนิพฺพ (สยา.)^๓ ปภงฺคุรํ (สยา.)^๔ อปตฺตานิ (ก.), ยานิมานิ-ปริวิธานิ (?)^๕ อลาปฺพเนว (ส. สยา. อ.)

๕. ชนบทกลุณยานุภาพนันทาเถรวิทู เรื่องภิกษุณีรูปนันทาเถรผู้เป็นชนบทกลุณยานุภาพ (๑๒๒)

๑๕๐. อฏฐิโน นคร กต มสโลหิตเลปน;
ยตุถ ชรา จ มจจุ จ มาโน มกโข จ โอหิตโต.
ความแก่ ความตาย การถือตัว และการลบหลู่ตั้งลงตรงที่ใด
นั่นเป็นเมืองแห่งกระดูกกกรรมสร้าง ฉาบด้วยเลือดเนื้อ

๖. มลลิกาเทวีวิทู เรื่องพระนางมลลิกาเทวี (๑๒๓)

๑๕๑. ชีรหติ เว ราชธธา สุจิตตา อโธ สรีรมปิ ชรั อูเปติ;
สตณจ ธมโม น ชรั อูเปติ สหโต หเว สพภิ ปเวทยนติ.
พวกราชธที่งามวิจิตรยังโถม อนึ่ง แม้ร่างกายก็เข้าถึงความโถม
ส่วนธัมมของสันตบุรุษไม่เข้าถึงความโถม
สันตบุรุษต่างพูดจากับสันตบุรุษด้วยกัน

๗. ลาพุกายิตเถรวทู เรื่องพระลาพุกายีเถระ (๑๒๔)

๑๕๒. อปปสุตตาย ปุริโส พลิตทโทว^๑ ชีรติ;
มสานิ ตสส วทุณนติ ปญญา ตสส น วทุณนติ.
คนมีความรู้น้อยนี้แก้ตัวเหมือนวัวถึก เนื้อของเขาเพิ่ม ปัญญาเขาไม่เพิ่ม

๘. อุทานวทู เรื่องพุทธอุทาน(ในพระหทัยหลังตรัสรู้) (๑๒๕)

๑๕๓. อเนกชาติสสารี สหธาวิสุส อนิพพิส;
คหการ^๒ คเวสนโต ทุกขา ชาติ ปุนปฺปุน.
เราแสวงหาผู้สร้างเรือน เมื่อเข้าไม่ถึงญาณปัญญา จึงวิ่งไปตลอดสังสารวัฏ
ซึ่งมีการเกิดมากมาย การเกิดซ้ำแล้วซ้ำเล่าเป็นทุกข์

๑๕๔. คหการก ทิฏฺฐโจสิ ปุณ เคห์ น กาสสิ;
สพพา เต ผาสูกา ภคคา คหภูว^๑ วิสงขต;
วิสขารคต จิตตํ ตณฺหานํ ขย'มชฺชคา.
ผู้สร้างเรือนเอย เจ้าถูกพบแล้ว จะสร้างเรือนอีกไม่ได้
ซึ่งโครงทั้งหมดของเจ้าถูกหักแล้ว ยอดเรือนก็ประกอบไม่ได้แล้ว
จิตเราเข้าถึงสภาพไร้การปรุงแต่งแล้ว เราบรรลุลความสันตันทาแล้ว

^๑ พลิตทโทว (สี. สยา. อ.), พลิตทโทว (ก.)

^๒ คหการก (สี. สยา. อ.)

๑๒. อุตตวาคค อุตตวัคค

๑. โพธิราชกุมารวตถุ เรื่องโพธิราชกุมาร (๑๒๗)

๑๕๗. อุตตทานญเจ ปิย ชญญา รกฺเขยฺย นํ สุรกฺขิตํ;
 ตินฺณํ อญฺญตรํ ยามํ ปฏิชฺคฺเคยฺย ปณฺทิตो.
 ถ้ารู้ว่าตนเป็นที่รัก ควรรักษาตนให้ดี
 บรรดายามทั้งสาม บัณฑิตควรดูแลตนให้ได้สักยาม

๒. อุปนทสกุยปุตตตเถรวตถุ เรื่องพระอุปนทสกุยบุตรเถระ (๑๒๘)

๑๕๘. อุตตทานเมว ปรมํ ปติรุเป นิเวสเย;
 อถญฺญ’มฺหุสาเสยฺย น กิลิสฺเสยฺย ปณฺทิตो.
 บัณฑิตควรให้ตนเองเข้าไปในสิ่งที่สมควรก่อน
 แล้วจึงพราสสอนผู้อื่น จะได้ไม่มัวหมอง

๓. ปธานิกติสสตุเถรวตถุ เรื่องพระปธานิกติสสเถระ (๑๒๙)

๑๕๙. อุตตทานญเจ ตถา กยิรา ยถาญฺญ’มฺหุสาสติ;
 สุทฺทโท วต ทเมถ อุตฺตา หิ กิร ทฺททโม.
 ถ้าพราสสอนผู้อื่นอย่างใด ควรทำตนอย่างนั้นให้ได้ก่อน
 ผู้ฝึกตนดีแล้วจึงควรฝึกผู้อื่น เพราะขึ้นชื่อว่าตนฝึกฝนได้ยากนัก

๔. กุมารกสฺสปมาตฺตเถรวตถุ* เรื่องพระเถรีผู้เป็นแม่ของพระกุมารกสฺสปเถระ (๑๓๐)

๑๖๐. อุตฺตา หิ อุตฺตโน นาโถ โโก หิ นาโถ ปโร สียา;
 อุตฺตนา หิ สุทฺทเตน นาถํ ลภติ ทฺลสภํ.
 ตนแลเป็นที่พึ่งของตน คนอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้
 เพราะด้วยตนที่ฝึกดีแล้ว จึงได้ที่พึ่งที่ได้ยากยิ่ง

* ในพระบาฬีฉบับฉันทะ วางชื่อไว้เช่นนี้ว่า “กุมารกสฺสปมาตฺตเถรวตถุ” ส่วนในรัชสมัยพุทธกาลฉบับฉันทะ หัวเรื่องใช้ว่า “กุมารกสฺสปมาตฺตเถรวตถุ” ส่วนท้ายเรื่องใช้ว่า “กุมารกสฺสปมาตฺตเถรวตถุ”

๕. มหากาลอุปาสกวัตถุ เรื่องอุบาสกชื่อมหากาล (๑๓๑)

๑๖๑. อุตตนา หิ กตํ ปาปํ อุตตธัมมํ อุตตสมภโว;
 อภิมถุตติ^๑ ทุมเมธํ วชิรว'สุมมย^๒ มณิ.
 บาปที่ตนทำ เกิดในตน มีตนเป็นแดนเกิด ย่อมยำยิผู้ด้อยปัญญา
 ดุจเพชรยำยิแก้วมณีที่เกิดจากหิน

๖. เทวตตวัตถุ เรื่องพระเทวทัต (ตอนชวนขวายเป็นพระชนม์พระพุทธรองค์) (๑๓๒)

๑๖๒. ยสฺส อจฺจนตฺตสฺสึลฺลํ มาลฺวสา สาล'มิวตฺถตํ;
 กโรติ โส ตถตฺตานํ ยถา นํ อิจฺจตี ทิโส.
 ผู้ใดมีการเสียสละอย่างสุด ๆ
 ผู้นั้นทำตนเองให้ลุ่มจม อย่างที่คู่ปรับอยากให้เป็น
 เหมือนเถายานทรายทำต้นสาละที่ถูกแผ่คลุมให้ลุ่มจม

๗. สัมภเวทปริสสุกนวัตถุ เรื่องการตะเกียกตะกายทำลายสงฆ์ (๑๓๓)

๑๖๓. สุกฺราหิ อสฺสาคฺคิ อุตตโน อหิตาหิ จ;
 ยํ เว หิตญจ สาลฺลญจ ตํ เว ปรมฺมกฺกํ.
 กรรมไม่ดีและไม่เป็นประโยชน์กับตน ทำง่าย
 แต่กรรมได้ดีและเป็นประโยชน์ กรรมนั้นกลับทำได้ยากยิ่งนัก

๘. กาลตุเถรวตถุ เรื่องพระกาลเถระ (๑๓๔)

๑๖๔. โย สาสนํ อรหตํ อริยานํ ธมฺมชีวินํ;
 ปฏิภโกสตี ทุมเมโธ ทิฏฺฐิ นิสฺสาย ปาปิกํ;
 ผลาหิ กฏฺจกสฺเสว อุตตมาตาย^๓ ผลลติ.
 ผู้ใดด้อยปัญญาอาศัยความคิดชั่วกล่าวด้านคำสอน
 ของพระอรหันตพุทธเจ้าทั้งหลายผู้ทรงเป็นพระอริยะทรงดำรงชีวิตโดยธัมม
 ผู้นั้นเผยความคิดและการกล่าวด้านออกมาเพื่อฆ่าตน ดุจขุ่ยไผ่ฆ่าไผ่

^๑ อภิมถุตติ (ส. อ.), คานานี้มีที่อื่นด้วย - พ. 10/122/158 (เนตติ 4. ปฏินิเทศวาร สานนปฏฺจนา)

^๒ วชิรว'สุมมย (สฺยา. ก.)

^๓ อุตตมญาย (ส. สฺยา. อ.)

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27

๙. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่องอุบาสกชื่อจุฬาลงกรณ์ (๑๓๕)

๑๖๕. อุตตนา หิ^๑ กต ปาปี อุตตนา สกิลิสฺสตี;
 อุตตนา อกต ปาปี อุตตนา วิสุขฺมตี;
 สุทฺธิ อสุทฺธิ ปจฺจตฺตํ นานฺโน อญฺญ^๒ วิโสธเย.
 บาปที่ตนเองทำก็เศร้าหมองเอง บาปที่ตนเองไม่ทำ ก็บริสุทธิ์เอง
 ความบริสุทธิ์ไม่บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตน คนอื่นทำคนอื่นให้บริสุทธิ์ไม่ได้

๑๐. อุตตนาอุตตนาเถรวาท เรื่องพระอรรถกถาจารย์ (๑๓๖)

๑๖๖. อุตตนาอุตตนา ปฏฺถาเนน พหุนาปิ น หาปเย;
 อุตตนาอุตตนาภิยาเยน สทฺธปสฺสโต สียา.
 ไม่ควรทำประโยชน์ตนให้เสีย เพราะประโยชน์ผู้อื่นมีมาก
 รู้จักประโยชน์ตนแล้ว ควรเป็นผู้ชวนขยายประโยชน์ตน

อุตตนาอุตตนา ทวาทสโม.

นี่เป็นอรรถกถา ซึ่งป็นนาคที่สิบสอง (๑๒)

^๑ อุตตนา (ส. สยา. อ.)

^๒ นานนญญ (ส.)

๑๓. โลกาวคค โลกวัคค์

๑. ทหริกขุทตฤ เรื่องภิกษุหนุ่ม (๑๓๗)

๑๖๗. หีนํ ธมฺมํ น เสเวยฺย ปมาเทน น สํวเส;
 มิจฺจาทิฏฺฐิํ น เสเวยฺย น สียา โลกาทุณฺโณ.
 ไม่ควรเสพสิ่งที่ต่ำต้อย ไม่ควรอยู่ร่วมกับความประมาท
 ไม่ควรเสพความเห็นผิด ไม่ควรเป็นผู้เพิ่มภพชาติ

๒. สุทฺธโรททนตฤ เรื่องพระเจ้าสุทโธทนะ (ตอนพระพุทธองค์เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์) (๑๓๘)

๑๖๘. อุตฺติฏฺเฐ นปฺปมชฺเชยฺย ธมฺมํ สุจิริตํ จเร;
 ธมฺมจาริํ สุขํ เสติ อสฺมिํ โลเก ปรมฺหิ จ.
 ไม่ควรหมั่นในกัณหาที่เย็นขึ้นรับ ควรประพฤติธรรมให้ถูก
 ผู้ประพฤติธรรมถูกย่อมอยู่เป็นสุขในโลกนี้และในโลกหน้า

๑๖๙. ธมฺมํ จเร สุจิริตํ น นํ ทฺวจิริตํ จเร;
 ธมฺมจาริํ สุขํ เสติ อสฺมिํ โลเก ปรมฺหิ จ.
 ควรประพฤติธรรมให้ถูก ไม่ควรประพฤติธรรมนั้นให้ผิด
 ผู้ประพฤติธรรมถูกย่อมอยู่เป็นสุขในโลกนี้และในโลกหน้า

๓. ปญฺจสทวิปสฺสกภิกฺขุขุทตฤ เรื่องภิกษุผู้เจริญวิปัสสนา ๕๐๐ รูป (๑๓๙)

๑๗๐. ยถา ปุพฺพพฺภักิํ* ปสฺสเส ยถา ปสฺสเส มริจิกิ;
 เอวํ โลกํ อเวกฺขนฺตํ มจฺจุราชา น ปสฺสติ.
 มองเห็นโลกเป็นเหมือนฟองน้ำ มองเห็นโลกเป็นเหมือนหยัปเดต
 ผู้พิจารณาเห็นโลกอย่างนี้ มัจจุราชจะมองไม่เห็น

๔. อภยราชกุมารวตฺตฤ เรื่องเจ้าชายอภัยราชกุมาร (๑๔๐)

๑๗๑. เอถ ปสฺสสฺสํ โลกํ จิตฺตํ ราชธูปมํ;
 ยตฺถ พาลา วิสีทฺนติ นตฺถิ สงฺโค วิชานตํ.
 จงมาดูโลกนี้ซึ่งวิจิตรตระการปานราชรถที่พวกผู้เขลาจมอยู่
 แต่การติดข้องไม่มีกับเหล่าผู้รู้

* ปุพฺพพฺภักิํ (ส. อ.)

๕. สมมุขชนตเถรวตถุ เรื่องพระสัมมัตชนเถระ (๑๔๑)

๑๗๒. โย จ ปุพเพ ปมชชิตวา ปจจา โส นปมชชติ;
 โส'ม โลกํ ปภาเสติ อพภา มุตโตว จนฺทิตมา.
 ก็ผู้ใดแต่ก่อนประมาท ภายหลังเขาไม่ประมาท
 เขาทำโลกนี้ให้แจ่มจ้า เหมือนจันทราพ้นจากเมฆฉะนั้น

๖. องคุลิมาลตเถรวตถุ เรื่องพระองคุลิมาลเถระ (๑๔๒)

๑๗๓. ยสฺส ปาปํ กตํ กมฺมํ กุสเลน ปิยิตี^๑;
 โส'ม โลกํ ปภาเสติ อพภา มุตโตว จนฺทิตมา.
 บาปกรรมที่ผู้ใดทำไว้ถูกปิดไปด้วยกุศล
 เขาทำโลกนี้ให้แจ่มจ้า เหมือนจันทราพ้นจากเมฆฉะนั้น

๗. เปสการธิตาวตถุ เรื่องลูกสาวช่างหูก/ช่างทอผ้า (๑๔๓)

๑๗๔. อนฺธฏฺโธ^๒ อัย โลโก ตนฺเกตถ วิปสฺสติ;
 สกุณฺ ชาลมุตโตว อปฺโป สคฺคาย คจฺจติ.
 โลกนี้มีมืดบอด ในโลกนี้บุคคลบางส่วนเห็นแจ้ง
 น้อยคนไปสวรรค์ เหมือนนกหลุดจากตาข่ายไม่มาก

๘. ติสสิกขุตถุ เรื่องภิกษุ ๓๐ รูป (๑๔๔)

๑๗๕. หํสาทิจฺจปเถ ยนฺติ อากาเส ยนฺติ อิฑฺฐิยา;
 นียนฺติ ธีรา โลกมฺหา เขตฺวา มารํ สวาหิ^๓.
 พวกหงส์ไปในท้องฟ้า บรรดาผู้มีฤทธิ์ใช้ฤทธิ์ไปในนภา
 เหล่าผู้มีปัญญาชนะมารพร้อมกองทัพแล้วถูกพระธัมมนำพาออกจากโลก

^๑ ปิยิตติ (ส. สยา. อ.)^๒ อนฺธฏฺโธ (ก.)^๓ สวาหิ (สยา. ก.)

๙. จิณฺจมาณวิกาวัตถุ เรื่องนางจิณฺจมาณวิกา (๑๔๕)

๑๗๖. เอกํ ธมฺมํ อติตสฺส มุสาวาทีสฺส ชนฺตฺโน;
 วิติณฺณปรโลกสฺส นตฺถิ ปาปํ อการิยํ.
 คนที่มักพูดเท็จล่วงละเมิดคุณธัมมอันเป็นหนึ่งในสี่จะ
 ข้ามผ่านโลกหน้าที่ดี ไม่มีบาปที่ทำได้

๑๐. อสทิสทานวัตถุ เรื่องทานที่ไม่มีใครเหมือน (๑๔๖)

๑๗๗. น เว กทริยา เทวโลกํ วชนฺติ พาลา หเว นปฺปสฺสํสฺสฺส ทานํ;
 อีโร จ ทานํ อหฺโมทมาโน เตเนว โส โหติ สุขี ปรตฺถ.
 พวกคนตระหนี่จะไม่ไปสู่เทวโลกเลย พวกคนพาลนั้นไม่สรรเสริญทาน
 ส่วนผู้มีปัญญาอนุโมทนาทาน เหตุนั้นแหละเขาจะเป็นผู้มีสุขในโลกหน้า

๑๑. อนาถปิณฑิกปุตตกาลวัตถุ เรื่องนายกาละลูกชายอนาถปิณฑิกะ (๑๔๗)

๑๗๘. ปถพฺยา เอกฺรชฺเชน สคฺคสฺส คมเนน วา;
 สพฺพโลกาธิปฺจเณน โสตาปตฺติผลํ วรํ.
 การเป็นราชาหนึ่งเดียวของแผ่นดิน การไปสู่สรวิสรวรรค์
 หรือการเป็นใหญ่ในโลกทั้งหมด โสตาปัตติผลประเสริฐกว่า

โลกวคฺโค เตรสโม.

นี่เป็นโลกวัคค์ ซึ่งเป็นวัคค์ที่สิบสาม (๑๓)

๑๔. พุทธาวคต พุทธวัคค์

๑. มารธัตถวตฺตุ เรื่องเหล่าธิดามาร (๑๔๘)

๑๗๙. ยสฺส ชิตํ นาวชียติ ชิตํ ยสฺส* โน'ยาติ โกจิ โลเก;
 ตํ พุทฺธ'มหนฺตโคจโร อปทํ เกน ปเทน เหนฺสฺสท.
 กิเลสที่ทรงชนะแล้วไม่ต้องชนะอีก
 กิเลสอะไรสักอย่างในโลกไม่เข้าไปร่วมกับกิเลสที่ทรงชนะแล้ว
 พวกเธอจะนำพระพุทธรเจ้าผู้ทรงมีพระญาณไม่สิ้นสุด
 ผู้ทรงไม่มีบัพบาทพระองค์นั้นไปด้วยบัพบาทอะไร
๑๘๐. ยสฺส ชาลิณี วิสฺตติกา ตณฺหา นตฺถิ กุหฺลญฺจิ เหนฺตเว;
 ตํ พุทฺธ'มหนฺตโคจโร อปทํ เกน ปเทน เหนฺสฺสท.
 พระพุทธรเจ้าทรงไม่มีตัณหาซึ่งมีขายชานไปทั่วเพื่อจะนำไปในภพไหนๆ
 พวกเธอจะนำพระพุทธรเจ้าผู้ทรงมีพระญาณไม่สิ้นสุด
 ผู้ทรงไม่มีบัพบาทพระองค์นั้นไปด้วยบัพบาทอะไร

๒. เทโวโรหนวตฺตุ เรื่องการเสด็จลงจากเทวโลก (๑๔๙)

๑๘๑. เย ฌานปสุตา ธีรา เหนฺกขมฺมุปฺสเม รตา;
 เทวาปิ เตสํ ปิหฺยนฺติ สมฺพุทฺธานํ สตีมตํ.
 พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายทรงเป็นปราชญ์ ทรงชวนชวายเป็นฌาน
 ทรงยินดีในธรรมที่สงบเพราะออกจากกิเลส ทั้งทวยเทพและมนุษย์
 ต่างชื่นชมพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายนั้นผู้ทรงมีพระสติ

๓. เอรกปตฺตนาคราชวตฺตุ เรื่องพญานาคชื่อเอรกปัตตะ (๑๕๐)

๑๘๒. กิจฺจโน มนุสฺสปฏิลาโก กิจฺจํ มจฺจาน ชีวิตํ;
 กิจฺจํ สทฺธมฺมสฺสวณฺโณ กิจฺจโน พุทฺธาน'มุปฺปาโท.
 ยากนักกับการได้เป็นมนุษย์
 ยากนักกับการเป็นอยู่ของบุคคลทั้งหลาย
 ยากนักกับการได้ฟังพระสัทธรรม
 ยากนักกับการเกิดขึ้นของพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย

* ชิตมสฺส (ส. สุยา. อ.), ชิตํ มสฺส (ก.)

๔. อานนทเหตุเถรปัญหวัตถุ เรื่องคำกราบทูลถามของพระอานันทเถระ (๑๕๑)

๑๕๓. สพุพปาปสฺส อกรณํ กุสลสฺส อุปสมปทา^๒;สจฺจิตฺตปริโยทปนํ^๓ เอตํ พุทฺธาน สาสนํ.

การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตตนให้ผ่องใส
นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

๑๕๔. ขนฺหิตี ปรมํ ตโป ตีติกฺขา นิพฺพานํ^๔ ปรมํ วทฺหิตี พุทฺธา;น หิ ปพฺพชิตฺโต ปฺรฺรูปมฺหาตี น^๕ สมฺโม โหติ ปรี วิเหจฺยนฺโต.

ความอดทนอดกลั้นเป็นตบะชั้นยอด

พระพุทธะทั้งสาม^๖ ทรงกล่าวพระนิพพานว่ายอดเยี่ยม

ผู้ทำร้ายผู้อื่นไม่เป็นบรรพชิตแน่ ผู้เบียดเบียนผู้อื่นไม่เป็นสมณะด้วย

๑๕๕. อญฺฐปวาโท อญฺฐปมาโต^๗ ปาติโมกฺเข จ สํวโร;

มตฺตตณฺณจฺจ จ ภาตฺตสฺมิมิ ปนฺตณฺจ สยนาสนํ;

อริจิตฺเต จ อาโยโค เอตํ พุทฺธาน สาสนํ.

๑.การไม่กล่าวร้าย ๒.การไม่ทำร้าย ๓.การสังวรรักษาพระปาติโมกข์

๔.การเป็นผู้รู้ประมาณในภัตตาหาร ๕.ที่นั้งที่นอนอันสงัด

๖.ความเพียรอย่างตั้งใจในอธิจิต นี่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

๕. อนภิริตภิกขุวัตถุ เรื่องภิกษุผู้ไม่ยินดี (๑๕๒)

๑๕๖. น กหาปณวสุเสน ติตฺติ กาเมสุ วิชฺชติ;

อปฺปสฺสสาทา พุทฺธา กามา อิติ วิญฺญาย ปณฺหิตฺโต.

ความเต็มอิมในกามทั้งหลายย่อมไม่มีเพราะฝนเงินตรา

กามทั้งหลายมีรสอร่อยน้อย มีทุกข์มาก บัณฑิตรู้แจ้งอย่างนี้แล้ว^๗

^๑ มีที่อื่นด้วย - ที.มหา.๑๐/๕๔/๕๗, ที.2/90/42 (มหาวคค 1.มหาปทานสูตร) ในทีฆนิกาย คาถา “ขนฺหิตี” ขึ้นก่อนแล้วต่อด้วย
คาถา “สพุพปาปสฺส”,

คาถา ๑๕๕ มีในพระบาฬีอุทานด้วย - ขุ.อุ.๒๕/๑๐๐/๑๓๗, ขุ.1/36/127 (อุทาน 4.เมฆียวคค 6.ปิณฑิลสูตร)

^๒ กุสลสฺสอุปสมปทา (สุยา.)

^๓ สจฺจิตฺตปริโยทปนํ (?)

^๔ นิพฺพานํ (ก.-สี. อ.)

^๕ อยู่ นการโร สี. สุยา. อ. โปตถเกสฺส น ทิสฺสติ.

^๖ พระพุทธะทั้งสาม มี ๑.พระสัมมาสัมพุทธะ ๒.พระปัจเจกพุทธะ ๓.พระอนุพุทธะ

^๗ อญฺฐปวาโท อญฺฐปมาโต (สุยา. ก.), เข็จจรรรทในทีฆนิกาย บอกไว้ว่าฉบับ อ. ก็เป็นเช่นนี้ด้วย

๑๘๗. อปี ทิพเพสสุ กาเมสุ รติ โส นาธิคจฺฉติ;
 ตณฺหุขยฺรโต โหติ สมฺมาสมฺพุทฺธสวโก.
 เขาย่อมไม่เข้าสู่ความยินดีในกามทั้งหลายแม้ที่เป็นทิพย์
 สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ยินดีในความสันต์ค้นหา

๖. อคฺคิทตฺตพฺราหฺมณวตฺถุ เรื่องพราหมณ์ปโรหิตชื่ออัครคิตตตะ (๑๕๓)

๑๘๘. พหุ เว สรณํ ยนฺติ ปพฺพตานิ วฺนาหิ จ;
 อารามรฺกฺขเจตฺตยาหิ มนุสฺสา ภยตฺตชฺชิตา.
 ผู้คนมากมายถูกความกลัวคุกคามแล้ว ต่างถือเอาเข้าถึงภูเข
 ป่า อาราม และรุกขเจตีย์ว่าเป็นสรณะที่พึ่ง
๑๘๙. เหนฺติ โข สรณํ เขมํ เหนฺติ สรณํมฺตฺตมํ;
 เหนฺติ สรณํมาคฺคมฺม สพฺพทฺฤชา ปมฺจุจฺติ.
 ก็นั่นไม่ใช่สรณะที่พึ่งที่ปลอดภัย นั่นไม่ใช่สรณะที่พึ่งที่สูง
 อาศัยสรณะที่พึ่งนั้นแล้วย่อมไม่พ้นจากทุกข์ทั้งปวง
๑๙๐. โย จ พุทฺธญฺจ ธมฺมญฺจ สํมญฺจ สรณํ คโต;
 จตฺตารี อริยสฺสจฺจานิ สมฺมปฺปญฺญา ยปฺสสฺติ.
 ส่วนผู้ใดที่ถึงพระพุทฺธ พระธัมม และพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะที่พึ่ง
 ย่อมจะเห็นอริยสัจ ๔ ด้วยปัญญาอย่างถูกต้อง
๑๙๑. ทฺฤชํ ทฺฤชสมฺปปาํ ทฺฤชสฺส จ อติทฺฤมํ;
 อริยํ จฺญจฺจคฺคิํ มคฺคํ ทฺฤชฺชปฺสมคฺคามิหนํ.
 คือเห็นทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ การก้าวพ้นทุกข์
 และอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งทำให้ถึงความสงบระงับดับทุกข์
๑๙๒. เอตํ โข สรณํ เขมํ เอตํ สรณํมฺตฺตมํ;
 เอตํ สรณํมาคฺคมฺม สพฺพทฺฤชา ปมฺจุจฺติ.
 ก็นั่นเป็นสรณะที่พึ่งที่ปลอดภัย นั่นเป็นสรณะที่พึ่งที่สูง
 อาศัยสรณะที่พึ่งนั้นแล้วย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

๗. อานนตเหตุเถรปัญหวัตถุ เรื่องคำกราบทูลถามของพระอานันทเถระ (๑๕๔)

๑๕๓. ทูลลโภ ปุริสาชฌโย น โส สพุทฺถ ชายติ;
 ยตถ โส ชายติ^๑ ธิโร ตํ กุลํ สุข'เมธติ.
 บุรุษอาชาไนยมิได้ยาก ท่านผู้นั้นไม่เกิดทั่วไป
 ท่านผู้นั้นเป็นผู้มีปัญญาเกิดในตระกูลใด ตระกูลนั้นย่อมได้สุข

๘. สมุพหุลภิกขวัตถุ เรื่องภิกษุจำนวนมาก (๑๕๕)

๑๕๔. สุโข พุทฺธาน'มุปปาโท สุขา สทฺธมฺมเทสนา;
 สุขา สัมมสุส สามคฺคี สมคฺคานํ ตโป สุขิ.
 การเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นสุข การแสดงพระสัทธรรมเป็นสุข
 ความพร้อมเพรียงของหมู่เป็นสุข ความเพียรของผู้พร้อมเพรียงกันเป็นสุข

๙. กสฺสปทสพลสฺส สุวณฺณเจติยวัตถุ เรื่องพระเจดีย์ทองของพระกัสสปพุทธเจ้า (๑๕๖)

๑๕๕. ปุชฺชารเห ปุชฺชโยโต พุทฺเธ ยทิ ว สาวเก;
 ปปฺพจสมตฺถิกนฺเต ตินฺนโสภปริทฺทเว.
 ผู้บูชาท่านที่ควรบูชาคือพระพุทธเจ้าหรือพระปัจเจกพุทธเจ้าและเหล่าสาวก
 ซึ่งเป็นผู้ก้าวล่วงสิ่งที่ทำให้เนิ่นช้าได้แล้ว
 เป็นผู้ข้ามพ้นความเศร้าโศกและความคร่ำครวญแล้ว
 ๑๕๖. เต ตาทิเส ปุชฺชโยโต นิพฺพุเต อฏฺโฏภเย;
 น สกฺกา ปุณฺณํ สงฺชาตุํ อิมุตฺต'มปี เกนจิ.
 ท่านเหล่านั้นผู้ทรงเป็นเช่นนั้นทรงเป็นผู้ดับแล้วไม่มีภัยจากไหนแล้ว
 แม้ใครๆ ก็ไม่สามารถนับบุญของผู้บูชาได้ด้วยวิธีไหนว่าบุญนี้เท่านี้

พุทธวคฺโค จุทฺทสโม.

นี่เป็นพุทธวคค์ ซึ่งเป็นวคค์ที่สิบสี่ (๑๔)

ปจฺมภาณวาริ.

นี่เป็นภาณวาระแรก

^๑ ชายติ (สยาม. และ ธรรมปทฎกถา ฉบับฉฐฐะ)

๑๕. สุขวาคค สุขวักค

๑. ฅาติกลหุปสมนวดฤ เรื่องทรงระงับการทะเลาะกันของพระประยูรญาติ (๑๕๗)

๑๕๗. สุขขั วัต ชีวาม เวรเเนส อเวรีโน;
 เวรเเนส มนุเสส วิหราม อเวรีโน.

ในพวกที่มีเวรกัน เราไม่มีเวร มีชีวิตเป็นสุขยิ่งนัก
 ในผู้คนที่ม่เรกัน เรายู่อย่างม่มีเเร

๑๕๘. สุขขั วัต ชีวาม อาตุเรสุ อนาคตรา;
 อาตุเรสุ มนุเสส วิหราม อนาคตรา.

ในพวกที่ร่อนรนกัน เราม่มีความร่อนรน มีชีวิตเป็นสุขยิ่งนัก
 ในผู้คนที่ร่อนรนกัน เรายู่อย่างม่มีความร่อนรน

๑๕๙. สุขขั วัต ชีวาม อสุสุเกสุ อนุสุสุกา;
 อสุสุเกสุ มนุเสส วิหราม อนุสุสุกา.

ในพวกที่ชวนชวayakan เราม่มีความชวนชวayakan มีชีวิตเป็นสุขยิ่งนัก
 ในผู้คนที่ชวนชวayakan เรายู่อย่างม่ชวนชวayakanหาคามคุณ

๒. มารวดฤ เรื่องมารดลใจไม่ให้ชาวบ้านใส่บาตร (๑๕๘)

๒๐๐. สุขขั วัต ชีวาม เยส โน นตถิ กิจจน;
 ปิตักขา ภวิสสาม เทวา อาภสสุรา ยถา.

เรามีชีวิตเป็นสุขยิ่งนัก ความกังวลใจม่มีกับเรา
 เราเป็นผู้มีปิตเป็นภักษา เหมือนพวกเทวดาอาภัสสรพรหม

๓. โกศลรณโฆ ปราชยวดฤ เรื่องการปราชัยของพระเจ้าโกศล (๑๕๙)

๒๐๑. ชยั เวร ปสวติ ทุกขั เสดิ ปราชิต;
 ออุปสนโต สุขั เสดิ หิตวา ชยปราชยั.

ผู้ชนะก่อเกิดเวร ผู้พ่ายนอนเป็นทุกข์
 ผู้สงบระงับนอนเป็นสุข เพราะละการชนะและการพ่ายได้แล้ว

๔. อณฺเฏตรกฺกุลทวาริกาวตฺถุ เรื่องลูกสาวของตระกูลนางหนึ่ง (๑๖๐)

๒๐๒. นตฺถิ รากสโม อคฺคิ นตฺถิ โทสสโม กสิ;
 นตฺถิ ขนฺธสมา^๑ ทุกฺขา นตฺถิ สนฺติปรํ สุขํ.
 ไม่มีไฟเท่าราคะ ไม่มีโทษเท่าโทสะ
 ไม่มีทุกข์เท่าจันทน์ ไม่มีสุขเหนือพระนิพพาน

๕. เอกอุปาสงวตฺถุ เรื่องอุบาสกหนึ่งคน (๑๖๑)

๒๐๓. ชินฺจณาปรมา โรคา สงฺขารปรมา^๒ ทุกฺขา^๓;
 เอตํ ฌตฺวา ยถาภูตํ นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ.
 โรคทั้งหลายมีความหิวเป็นที่หนึ่ง^๔
 ทุกข์ทั้งหลายมีการดูแลรักษาสังขารเป็นเรื่องหนักสุด^๕
 ทราบตามที่เป็นจริงนั้นแล้ว ทำพระนิพพานให้แจ้ง
 นั้นเพราะพระนิพพานเป็นบรมสุข

๖. ปเสนทิโกสลวตฺถุ เรื่องพระเจ้าปเสนทิโกศล (๑๖๒)

๒๐๔. อาโรคฺยปรมา ลากา สนฺตฺตฺตฺติปรมํ ฌนํ;
 วิสฺสาสปรมา ฌาติ^๖ นิพฺพานํ ปรมํ^๗ สุขํ.
 ลากทั้งหลายมีความไม่มีโรคเป็นที่หนึ่ง
 ทรมณ์มีความสันโดษเป็นที่หนึ่ง
 ฌาติมีความคุ้นเคยเป็นที่หนึ่ง
 พระนิพพานเป็นสุขสูงสุด

^๑ ขนฺธาทิสสา (สี. สฺยา. อ. รูปสัทธา สเมติ. คำว่า “ขนฺธาทิสสา” สอดคล้องกับคำที่ปรากฏในคัมภีร์รัฐปฐิ สุตฺร ๕๘๘)

^๒ สงฺขารา ปรมา (พหุสฺ)

^๓ คำเต็มคือ “ทุกฺขา” เมื่ออยู่ในคาถาสามารถลบตัวสะกดออกได้ เพื่อให้เสียงเป็นลหุ แม้บาทที่สามในคาถา ๑๖๖ ก็เช่นกัน
 ดูในคัมภีร์สัททนต์ สุตตมาลา สุตฺร ๑๓๔

^๔ “ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง” สำนวนแปลเดิมที่คุ้นเคยและไม่เสียความหมาย ก็ใช้ได้

^๕ เป็นคำแปลเสริมคำตามคำอธิบายในอฏฺฐกถา ส่วนสำนวนแปลเดิมว่า “สังขารทั้งหลายเป็นทุกข์อย่างยิ่ง”

^๖ วิสฺสาสปรโม ฌาติ (ก.-สี.), วิสฺสาสปรมา ฌาติ (สี.-อญฺ.), วิสฺสาสา ปรมา ฌาติ (ก.)

^๗ นิพฺพานปรม (ก.-สี.)

๗. ติสสตุเถรวาทุ เรื่องพระติสสเถระ (๑๖๓)

๒๐๕. ปวิเวกรส ปิตวา^๑ รส อุปสมมสุจ;
 นิทฺทโร โหติ นิปฺปาโป ฌมฺมปีติรส ปิวั.

เมื่อได้มรสซึ่งเกิดจากกิเวกและรสพระนิพพานซึ่งสงบระงับกิเลสแล้ว
 เป็นผู้หมดความเร่าร้อนหมดบาป ทั้งได้เต็มรสปีติซึ่งเกิดจากโลกุตตรธรรม

๘. สกุกวตฺตุ เรื่องท้าวสักกเทวราช (๑๖๔)

๒๐๖. สาหุ ทสฺสน'มรียาห์ สนฺนิวาโส สทา สุโข;
 อทสฺสเนน พาลาห์ นิจฺจเมว สุขี สียา.

การพบเห็นอริยบุคคลเป็นสิ่งที่ดี การอยู่ร่วมกับอริยบุคคล เป็นสุขเสมอ
 เพราะไม่พบเห็นพวกคนพาล จะเป็นผู้มีความสุขเป็นนิจเลย

๒๐๗. พาลสงฺคตจารี^๒ หิ ทิम्मทฺธาน โสจติ;
 ทฺกฺโข พาเลหิ สํวาโส อมิตฺเตเนว สพฺพทา;
 อีโร จ สุขสํวาโส ฌาตินํว สมากโม.

เพราะคนที่เที่ยวไปพร้อมกับคนพาล ย่อมโศกเศร้าตลอดกาลยาวนาน
 การอยู่ร่วมกับพวกคนพาลเป็นทุกข์ทุกเวลา เหมือนอยู่กับผู้ไม่เป็นมิตร
 แต่กับผู้ที่มีปัญญามีความสุขเมื่อได้อยู่ร่วม เหมือนการมาพบกันของญาติ

๒๐๘. ตสฺมา หิ –

ธีรณฺจ ปณฺณณฺจ พหุสฺสุตณฺจ ธีรยฺหสิลํ วตฺตวต'มรียํ;
 ตํ ตาทิสํ สปปุริสํ สุเมธํ ภเชถ นกฺขตฺตปถํ จนฺทิมํ^๓.

ดังนั้น จึงควรคบผู้เป็นเช่นนั้นเช่นนั้นคือผู้ที่มีความหนักแน่น มีปัญญา
 เป็นพหูสูต มีปกติบำเพ็ญในพระศาสนา มีวัตรปฏิบัติดี เป็นอริยะ
 เป็นสันตบุรุษ มีปัญญาดี เหมือนดวงจันทร์หาขอบฟ้าจะนั้น

สุขวคฺโค ปนฺนรสม.

นี่เป็นสุขวคค์ ซึ่งเป็นวคค์ที่สืบทอด (๑๕)

^๑ ปิตวา (ส. สุยา. ก. อ.)

^๒ พาลสงคตจารี (ก.)

^๓ ตสฺมา หิ ธีรํ ปณฺณณฺจ, พหุสฺสุตณฺจ ธีรยฺหสิลํ; วตฺตวต'มรียํ, ตํ ตาทิสํ สปปุริสํ; สุเมธํ ภเชถ นกฺขตฺตปถํ จนฺทิมํ. (ก.)

๑๖. ปิยวคฺค ปิยวคฺค

๑. ตโยชนนพพชิตวตฺถุ เรื่องบรรพชิตสามรูป(พ่อแม่ลูก) (๑๖๕)

๒๐๙. อโยเค ยถุชฆมตฺตานํ โยคสมิณฺจ อโยชย;
 อตฺถิ หิตฺวา ปิยคฺคาหิ ปิเหต'ตฺตานุโยคินฺ.
 เมื่อผูกพันตนไว้ในสิ่งไม่ควรผูกพัน และไม่ผูกพันไว้ในสิ่งควรผูกพัน
 ละทิ้งประโยชน์ เอาแต่สิ่งรักสิ่งชอบ มุ่งเป็นอย่างผู้ที่เข้าได้กับตน
๒๑๐. มา ปิเยหิ สมากณฺจิ อปฺปิเยหิ กุทาจนฺ;
 ปิยานํ อทสฺสนํ ทฺกฺขํ อปฺปิยานณฺจ ทสฺสนํ.
 อย่าได้คบหาสิ่งรักและไม่รักในกาลไหนๆ
 การไม่เห็นสิ่งรักและการเห็นสิ่งไม่รัก เป็นทุกข์
๒๑๑. ตสฺมา ปิยํ น กยิราถ ปิยาปาโย หิ ปาปโก;
 คนฺธา เตสํ น วิชฺชนฺติ เยสํ นตฺถิ ปิยาปฺปิยํ.
 จึงไม่ควรสร้างสิ่งรัก เพราะการจากสิ่งรักนั้นร้ายนัก
 สิ่งรักและไม่รักไม่มีกับใครๆ สิ่งมัดใจทั้งหลายก็ไม่มีเช่นกัน

๒. อณฺณตรกฺกุณฺณพิกวตฺถุ เรื่องผู้มีอันจะกินคนหนึ่ง (๑๖๖)

๒๑๒. ปิยโต ชายติ โสโก ปิยโต ชายติ* ภัย;
 ปิยโต วิปฺปมุตฺตสฺส นตฺถิ โสโก กุโต ภัย.
 ความเศร้าโศกเกิดจากสิ่งรัก ภัยเกิดจากสิ่งรัก
 ผู้พ้นจากสิ่งรัก ความเศร้าโศกก็ไม่มี ภัยจะมีจากไหน

๓. วิสาขาวตฺถุ เรื่องนางวิสาขา (ตอนหลานสาวเสียชีวิต) (๑๖๗)

๒๑๓. เปมโต ชายติ โสโก เปมโต ชายติ ภัย;
 เปมโต วิปฺปมุตฺตสฺส นตฺถิ โสโก กุโต ภัย.
 ความเศร้าโศกเกิดจากความรัก ภัยเกิดจากความรัก
 ผู้พ้นจากความรัก ความเศร้าโศกก็ไม่มี ภัยจะมีจากไหน

* ชายเต (ก.)

๔. ลีจันวีรุตญ เรื่องเจ้าลีจันวี (ทำร้ายกันเองเพราะหญิงงาม) (๑๖๘)

๒๑๔. รติยา ชายดี โสโก รติยา ชายดี ภย;
 รติยา วิปฺปมุตตสฺส นตฺถิ โสโก กุโธ ภย.
 ความเศร้าโศกเกิดจากความชอบ ภยเกิดจากความชอบ
 ผู้พ้นจากความชอบ ความเศร้าโศกก็ไม่มี ภยจะมีจากไหน

๕. อนติถิกนฺธกุมารวตฺถุ เรื่องอนติถิกนฺธกุมาร (๑๖๙)

๒๑๕. กามโต ชายดี โสโก กามโต ชายดี ภย;
 กามโต วิปฺปมุตตสฺส นตฺถิ โสโก กุโธ ภย.
 ความเศร้าโศกเกิดจากความรักใคร่ ภยเกิดจากความรักใคร่
 ผู้พ้นจากความรักใคร่ ความเศร้าโศกก็ไม่มี ภยจะมีจากไหน

๖. อณฺเฏตรพฺรหฺมณวตฺถุ เรื่องพราหมณ์ผู้หนึ่ง (๑๗๐)

๒๑๖. ตณฺหยา ชายดี โสโก ตณฺหยา ชายดี ภย;
 ตณฺหยา วิปฺปมุตตสฺส นตฺถิ โสโก กุโธ ภย.
 ความเศร้าโศกเกิดจากตัณหา ภยเกิดจากตัณหา
 ผู้พ้นจากตัณหา ความเศร้าโศกก็ไม่มี ภยจะมีจากไหน

๗. ปญฺจสททการวตฺถุ เรื่องเด็กห่าร้อยคน (๑๗๑)

๒๑๗. สิลทสฺสนสมฺปนฺนํ รมฺมมฺมจํ สจฺจเวทฺธิ^๒;
 อตฺตโน กมฺม กุพฺพพานํ ตํ ชโน กุรุเต ปิย.
 ผู้สมบูรณ์ด้วยศีลและทัสสนะ ตั้งอยู่ในธรรม ประจักษ์แจ้งสัจจะ
 ทำกิจของตน ผู้คนทำทานผู้นั้นให้เป็นที่รัก

^๑ ชายเต (ก.)

^๒ สจฺจเวทฺธิ (สยาม.) คำอธิบายในอรรถกถาทั้งฉบับฉฐะและฉบับสยามมีความหมายตรงกับคำว่า “สจฺจเวทฺธิ”

สจฺจเวทฺธิ = สจฺจเวทฺธิ+อํ นั้น คำว่า “สจฺจเวทฺธิ” แปลว่า ผู้ประจักษ์แจ้งสัจจะ

ส่วน สจฺจเวทฺธิ = สจฺจเวทฺธิ+อํ นั้น คำว่า “สจฺจเวทฺธิ” แปลว่า ผู้กล่าวสัจจะ

๘. เอกอนาคามิตถะวตถุ เรื่องพระอนาคามีเถระรูปหนึ่ง (๑๗๒)

๒๑๘. จนฺทชาโต อนนฺทชาเต มนสา จ ญฺโฆ สียา;
กาเมสุ จ อปฺปญฺญพฺพุตฺตโต^๑ ‘อุทฺธโสโต’ติ วุจฺจติ.
ผู้เกิดฉันทะในพระนิพพานที่กล่าวไม่ได้ว่าอะไรทำ
และเป็นผู้แผ่เต็มด้วยจิตชั้นโลกุตตระเบื้องต้นสามคู่
ทั้งมีใจไม่ผูกพันในกามทั้งหลาย เรียกว่า ‘เป็นผู้มีกระแสเบื้องต้น’

๙. นนฺทียวตถุ เรื่องนายนนทียะ(ผู้มีวิมานพร้อมนางพารอร์ับ) (๑๗๓)

๒๑๙. จิรปฺวาสิ ปฺริสํ ทูโรโต โสตุถิ’มาคตฺ;
ญาติमितฺตา สุหฺชฺชา จ อภินนฺทนฺติ อาคตฺ.
ญาติมิตรและคนใจดีทั้งหลายต่างยินดียิ่งกับคนผู้จากไปนาน
มาแล้วแต่ไกลโดยสวัสดิภาพ ว่ามาแล้วๆ

๒๒๐. ตเถว กตปฺญญมฺปิ อสฺมา โลกา ปรี คตฺ;
ปฺญญานิ ปฏฺิคณฺหนฺติ ปิยํ ญาตีว อาคตฺ.
เช่นเดียวกัน บุญทั้งหลายพร้อมต้อนรับผู้ทำบุญไว้แล้ว
ซึ่งจากโลกนี้ไปสู่โลกหน้า ดุจพวกญาติต้อนรับญาติรักที่มาแล้ว

ปิยวคฺโค โสฬสโม.

นี่เป็นปิยวคค์ ซึ่งเป็นวคค์ที่สิบหก (๑๖)

^๑ อปฺปญฺญพฺพุตฺตโต (ก.)^๒ มีที่อื่นด้วย - พุ.วิ.๒๖/๕๒/๙๐, พุ.๒/๘๖๑-๒/๗๓ (วิมานวตถุ ๒.ปฐวิมาน ๕.มหารถวคค ๒.เรวตีวิมานวตถุ)

๑๗. โกธวคค โกธวคค

๑. โรหิณีชตติยกณณาวตถุ เรื่องพระนางโรหิณีชตติยกัญญา (๑๗๔)

๒๒๑. โกธ ชเห วิปฺปชเหยฺย มานํ สโยชนํ สพฺพมตฺติกกเมยฺย;
 ตํ นามรูปสมฺมิมสฺสชฺชมานํ อภิญฺจนํ นานุปตฺตุนฺติ ทุกฺขา.
 ควรละความโกรธ สละความถือตัว ล่วงสังโยชนทั้งหมดได้
 ผู้ไม่ติดข้องในนามรูป ไม่มีสิ่งกังวล ทุกข์ทั้งหลายย่อมไม่ตกต้องผู้นั้น

๒. อณฺเณตรภิกขวตถุ เรื่องภิกษุรูปหนึ่ง(ผู้ตัดตนไม้) (๑๗๕)

๒๒๒. โย เว อุปฺปติตํ โภธํ รตฺถํ ฆนฺตํ วารเย^๑;
 ตมํ สารีถํ พุริมํ รสมฺมิตฺตํ อิตโร ชโน.
 ผู้ใดแลสามารถห้ามความโกรธที่เดือดพลุ่งขึ้นได้ เหมือนห้ามรถที่กำลังหมุน
 เราเรียกผู้นั้นว่าสารีถ ส่วนคนนอกนั้นเป็นเพียงผู้ถือเชือก

๓. อุตฺตรอุปาสิกาตถุ เรื่องนางอุตตราอุปาสิกา (๑๗๖)

๒๒๓. อุกโกเณ ชินะ โภธํ อสากฺกํ สาธุณา ชินะ;
 ชินะ กทริยํ ทาเนน สจฺเจนา^๒ลิกฺวาทินํ.
 ชนะคนโกรธได้ด้วยความไม่โกรธ ชนะคนไม่ดีได้ด้วยความดี
 ชนะคนตระหนี่ได้ด้วยการให้ ชนะคนพูดเหลวไหลได้ด้วยความจริง

๔. มหาโมคคัลลานตฺเถรปณฺหวตถุ เรื่องคำทูลถามของพระมหาโมคคัลลานเถระ (๑๗๗)

๒๒๔. สจฺจํ ภณฺเณ น กุชฺฌเมยฺย ทชฺชา อปฺปมฺปิ^๓ ยาจิโต;
 เอเตหิ ตีหิ จาเนหิ คจฺजे เทวาน สหฺตฺตเก.
 ๑ ได้กล่าวคำจริง ๒ ไม่ได้โกรธ ๓ ถูกขอก็ก็นำให้ได้แม้จะน้อย
 ด้วยเหตุสามอย่างนี้สามารถไปอยู่ในหมู่เทพได้

^๑ ธารเย (ส. สยา. อ.)^๒ มีที่อื่นด้วย - พ.ชา.๒๗/๑๕๒/๕๐, พ.๕/๒/๓๖ (ชาตก ๒.ทุกนินาต ๑.ทพหุคค ๑.ราโฆวาทชาตก(๑๕๑))^๓ ทชฺชา'ปฺปมฺปิ (ส. อ.), ทชฺชา อปฺปมฺปิ (สยา. ก.)

๕. พุทธปิตุพราหมณวตฺถุ เรื่องพราหมณ์ผู้เคยเป็นพ่อของพระองค์ในอดีต (๑๗๘)

๒๒๕. อหิสกา เย มุนโย^๑ นิจฺจํ กาเยนํ สํวฺตา;
 เต ยนฺติ อจฺจุตํ จานํ ยตฺถ คนฺตฺวา น โสจเร.
 มุนีเหล่าใดเป็นผู้ไม่เบียดเบียน สรรวมกายเป็นนิจ
 มุนีเหล่านั้นไปสู่ฐานะที่ไม่ตายคือพระนิพพานซึ่งไปแล้วไม่เศร้าโศก

๖. ปุณฺณทาสีวตฺถุ เรื่องนางปุณณทาสี (๑๗๙)

๒๒๖. สทา ชาครมานาณํ อโหโรตฺตนาหุสิกฺขิณํ;
 นิพฺพานํ อธิมุตฺตนาณํ อตฺถํ คจฺฉนฺติ อาสวา.
 ผู้ที่อยู่เสมอ ศึกษาปฏิบัติเนื่องๆ ทั้งกลางวันกลางคืน
 น้อมใจสู่พระนิพพาน อาสวะทั้งหลายย่อมถึงความสิ้นไป

๗. อตุลอุปาสกาวตฺถุ เรื่องอุบาสกชื่ออตุล (๑๘๐)

๒๒๗. โปราณ'เมตํ อตุล เนตํ อชฺชตนา'มิว;
 นิหฺนฺทนต์ ตณฺหิมาสีนํ นิหฺนฺทนต์ พหุภาณิณํ;
 มิตฺตาณิมนฺปิ นิหฺนฺทนต์ นตฺถิ โลเก อนิหฺนฺทิโต.
 ดูก่อนอตุล นี่เป็นของโบราณนานมา นี่ไม่ใช่เหมือนเพิ่งมีในวันนี้
 ผู้คนทั้งหลายต่างนิทานผู้หนึ่ง นินทาผู้พูดมาก
 นิทานแม้ผู้พูดพอประมาณ ผู้ไม่ถูกนิทานไม่มีในโลก
 ๒๒๘. น จาหุ น จ ภวิสฺสติ น เจตฺรหิ วิชฺชติ;
 เอกนฺตํ นิหฺนฺทิโต โปโส เอกนฺตํ วา ปสฺสีโต.
 ผู้ที่ถูกนิทานอย่างเดียว หรือได้รับสรรเสริญอย่างเดียว
 ไม่ได้มีแล้ว จักไม่มี และไม่มียู่ในบัดนี้
 ๒๒๙. ยํ เจ วิญฺญ ปสฺสํสฺสติ อนฺวิจฺจํ สุเว สุเว;
 อจฺฉินฺทนต์^๒ เมธาวิ ปญฺญาสีลสมฺมาหิตํ.
 หากวิญญูชนใคร่ครวญแล้วในแต่ละวัน สรรเสริญผู้ใด
 ซึ่งมีความประพฤติไม่ทะลุ มีปัญญา ตั้งมั่นด้วยปัญญาและศีล

^๑ อหิสกายา มุนโย (ก.)^๒ อจฉินทนต์ (ก.)

๒๓๐. นิกรขี้^๑ ชมพูพนทสุเสว โก ต่ นินทิตู'มรหติ;
 เทวาปี น่ ปสัสนุติ พุรหมุนาปี ปสัสิโต.
 ผู้เป็นดั่งแห่งทองชมพูนุท ใครเล่าควรที่จะติเตียนผู้นั้น
 แม้เทวดาต่างก็สรรเสริญผู้นั้น แม้พรหมก็สรรเสริญ

๘. ฉพพคคิยวตุฏฐ เรื่องพระฉัพพัคคีย์ (๑๘๑)

๒๓๑. กายปโปโกปี รุกเขยยุ กาเยน สัฎโต สียา;
 กายทุจจิริตํ หิตฺวา กาเยน สุจิริตํ จเร.
 พึงรักษาความกำเริบทางกาย พึงเป็นผู้สักรวมกาย
 ละกายทุจิริตแล้ว พึงประพฤตีสุจิริตทางกาย

๒๓๒. วจีปโกปี รุกเขยยุ วาจาเยน สัฎโต สียา;
 วจีทุจจิริตํ หิตฺวา วาจาเยน สุจิริตํ จเร.
 พึงรักษาความกำเริบทางวาจา พึงเป็นผู้สักรวมวาจา
 ละวจีทุจิริตแล้ว พึงประพฤตีสุจิริตทางวาจา

๒๓๓. มโนปโกปี รุกเขยยุ มนสา สัฎโต สียา;
 มโนทุจจิริตํ หิตฺวา มนสา สุจิริตํ จเร.
 พึงละความกำเริบทางใจ พึงเป็นผู้สักรวมใจ
 ละมโนทุจิริตแล้ว พึงประพฤตีสุจิริตทางใจ

๒๓๔. กาเยน สัฎตา อีรา อโถ วาจาเยน สัฎตา;
 มนสา สัฎตา อีรา เต เว สุปริสัฎตา.
 อีราชนต่างสักรวมกาย ทั้งสักรวมวาจา และสักรวมใจ
 อีราชนเหล่านั้นแหละเป็นผู้สักรวมเรียบร้อยดีแล้ว

โกธวคฺโค สตุตรสโม.

นี่เป็นโกธวคค์์ ซึ่งเป็นวคค์์ที่สิบเจ็ด (๑๗)

^๑ เนกรขี้ (ส. สุยา. อ.)

๑๘. มลลาคค มลลัคค

๑. โคฆาตกปุตตวตถุ เรื่องลูกคนฆ่าวัว (๑๘๒)

๒๓๕. ปณฺฑิตปลาโสว ทานิสิ ยมปริสาปิ จ เต^๑ อุปฺภูจิตา;
 อุกฺกมฺมุข จ ตฺถุจฺจสิ ปาเถยฺยมฺปิ จ เต น วิชฺชติ.
 บัดนี้ ท่านเป็นชนไปไม่เหลืออีกทั้งยมทูตก็ปรากฏแก่ท่านแล้ว
 ท่านยืนอยู่ใกล้ปากทางความเสื่อม อีกทั้งเสบียงของท่านก็ไม่มี
๒๓๖. โส กโรหิ ทิปมตฺตโน ขิปฺปิ วายม ปณฺธิโต ภว;
 นิทฺธนฺตมโล อนนฺดโกณ ทิพฺพ อริยญฺมึ อุปฺเปหฺสิ^๒.
 ท่านนั้นจงทำที่พึงให้ตน จงรีบพยายาม จงเป็นบัณฑิต
 กำจัดมลทินได้แล้ว ไม่มีกิเลสเป็นเนิน จักถึงทิพยอริยภูมิ
๒๓๗. อุปฺนิตวโย จ ทานิสิ สมฺปยาโตสิ ยมสฺส สหฺตฺเทก;
 วาโส^๓ เต นตฺถิ อนฺตรรา ปาเถยฺยมฺปิ จ เต น วิชฺชติ.
 บัดนี้ ท่านเป็นผู้มีวัยถูกนำเข้าใกล้แล้ว เป็นผู้พร้อมจะไปในสำนักพระยายม
 ที่พักกลางทางของท่านก็ไม่มี อีกทั้งเสบียงของท่านก็ไม่มี
๒๓๘. โส กโรหิ ทิปมตฺตโน ขิปฺปิ วายม ปณฺธิโต ภว;
 นิทฺธนฺตมโล อนนฺดโกณ น ปฺนฺ ชาตฺตริ^๔ อุปฺเปหฺสิ.
 ท่านนั้นจงทำที่พึงให้ตน จงรีบพยายาม จงเป็นบัณฑิต
 กำจัดมลทินได้แล้ว ไม่มีกิเลสเป็นเนิน จักไม่เข้าถึงการเกิดแก่เจ็บตายอีก

๒. อณฺยตฺรพฺราหฺมณวตฺถุ เรื่องพราหมณ์คนหนึ่ง (๑๘๓)

๒๓๙. อนฺนุพฺพุเพน เมธาวิ โลกํ โลกํ ขณฺเ ขณฺเ;
 กมฺมาโร รชตสฺเสว นิทฺธเม มลมตฺตโน.
 ผู้มีปัญญาทำดีที่ละน้อยในแต่ละครั้งตามลำดับ
 ขจัดความหมองของตนได้ เหมือนช่างทองขัดสนิมทอง

^๑ ต (ส. สยา. ก. อ.)^๒ ทิพฺพ อริยญฺมึเมหฺสิ (ส. สยา. อ.), ทิพฺพมริยญฺมึ อุปฺเปหฺสิ (?)^๓ วาโสปิ จ (พหุส)^๔ น ปฺนฺ ชาตฺตริ (ส. สยา.), น ปฺนฺ ชาตฺตริ (ก.)

๓. ติสฺสตุเถรวาทุ เรื่องพระตีสฺสเถระ(ผู้ไปเกิดเป็นเส้น) (๑๘๔)

๒๔๐. อัยสว มลฺ สมฺภูจิตฺ^๒ ตตฺถุจาย^๓ ตเมว ขาทติ;
 เอรุ อติโธนาจารินฺ สานิ กมฺมานิ^๔ นยฺหนติ ทุคฺคติ.
 สนิมเกิดขึ้นจากเหล็ก เกิดขึ้นจากมันแล้วก็กัดกินมันนั้นแหละ
 เช่นเดียวกัน กรรมทั้งหลายของตนพาผู้ประพฤติล่วงการพิจารณาไปทุกติ

๔. ลาฬุกายีวตฺถุ เรื่องพระลาฬุกายีเถระ (๑๘๕)

๒๔๑. อสขุฌายมลา มนฺตา อญฺญานมลา ขมา;
 มลฺ วณฺณสฺส โกสขุํ ปมาโท รกฺขโต มลฺ.
 มนต์ไม่สวดสาธยายเป็นมลทิน
 เรือนไม่ขยันเป็นมลทิน
 ความเกียจคร้านเป็นมลทินของผิวพรรณ
 ความประมาทเป็นมลทินของผู้ดูแลรักษา

๕. อญฺญตรกฺลปฺตวตฺถุ เรื่องกฺลปฺตรผู้หนึ่ง (๑๘๖)

๒๔๒. มลิตฺถิยา ทฺวจฺจิตฺ มจฺเจรํ ททโต มลฺ;
 มลา เว ปาปกา ธมฺมา อสฺมึ โลเก ปรมฺหิ จ.
 ความประพฤติชั่วเป็นมลทินของสตรี ความตระหนี่เป็นมลทินของผู้ให้
 ความชั่วทั้งหลายเป็นมลทินแน่ๆ ทั้งโลกนี้และโลกหน้า
 ๒๔๓. ตโต มลา มลตรํ อวิชฺชา ปรมํ มลฺ;
 เอตํ มลํ ปหตฺวาน^๖ นิมฺมลา โหถ ภิกฺขโว.
 มลทินที่ยิ่งกว่ามลทินนั้น คืออวิชชาเป็นมลทินอย่างยิ่ง
 ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย ละมลทินนั้นแล้วจะเป็นผู้หมดมลทิน

^๑ มีที่อื่นด้วย - ขุ.10/-/108(เนตติ 4.ปฏินิทฺเตสวาร สาสนปฏฺจาน); ขุ.10/-/173(เปฏฺโกปเทส 1.อริยสจฺจปฺกาสนปจฺมภูมิ)

^๒ สมฺภูจาย (ก.)

^๓ ตตฺถุจาย (สี. สุยา. อ.)

^๔ สกมฺมานิ (สี. อ.)

^๕ ลาฬุกายีวตฺถุ (อญฺจกถา ฅฏฺฐสงฺคีติ)

^๖ ฉบับฉฺยวสฺสคฺคิตฺเป็น “ปหตฺวาน” ส่วนฉบับสยามรัฐเป็น “ปหตฺวาน” ในอรรถกถาขยายความด้วยคำว่า “ชฺหิตฺวา” (หา ชาติ) ในที่นี้จึงใช้ “ปหตฺวาน” (ป+หา+ตฺวาน) เพราะมีธาตุตรงกับ “ชฺหิตฺวา” (ดูเชิงอรรถ ๔ ในหน้า ๑๓๐ ด้วย)

๖. จุฬาสาริภิกขุวัตถุ เรื่องลูกศิษย์พระสารีบุตรชื่อจุฬาสาริ (๑๘๗)

๒๔๔. สุชีโว อหิริเกน กากสุเรน ธีสีนา;
 ปกขหุทินา ปคพฺเภน สักกิลฺลฺเจน ชีวิตฺ.
 ผู้ไม่มีความละอาย กล้าอย่างกา มักกำจัดคุณผู้อื่น
 ขอบเอาหน้า คะนอง เป็นอยู่มัวหมอง อยู่สบาย

๒๔๕. หิริมตา จ ทุชชีโว นิจุจํ สุจิตเวสีนา;
 อลีเนนาปคพฺเภน สุทุธาชีเวน ปสฺสตา.
 ส่วนผู้มีความละอาย มุ่งหาการกระทำที่สะอาดเป็นนิจ
 ไม่หดหู่ ไม่คะนอง เลี้ยงชีพบริสุทธิ์ เห็นว่าเป็นแก่นสาร อยู่ลำบาก

๗. ปญจอุปาสกวัตถุ เรื่องอุปาสกห้าคน (๑๘๘)

๒๔๖. โย ปาณ'มติปาเตติ มุสสาวาทญจ ภาสติ;
 โลเก อทินน'มาทียติ ปรทารญจ คจฺจติ.
 ผู้ใดทำให้ชีวิตตกต่าไป กล่าวคำโกหก
 ถือเอาสิ่งที่เขาไม่ได้ให้ในโลก เข้าหาภรรยาผู้อื่น

๒๔๗. สุราเมรยปानญจ โย นโร อนุญฺยชติ;
 อิเธว เมโส โลกสมฺมํ มุลํ ขณติ อตฺตโน.
 และคนใดขยันดื่มสุราเมรัย นี่เขาขุดรากฐานถอนโคนของตนในโลกนี้เลย

๒๔๘. เอวํ โภ ปุริส ชานาหิ ปาปธมฺมา อสญฺจตา;
 มา ตํ โลโก อธมฺโม จ จิริํ ทุกฺขาย รหฺนฺยํ.
 บุรุษเอ๋ย เธอจงรู้ตามนี้ ผู้มีความชั่วทั้งหลายต่างเป็นผู้ไม่สำรวม
 โลภะและโทสะธัมม์อย่างกวานเธอให้ทุกข์ยาวนาน

๘. ดิสุสทหรวตฤ เรื่องพระหนุ่มชื่อติสสะ (๑๘๙)

๒๔๙. ททาติ เว ยถาสทุ^๑ ยถาปสาทน^๒ ชโน;
 ๓ ตตถ โย มงฺกุ ภวติ^๓ ปเรส ปานโกชเน;
 ๔ น โส ทิวา วา รตติ วา สมาริ'มธิจจติ.

๕ ผู้คนให้ตามศรัทธาตามความเลื่อมใส
 ๖ ในทานนั้น ผู้ใดเป็นผู้หงุดหงิดในข้าวน้ำของคนอื่นๆ
 ๗ ผู้นั้นย่อมไม่บรรลุสมาธิ จะกลางวันหรือกลางคืนก็ตาม

๒๕๐. ยสฺส เจตํ สมฺมจฺฉินฺหํ มุลขจฺจ^๓ สมฺมุตฺตํ;
 ๙ ส เว ทิวา วา รตติ วา สมาริ'มธิจจติ.

๑๐ ส่วนสิ่งร้ายนี้ที่ผู้ใดตัดได้ขาด ขุดรากถอนขึ้นได้หมด
 ๑๑ ผู้นั้นแหละย่อมบรรลุสมาธิ จะกลางวันหรือกลางคืนก็ตาม

๙. ปณฺจอุปาสกาวตฤ เรื่องอุบาสกอีกห้าคน (๑๙๐)

๒๕๑. นตฺถิ รากสโม อคฺคิ นตฺถิ โทสสโม คโห;
 ๑๔ นตฺถิ โมหสมํ ชาลํ นตฺถิ ตณฺหาสมา นที.
 ๑๖ ไม่มีไฟเสมอกับรากะ ไม่มีผู้ล่าจับเสมอกับโทสะ
 ๑๗ ไม่มีตาข่ายเสมอกับโมหะ ไม่มีแม่น้ำเสมอกับตัณหา

๑๐. เมณฺฑกเสฏฺฐจิวตฤ เรื่องเศรษฐีชื่อเมณฑกะ (๑๙๑)

๒๕๒. สฺทสฺสํ วชฺช'มณฺเฑสํ อตฺตโน ปน ทฺททสํ;
 ๒๑ ปเรสํ หิ โส วชฺชานิ โอปุณฺหาติ^๔ ยถา ภูสํ;
 ๒๒ อตฺตโน ปน จาเทติ กลิ่ว กิตฺวา สโร.

๒๓ โทษของคนอื่นๆ เห็นง่าย แต่ของตนเห็นยาก
 ๒๔ เพราะเขาไปรยโทษของคนอื่นๆ เหมือนไปรยเกลบ
 ๒๕ แต่ปิดบังโทษของตน เหมือนคนล่อนกมีสิ่งอำพรางปิดบังตัว

^๑ ยตถ ปสาทน (กตถจิ)

^๒ ตตถ เจ มํกุ โย โหติ (ส.), ตตถ โย มงฺกุตโต โหติ (สุยา.)

^๓ มุลขจฺจ (ก.)

^๔ โอปุณฺหาติ (ก.)

๑๑. อุชฺฌมานสณฺณิตฺตเถรวตฺถุ เรื่องพระอุชฺฌมานสณฺณิตฺตเถระ (๑๙๒)

๒๕๓. ปรวชฺชานุปสฺสิสฺส นิจฺจํ อุชฺฌมานสณฺณิตฺตํ;
อัสวา ตสฺส วตฺถุนฺติ อารา โส อัสวกฺขยา.
ผู้คอยฟังโทษคนอื่น มีใจหมายยกโทษเป็นนิจ
อัสวะทั้งหลายเพิ่มขึ้นกับผู้นั้น เขาห่างไกลจากการสิ้นอัสวะ

๑๒. สุภทฺทปริพฺพชาทวตฺถุ เรื่องสุภทฺทปริพฺพชาทวตฺถุ(ผู้เข้าเฝ้าก่อนปรีนิพพาน) (๑๙๓)

๒๕๔. อากาเสว ปทํ นตฺถิ สมฺมโน นตฺถิ พาหิเร;
ปปฺปจาทริตา ปชา นิปฺปปฺปจาทถาคตา.
ไม่มีรอยเท้าในอากาศ ไม่มีสมณะภายนอกพระศาสนา
หมู่สัตว์ยินดียิ่งในสิ่งเนิ่นช้า พระตถาคตทั้งหลายไม่มีสิ่งเนิ่นช้า

๒๕๕. อากาเสว ปทํ นตฺถิ สมฺมโน นตฺถิ พาหิเร;
สงฺขาราสสฺสตา นตฺถิ นตฺถิ พุทฺธานมฺมิชิตฺ.
ไม่มีรอยเท้าในอากาศ ไม่มีสมณะภายนอกพระศาสนา
ไม่มีสังขารธรรมที่เที่ยง ไม่มีความหวั่นไหวกับพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

มลลวคฺโค อฏฺฐารสโม.

นี่เป็นมลลวคฺคฺ ซึ่งเป็นวคฺคฺที่สิบแปด (๑๘)

๔. ลक्षणทกภททียตเถรวตถุ เรื่องพระลक्षणทกภททียเถระ (๑๙๗)

๒๖๐. น เทน เถโร โส โหติ^๑ เยนสฺส ปลิตํ สีโร;
 ปรีปกโก วโย ตสฺส ‘โมฆชนโน’ติ วุจจติ.

เขาไม่เป็นเถระ ด้วยเหตุที่มีศีรษะหงอก
 รวยแก่ของเขา เรียกว่าแก่เปล่า

๒๖๑. ยมฺหิ สจฺจญฺจ ธมฺโม จ อหิสา สยฺโม ทโม;
 ส เว วนฺตมโล อีโร ‘เถโร’ติ^๒ ปวฺจจติ.

สัจจะสี โลกุตตรธัมม การไม่เบียดเบียน การรักษาศีล การฝึกอินทรีย์
 มีในผู้ใด ผู้นั้นแหละมีปัญหา คายมลทินแล้ว เรียกว่าเป็นเถระ

๕. สมพหุลภิกขุวตถุ เรื่องภิกษุหลายรูป (๑๙๘)

๒๖๒. น วาฏฺกกรณมตฺเตน วณฺณโปกฺขรตาย วา;
 สาธฺฐโป นโร โหติ อีสฺสูกิ มจฺจรี สโร.

คนที่มีความริษยา ตระหนี่ โอ้อวด จะเป็นคนดี
 เพราะแค่ใช้วาทกรรมหรือเพราะมีผิวพรรณงามก็หาไม่

๒๖๓. ยสฺส เจตํ สมฺมจฺฉินฺหํ มฺลชจฺจํ สมฺมทํ;
 ส วนฺตโทโส เมธาวิ ‘สาธฺฐโป’ติ วุจจติ.

ส่วนสิ่งร้ายนี้ที่ผู้ใดตัดได้ขาด ขุดรากถอนโคนได้หมด
 ผู้นั้นกายโทสะแล้ว มีปัญญา เรียกว่าเป็นคนดี

^๑ เถโร โหติ (ส. สยา.)

^๒ โส เถโรติ (สยา. ก.)

1

2

3

6

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

19

20

21

22

23

24

25

26

27

^๒ มีที่อื่นด้วย - ข.จุพ.๓๐/๑๖๔/๘๔, ข.8/21/74 (จุพนิเทศ ปารายนาค 4.เมตตุมานวปจฺจานิเทศ)

๙. พาลีสักกวัตถุ เรื่องพรานเบ็ด (๒๐๒)

๒๗๐. น เตน อริโย โหติ เยน ปาณานิ หิंसติ;
 อหิंสา สพฺพปาณานํ ‘อริโย’ติ ปจฺจุจติ.
 ไม่เป็นอริยะ เพราะเบียดเบียนชีวิตทั้งหลาย
 เรียกว่าอริยะได้ เพราะไม่เบียดเบียนทุกชีวิต

๑๐. สมุพฺพหุลลีสํวาทิสมุปนฺนภิกขุวตฺถุ เรื่องพระผู้มีศีลเป็นต้นหลายรูป (๒๐๓)

๒๗๑. น สีลพฺพตมตฺเตน พาหุสจฺเจน วา ปน;
 ถถ วา สมาธิลาภเณ วิวตฺตสยเนน วา.
 ด้วยเพียรศีลและวัตร หรือด้วยการเป็นพหูสูต
 หรือด้วยการได้สมาธิ หรือด้วยการนอนในที่สงัด
๒๗๒. มุสสามิ เนกขมฺมสุขํ อปฺปุชฺชนเสวิตํ;
 ภิกขุ วิสุตฺตาสมาปาทิ อปฺปตฺโต อาสวขุยํ.
 หรือ ‘ตัวเราได้สัมผัสสุขในเนกขัมมะซึ่งปุชชนเสพไม่ได้’
 ดูก่อนภิกษุ อย่าไปวางใจ เมื่อยังไม่บรรลुการสิ้นอาสวะ

ธมฺมจฺวาคโค เอกุณฺวิสตีโม.

นี่เป็นธัมมจวาคค์ ซึ่งเป็นวักค์ที่สิบเก้า (๑๙)

๒๐. มคควคค มัคควัคค

๑. ปญจสตภิกขุวตถุ เรื่องพระ ๕๐๐ รูป (๒๐๔)

๒๗๓. มคคานัญจคิโก เสฏโฐ สจฺจานํ จตุโร ปทา;
 ๒๗๔. วิราโค เสฏโฐ ธมฺมานํ ทวิปทานญจ จกฺขุมา.

บรรดาทางทั้งหลาย มัคคมีองค์แปดเป็นเลิศ

บรรดาสัจจะทั้งหลาย อริยสัจจีสี่เป็นเลิศ

บรรดาธัมมทั้งหลาย วิราครัมมเป็นเลิศ

บรรดาบุคคลสองเท่ารวมเหล่าอรุณ พระผู้มีพุทธจักขุเป็นเลิศ

๒๗๕. เอเสว^๒ มคโค นตถญโย ทสฺสนสฺส วิสุทฺธิยา;
 ๒๗๖. เอตมฺหิ ตุมฺहे ปฏิปชฺชถ มารสฺเสตํ ปโมหนํ.

ทางอื่นไม่มี ทางนี้เท่านั้นเพื่อความเห็นที่บริสุทธิ์หมดจด

ดังนั้น เธอทั้งหลายจงเดินตามทางนี้ นี่เป็นที่มารหลง

๒๗๕. เอตมฺหิ ตุมฺहे ปฏิปนฺหา ทกฺขสฺสนตํ กริสฺสถ;
 ๒๗๖. อกฺขาโต โว^๓ มยา มคโค อญฺญาย สลฺลกฺขนฺตํ^๔.

เพราะว่าเธอทั้งหลายเดินตามทางนี้แล้ว จักทำที่สุดทุกข์ได้

ทางที่เราตถาคตทราบถึงการเป็นที่ตัดลูกศร จึงบอกแก่เธอทั้งหลาย

๒๗๖. ตุมฺเหหิ กิจฺจ'มาตปฺปํ อกฺขาตาโร ตถาคตา;
 ๒๗๗. ปฏิปนฺหา ปโมกฺขนฺติ ฌายีโน มารพฺพธา.

ความเพียรเผากิเลสเธอทั้งหลายต้องทำ พระตถาคตทั้งหลายเป็นแต่ผู้บอก

ผู้ที่ดำเนินตาม เพ่งพินิจเป็นนิจ จักพ้นจากบ่วงมาร

^๑ มีที่อื่นด้วย - อภ.ก.๓๗/๑๔๒๖/๖๓๑, อภ.4/872/433 (ถาวตถุ 20.วิสติมวคค 5.มคคกถา ต่างเล็กน้อย);
 ขุ.10/170/162 (เนตติ 4.ปฏินิทุเทสวาร สาสนปฏฺจาน); ขุ.10/30/206 (เปฏโกปเทส 2.สาสนปฏฺจานทุติยภูมิ)

^๒ เอโสว (ส. อ.)

^๓ อกฺขาโต เว (ส. อ.)

^๔ สลฺลสฺสนฺตํ (ส. อ.), สลฺลสฺสนฺตํ (สฺยา.)

๒. อนิจจลกฺขณวตฺถุ เรื่องอนิจจลักษณะ (๒๐๕)

๒๗๗. ๑‘สพฺเพ สงฺขารอ นิจฺจา’ติ ยทา ปญฺญา ยปฺสฺสติ;
 อถ นินฺพิพฺพหฺตติ ทฺวเก เอสมฺมคฺโค วิสุทฺธิยา.
 เมื่อใดเห็นด้วยปัญญาว่าสังขารธัมมทั้งปวงไม่เที่ยง
 เมื่อนั้นย่อมหน่ายในทุกข์ นี่เป็นทางแห่งความบริสุทธิ์หมดจด

๓. ทฺวกลกฺขณวตฺถุ เรื่องทวกลักษณะ (๒๐๖)

๒๗๘. ๑‘สพฺเพ สงฺขารอ ทฺวกา’ติ ยทา ปญฺญา ยปฺสฺสติ;
 อถ นินฺพิพฺพหฺตติ ทฺวเก เอสมฺมคฺโค วิสุทฺธิยา.
 เมื่อใดเห็นด้วยปัญญาว่าสังขารธัมมทั้งปวงเป็นทุกข์
 เมื่อนั้นย่อมหน่ายในทุกข์ นี่เป็นทางแห่งความบริสุทธิ์หมดจด

๔. อนตฺตลกฺขณวตฺถุ เรื่องอนัตตลักษณะ (๒๐๗)

๒๗๙. ๑‘สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา’ติ ยทา ปญฺญา ยปฺสฺสติ;
 อถ นินฺพิพฺพหฺตติ ทฺวเก เอสมฺมคฺโค วิสุทฺธิยา.
 เมื่อใดเห็นด้วยปัญญาว่าสภาพธัมมทั้งปวงเป็นอนัตตา
 เมื่อนั้นย่อมหน่ายในทุกข์ นี่เป็นทางแห่งความบริสุทธิ์หมดจด

๕. ปฺรานกมฺมิกติสฺสเถรวตฺถุ เรื่องพระติสสเถระผู้ทำความเพียร (๒๐๘)

๒๘๐. อฏฺฐาณกาลมฺหิ อญฺญหาโห ยฺววา พฺลิจ อาลสิยํ อูเปโต;
 สสมฺปนฺนสงฺกปฺปมโน^๒ กุสฺสโต ปญฺญา ยมคฺคํ อลฺโส น วิหฺตติ.
 เป็นหนุ่มมีพละกำลัง เข้าหาความเกียจคร้าน ไม่เพียรในเวลาสมควรเพียร
 มีใจประกอบด้วยความคิดจมดิ่ง เป็นคนขี้เกียจ
 ผู้เกียจคร้านย่อมไม่ได้มรรคด้วยปัญญา

๑ มีที่อื่นด้วย - ขุ.เถร.๒๖/๓๘๓/๓๖๖, ขุ.2/676-8/317 (เถรคาถา 15.โสฬสกนิปาต 1.อณฺณาสโกณฺทณฺณตฺเถรคาถา);
 ขุ.10/5/7 (เนตฺติ 4.ปฏินิหฺเทศวาร 1.เทสนาหารวิภฺงค)

๒ อสมฺปนฺนสงฺกปฺปมโน (ก.)

๖. สุนทรเปตวตถุ เรื่องเปตวตถุ (๒๐๙)

๒๘๑. วาจาหุรุษิ มนสา สุตสูโต กาเยน จ นากุสล์ กยิรา;^๑
 เอเต ตโย กมมปเล วิโสธเย อารายเย มคค^๒มิสิปเปเวติต.
 ผู้รักษาวาจาเป็นนิจ สำรวมดีทางใจ และไม่ได้ทำอกุศลทางกาย
 ทำให้กัมมบถทั้งสามนี้หมดจด
 จึงยินดีมีคัคที่พระพุทธรเจ้าผู้ทรงค้นพบได้ทรงประกาศแล้ว

๗. โปฏฐิลิตเถรวตถุ เรื่องพระโปฏฐิลเถระ (๒๑๐)

๒๘๒. โยคา เว ชายตี^๓ ฐิริ อโยคา ฐิริสงขโย;
 เอตฺ เทวธาปถิ ญตวา ภวาย วิภวาย จ;
 ตถาตตานิ นเวเสยย ยถา ฐิริ ปวทุตติ.
 ปัญญาเกิดจากเพียร ปัญญาสิ้นไปเพราะไม่เพียร
 รู้ทางสองแพร่งทั้งเจริญและเสื่อมนั้นแล้ว
 ปัญญาเจริญขึ้นได้แบบใด ต้องให้ตนก้าวเข้าไปแบบนั้น

๘. ปณจมหลลภิกขุขตถุ เรื่องพระผู้สูงวัย ๕ รูป (๒๑๑)

๒๘๓. วन्हิ นุทถ มา รุขุ^๔ วन्हิโต ชายเต ภย;
 เจตวา วณญจ วณญจ นัพพนา โหถ ภิกขโว.
 จงตัดปากิเลส อย่าตัดต้นไม้ ภัยเกิดจากปากิเลส
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย จงเป็นผู้ไม่มีปากิเลสเกิด
 โดยตัดปากิเลสและสิ่งที่อยู่ในปากิเลส

๒๘๔. ยาว หิ วन्हิ น จิซชติ อณุมตโตปิ นรสุส นาริสสุ;
 ปฏีพทมโน^๕ ดาว โส วจโน ชีรปโก^๕ มาตริ.
 เพราะตราบใจที่สิ่งที่อยู่ในปากิเลสของชายยังไม่ถูกตัดขาดในหญิงทั้งหลาย
 แม้มีเพียงนิด เขาก็เหมือนลูกแห่งที่ยังดีมน้ำนมมีใจผูกพันในแม่ตราบนั่น

^๑ มีที่อื่นด้วย - ขุ. 10/122/158 (เนตติ 4. ปฏินิทุเทสวาร สาสนปฏิจาน)

^๒ อกุสล์ น กยิรา (สี. สุธา. ก. อ.)

^๓ ชายเต (กตถจิ)

^๔ ปฏีพทมโน (ก.)

^๕ ชีรปาโนว (อ.)

๙. สุวณฺณการตุเถรวตฺถุ เรื่องพระสุวณฺณการเถระ (๒๑๒)

๒๕๕. อัจฉินฺท สิเนห'มตฺตโน กุมฺภํ สารทิกว ปาณินา;

สนฺติมคฺค'เมว พุทฺธย นินฺพพานํ สุกเตน เทสิตํ.

จงตัดความเยื่อใยของตน เหมือนใช้มือหักดอกบัวโกมุทที่เกิดในฤดูสารท
จงเจริญมัตถคาแห่งพระนินพพานเลย พระนินพพานพระสุคตได้ทรงแสดงแล้ว

๑๐. มหาชนวานนิชวตฺถุ เรื่องพ่อค้าผู้มีทรัพย์มาก (๒๑๓)

๒๕๖. อิธ วสุสํวสิสุสสามิ อิธ เหมนฺตคิมฺหิสุ;

อิติ พาโล วิจิณฺเตติ อนฺตรายํ น พุชฺฌติ.

‘จะอยู่ที่นี้ตลอดหน้าฝน ที่นี้ในหน้าหนาวและหน้าร้อน’

คนพาลคิดอย่างนี้ ไม่รู้ถึงอันตรายที่จะเกิดขึ้น

๑๑. กิสาโคตมวตฺถุ เรื่องนางกิสาคอตมี (๒๑๔)

๒๕๗. ตํ ปุตฺตปสฺสสมฺมตฺตํ พฺยาสตฺตมณฺสํ นร;

สฺสฺตํ คามํ มโหโฆว มจฺจุ อาทาย คจฺจติ.

ความตายพาคณนั้นผู้มัวเมาในลูกและสัตว์สี่เท้า มีใจติดข้องไป
เหมือนห้วงน้ำใหญ่พัดพาเอาชาวบ้านผู้หลับไป ฉะนั้น

๑๒. ปฏฺวาราวตฺถุ เรื่องนางปฏฺวาราว(ก่อนบวช) (๒๑๕)

๒๕๘. น สนฺติ ปุตฺตา ตาณาย น ปิตา นาปิ พนฺธวา;

อนฺตเกนาธิปฺนฺนสฺส นตฺถิ ญาตีสฺส ตาณตา.

ไม่มีพวกลูกเพื่อต้านทาน ไม่มีพ่อและเครือญาติเพื่อต้านทาน

เมื่อถูกความตายครอบงำแล้ว ไม่มีการต้านทานในญาติทั้งหลาย

๒๕๙. เอต'มตฺถวาสํ ญตฺวา ปณฺทิตํ สิลสํวุโต;

นินฺพพานคฺคณํ มคฺคํ ขิปฺป'เมว วิโสธเย.

บัณฑิตทราบเรื่องราวนี้แล้ว เป็นผู้สำรวมในศีล

ควรชำระทางสู่พระนินพพานให้หมดจดโดยเร็วเลย

มคฺควคฺโค วิสฺติโม.

นี่เป็นมคควัคค์ ซึ่งเป็นวัคค์ที่ยี่สิบ (๒๐)

* มีที่อื่นด้วย - ขุ.10/27/32 (เนตติ 4.ปฏินิทเทสวาร 6.จตุพฺพหหารวิภังค)

๒๑. ปกิณณกาวคุด ปกิณณกาวคัค

๑. อุตตโนปพุพกมมวตถุ เรื่องการสร้างบุญมาก่อนของพระองค์ (๒๑๖)

๒๙๐. มตตาสุขปริจจาคา ปสฺเส เจ วิปลํ สุขํ;
จเซ มตตาสุขํ ธีโร สมฺปสฺสํ วิปลํ สุขํ.

หากมองเห็นสุขอันไพบูลย์ที่จะเกิดด้วยการสละสุขพอประมาณ
ผู้มีปัญญาพึงสละสุขพอประมาณ เมื่อมองเห็นสุขอันไพบูลย์

๒. กุกกุฏอนุททาทิกาวตถุ เรื่องเด็กหญิงผู้กินไข่ไก่ (๒๑๗)

๒๙๑. ประทุชฺชุปธานเน อุตตโน^๑ สุข'มิจฺจติ;
เวรํสํสัคคํสํญฺโใจ เวรา โส น ปริมุจฺจติ.

ผู้ใดต้องการสุขให้ตน ด้วยการก่อทุกข์ให้ผู้อื่น
ผู้นั้นเป็นผู้คลุกเคล้ากับเวร ย่อมไม่พ้นจากเวร

๓. ภทฺทิกยภิกขวตถุ^๒ เรื่องภิกษุชาวภัททิยะ (๒๑๘)

๒๙๒. ยํ หิ กิจจํ อปวิทุรํ^๓ อกิจจํ ปน กรียติ;
อุหนฺนพานํ^๔ ปมตฺตานํ เตสํ วฑฺฒนฺติ อาสวา.

เพราะสิ่งใดที่ควรทำกลับถูกละทิ้ง แต่สิ่งที่ไม่ควรทำกลับถูกทำ
สำหรับพวกที่ประมาท มีสิ่งที่เหมือนต้นอ้อคือมานะขึ้นหน้า^๔
อาสวะทั้งหลายย่อมเพิ่มขึ้นกับพวกเขา

๒๙๓. เยสญฺจ สุสมารุธา นิจุจํ กายคตา สติ;
อกิจจํ เต น เสวนฺติ กิจฺजे สาตฺตจฺจการิโน;
สตาณํ สมฺปชานาณํ อตฺถํ คจฺจนฺติ อาสวา.

ส่วนสติซึ่งเป็นไปในกายที่ภิกษุเหล่าใดเพียรระครองไว้อย่างดีเป็นนิจ
ภิกษุเหล่านั้นไม่เสพลสิ่งที่ไม่ควรทำ เป็นผู้ทำต่อเนื่องในสิ่งที่ควรทำ
อาสวะทั้งหลายของภิกษุเหล่านั้นผู้มีสติรู้ชัดอย่างถูกต้องย่อมถึงความสิ้นไป

^๑ โย อุตตโน (สุยา. อี. ก.)

^๒ ในพระบาฬีฉบับฉันทะสังคิตีใช้ว่า “ภทฺทิกยาน ภิกขุณํ วตถุ” ในที่นี้ใช้ชื่อตามที่ปรากฏในอรรถกถา

^๓ ตทปวิทุรํ (สี. สุยา.)

^๔ ความหมายโดยตรงคือมีมานะขึ้นหน้า แต่ทรงเรียกมานะว่าเป็นสิ่งที่เหมือนต้นอ้อ เพราะไม่มีแก่นเหมือนกัน

^๕ สืบาทตัน มีที่อื่นด้วย - พุ. 10/27/27 (เนตติ 4.ปฏินิทฺเทสวาร 5.ลกฺขณหารวิภงฺค)

๔. ลक्षणทกภททียตเถรวตถุ เรื่องพระลักษณทกภททียเถระ (๒๑๙)

๒๑๔. มาตรปีตร หนตวา ราชาน เทว จ ขตติเย;

รฏฐิ สาธุจริ หนตวา อนิโม ยาทิ พุราหมโณ.

ต้นหาเป็นแม่ มานะเป็นพ่อ ความเห็นผิดทั้งสองเป็นราชาสององค์

อายุตนะเป็นแวนแคว้น และความยินดีเป็นเจ้าหน้าที่เก็บภาษี

เมื่อกำจัดได้แล้ว พระผู้หมดกิเลสเดินไปไม่มีทุกข์

๒๑๕. มาตรปีตร หนตวา ราชาน เทว จ โสตถิเย;

เวยคฺขปญจม หนตวา อนิโม ยาทิ พุราหมโณ.

ต้นหาเป็นแม่ มานะเป็นพ่อ ความเห็นผิดทั้งสองเป็นราชาและพราหมณ์

และที่ห้าคือนิวรรณ์เป็นทางเสื่อผ่าน

เมื่อกำจัดได้แล้ว พระผู้หมดกิเลสเดินไปไม่มีทุกข์

๕. ทารุสากภิกปุตตวตถุ เรื่องลูกคนเกวียนขนท่อนไม้ (๒๒๐)

๒๑๖. สุปปพุทฺธ ปพุชฺฌนฺติ สทา โคตมสาวกา;

เยสํ ทิวา จ รตฺโต จ นิจุจํ พุทฺธคตา สติ.

เหล่าสาวกของพระโคตมพุทธเจ้า ตื่นตัวดีทุกเวลา

มีสติดำเนินไปในพระพุทธานุคุณเป็นนิจ ทั้งกลางวันและกลางคืน

๒๑๗. สุปปพุทฺธ ปพุชฺฌนฺติ สทา โคตมสาวกา;

เยสํ ทิวา จ รตฺโต จ นิจุจํ ฐมฺมคตา สติ.

เหล่าสาวกของพระโคตมพุทธเจ้า ตื่นตัวดีทุกเวลา

มีสติดำเนินไปในพระธัมมคุณเป็นนิจ ทั้งกลางวันและกลางคืน

๒๑๘. สุปปพุทฺธ ปพุชฺฌนฺติ สทา โคตมสาวกา;

เยสํ ทิวา จ รตฺโต จ นิจุจํ สัมมคตา สติ.

เหล่าสาวกของพระโคตมพุทธเจ้า ตื่นตัวดีทุกเวลา

มีสติดำเนินไปในพระสังฆคุณเป็นนิจ ทั้งกลางวันและกลางคืน

๒๑๙. สุปปพุทฺธ ปพุชฺฌนฺติ สทา โคตมสาวกา;

เยสํ ทิวา จ รตฺโต จ นิจุจํ กายคตา สติ.

เหล่าสาวกของพระโคตมพุทธเจ้า ตื่นตัวดีทุกเวลา

มีสติดำเนินไปในกายเป็นนิจ ทั้งกลางวันและกลางคืน

- 1 **๓๐๐.** **สุปปพุทธํ ปพฺพชฺฌนฺติ** **สทา โคตมสาวกา;**
 2 **เยสํ ทิวา จ รตฺโต จ** **อหิสาย รโต มโน.**
 3 เหล่าสาวกของพระโคตมพุทธเจ้า ตื่นตัวดีทุกเวลา
 4 มีใจยินดีในการไม่เบียดเบียน ทั้งกลางวันและกลางคืน
- 5 **๓๐๑.** **สุปปพุทธํ ปพฺพชฺฌนฺติ** **สทา โคตมสาวกา;**
 6 **เยสํ ทิวา จ รตฺโต จ** **ภาวนาย รโต มโน.**
 7 เหล่าสาวกของพระโคตมพุทธเจ้า ตื่นตัวดีทุกเวลา
 8 มีใจยินดีในเมตตาภาวนา ทั้งกลางวันและกลางคืน

10 **๖. วชฺชิปุตตกภิกขุวตฺถุ เรื่องภิกษุวัชชีบุตร (๒๒๑)**

- 11 **๓๐๒.** **ทูปฺปพฺพชฺชํ ทุรฺภิรมํ** **ทุราวาสา มรา ทฺวา;**
 12 **ทฺกฺโข'สมานสํวาโส** **ทฺกฺขานุปตฺตทฺธคฺ;**
 13 ***ตสฺมา น จทฺธคฺ สฺยา** **น จ^๑ ทฺกฺขานุปตฺโต สฺยา^๒.**
 14 การบวชไม่ง่าย การยินดีในวิถีนักบวชไม่ง่าย
 15 เรือนที่ครองไม่ดีเป็นทุกข์
 16 การอยู่ร่วมกับผู้ไม่เสมอกันเป็นทุกข์
 17 ผู้เดินทางไกลในสังสารวัฏตกต้องทุกข์เนื่องๆ
 18 จึงไม่ควรเป็นผู้เดินทางไกลในสังสารวัฏ
 19 และไม่ควรเป็นผู้ถูกทุกข์ตกต้องเนื่องๆ

21 **๗. จิตฺตคหปติวตฺถุ เรื่องจิตตคหบดี (๒๒๒)**

- 22 **๓๐๓.** **สทฺโธ สฺสิเลน สมฺปนฺโน** **ยโสโภคสมฺปิโต;**
 23 **ยํ ยํ ปเทสํ ภทฺติ** **ตตฺถ ตตฺถเวท ปุชฺชิต.**
 24 ผู้มีศรัทธา สมบูรณ์ด้วยศีล เพียบพร้อมด้วยเกียรติยศและทรัพย์
 25 เข้าสู่ถิ่นใดๆ ก็เป็นผู้ได้รับบูชาในถิ่นนั้นๆ นั่นเลย

* ตสฺมา น จทฺธคฺ น จ (ก.)

^๒ ทฺกฺขานุปตฺโต (?)

๘. จุฬาสัทททาวตถุ เรื่องจุฬาสัทททา(ลูกสาวคนเล็กของอนาถบิณฑิกะ) (๒๒๓)

๓๐๕. ๑. ทูเร สนโต ปกาเสนฺติ หิมวฺโตว ปพฺพโต;
อสฺนฺเตตฺถ น ทิสฺสนฺติ รตฺติ ชิตฺตา ยถา สรา.
จะไกล สันตบุรุษทั้งหลายก็ปรากฏเหมือนขุนเขาหิมพานต์
อยู่ตรงหน้าสันตบุรุษก็ไม่ปรากฏเหมือนลูกศรที่ยิงตอนกลางคืน

๙. เอกวิหาริตฺเถรวตฺถุ เรื่องพระเอกวิหารีเถระ (๒๒๔)

๓๐๕. เอกาสํ เอกเสยฺยํ เอโก จร'มตฺนฺทิตฺโต;
เอโก ทมย'มตฺตานํ วนฺนฺเต รมิตฺโต สียา.
นั่งเดียว นอนเดียว ไปเดียว ไม่เกียจคร้าน
ฝึกตนคนเดียว เป็นผู้ยินดีในราวป่า

ปกิณณกาวคโค เอกวิสตีโม.
นี่เป็นปกิณณกาวคค์ ซึ่งเป็นวัคค์ที่ยีสืบเอ็ด (๒๑)

* มีที่อื่นด้วย - พุ. 10/11/12 (เนตฺติ 4. ปฏินิเทศวาร 2. วิจัยหารวิภังค) ต่างเล็กน้อย

๒๒. นีรยาคค นีรยัคค

๑. สุนทรปริพพาชกาวตฤ เรื่องนางสุนทรปริพพาชกา (๒๒๕)

๓๐๖. ออภูตวาที นีรย อูเปติ โย วาปี กตวา ‘น กโรมิ’จาห;^๑
 อูโกปิ เต เปจจ สมา ภวนุติ นินินกมมา มนุชา ปรดถ.
 คนพูดไม่จริงจะเข้าสู่นรก รวมทั้งคนใดก็ตามทำแล้วบอกว่าไม่ได้ทำ
 คนทั้งสองนั้นก็มีกรรมต่ำทราวม จากไปแล้วจะเป็นเหมือนกันในภพหน้า

๒. ทูจจติผลปีพิตวตฤ เรื่องผู้ถูกผลของความประพฤติชั่วเบียดเบียน (๒๒๖)

๓๐๗. กาสาวกณฺหา พหโว ปาปธมฺมา อสยฺมตา;
 ปาปา ปาเปหิ กมฺเมหิ นีรย เต อุปฺปชฺชเร.
 เปรตจำนวนมากมีผ้าเหลืองที่คอ มีความประพฤติชั่ว ไม่สำรวม
 เพราะบาปกรรมทั้งหลาย คนบาปพวกนั้นจึงเข้าถึงนรก

๓. วคฺคุมุทาติริยภิกฺขวตฤ เรื่องภิกษุริมฝั่งน้ำวัดคุมุทา (๒๒๗)

๓๐๘. เสฺยโย อโยคุโฬ ภฺตโต ตตฺโต อคฺคิสิชฺชูปโม;
 ยญฺเญ ภฺยเชยฺย ทฺสฺสีโล รฏฺฐปณฺหา^๒มสยฺมโต.
 ถ้าเป็นผู้เสียศีลไม่สำรวม บริโภคก่อนข้าวของชาวเมือง
 ก่อนเหล็กร้อนเช่นเปลวไฟ บริโภคเข้าไปยังดีกว่า

^๑ มีที่อื่นด้วย - ขุ.อุ.๒๕/๑๐๕-๖/๑๔๑, ขุ.1/38/130 (อุทาน 4.เมฆิยาคค 8.สุนทรปริสุตต),
 ขุ.อิติ.๒๕/๒๒๖/๒๖๒, ขุ.1/48/224 (อิติวุตตก 2.ทุกนิปาต 2.ทุตติยาคค 11.อาปายิกสุตต),
 ขุ.สุ.๒๕/๓๘๗/๔๖๒, ขุ.1/666/382 (สุตตนิปาต 3.มหาวคค 10.โกกาลิกสุตต)

^๒ โย จาปี (สี. อี. ก.)

^๓ น กโรมิติ จาห (สุยา.), ในที่นี้ตามฉบับฉฐฐะตตสนธิได้เป็น ‘น กโรมิ+อติ+อาห’ เมื่อสนธิได้เป็น ‘น กโรมิจจาห’ แต่เพราะ
 บาทนี้เป็นอินทวชิรา ตัว จ สังกโยค จึงเหลือตัวเดียวได้ ดุสัททนต์ติ สุตตมาลา สูตร ๑๓๕ “สยฺมญฺตโต พุญฺชโน วิสญฺโยโค.”

^๔ มีที่อื่นด้วย - วิ.มหาวิ.๑/๒๓๐/๑๗๑, วิ.1/195/116 (1.ปารวชิกกณฺหา 4.จตุตถปารวชิก)

๔. เขมกเสฏฐิปุตตวตฺถุ เรื่องนายเขมกเสฏฐิ(หลานอนาถบิณฑิกะ) (๒๒๘)

๓๐๙. จตุตาริ จานานิ นโร ปมตฺโต อาปชฺชติ ปรรทรูปเสวี;
 อปฺปญฺญลาภํ น นิคามเสยฺยํ นินฺทํ ตตฺติยํ นิริยํ จตฺตถํ.
 คนประมาทชอบเสพภรรยาผู้อื่น ย่อมประสบเหตุให้ทุกข์ ๔ อย่าง คือ
 ๑ ได้สิ่งที่ไม่ใช่บุญ ๒ ไม่ได้นอนตามต้องการ ๓ คำติเตียน ๔ นรค

๓๑๐. อปฺปญฺญลาโภ จ คคฺติ จ ปาปิกา ภิตฺตสฺส ภิตฺตาย รตฺติ จ โภกิกา;
 ราชา จ ทณฺทํ ครุภํ ปณฺณติ ตสฺมา นโร ปรรทํ น เสเว.
 การได้สิ่งที่ไม่ใช่บุญ ภพภูมิที่เลวร้าย
 ความยินดีของชายที่กลัวกับหญิงที่กลัว มีน้อยนิด
 พระราชาทรงลงทัณฑ์หนัก
 ดังนั้น คนเราจึงไม่ควรเสพภรรยาผู้อื่น

๕. พุพฺพจกฺกิขฺวตฺถุ เรื่องพระว่ายาภ (๒๒๙)

๓๑๑. กุโส ยถา ทฺวคฺคิโต หตฺถ'เมว'นุกฺกนฺตติ;
 สามญฺญํ ทฺวปฺปรัมภุจํ นิริยาเย'ปฺกทฺตติ.
 เหมือนหญ้าคาที่จับไม่ดีจะบาดมือนั้นแหละ
 ความเป็นพระที่จับไม่ดีจะฉุดคร่าไปนรก

๓๑๒. ยํ ภิกฺขุจํ สิธิลํ กมฺมํ สํกิลฺลญฺจ ยํ วตฺ;
 สงฺกสฺสํ พุรฺหมจิริยํ น ตํ โหติ มหปฺพลํ.
 การกระทำใดอะไรก็ตามที่ย่อหย่อน ข้าวัดไรใดที่มีวามอง
 พรหมจรรย์ที่นี้กระแวง นั้นไม่มีผลมาก

๓๑๓. กยิรา เจ กยิราณเณ^๑ ทพฺพ'เมณํ ปรรกฺกเม;
 สิธิลो हि ปรีพฺพาโซ ภิกฺขุโย อาภิรเต รชํ.
 ถ้าต้องทำ ต้องทำสิ่งนั้น ต้องบากบั่นสิ่งนั้นให้มั่นคง
 เพราะการบวชที่ย่อหย่อน ยิ่งกระจายฝุ่นเพิ่มขึ้น

^๑ กยิรา น (ก.)

๖. อธิสาปทอติถิตตฤ เรื่องหญิงหึงหวง (๒๓๐)

๓๑๔. ออกดี ทุกกฏ์ เสโยโย ปจจนา ตปปติ ทุกกฏ์;
 กตญจ สุกต เสโยโย ยํ กตวา นานุตปติ.
 กรรมไม่ดีไม่ทำ ดีกว่า กรรมไม่ดีแผดเผาภายหลัง
 แต่กรรมดีทำแล้ว ดีแน่ ซึ่งทำแล้วไม่คอยตามแผดเผา

๗. สมพหุลภิกขุขตฤ เรื่องพระหลายรูป (๒๓๑)

๓๑๕. นครี ยถา ปจจนตํ คฤตํ สนฺตรพาหิร;
 เอวํ โคเปถ อุตตานํ ขโณ โว^๑ มา อุปจจคา;
 ขณาดิตตา หิ โสจหนฺติ นิริยมฺหิ สมปฺปิตา.
 เหมือนเมืองชายแดนได้รับการป้องกัน พร้อมทั้งภายนอกและภายใน
 ควรป้องกันตนอย่างนั้น ขณะอย่าได้ผ่านเลยพวกเธอไป
 เพราะผู้ที่ขณะผ่านเลยไปจะรวมตัวกันในนรก ทุกชั่วระทมระงมอยู่

๘. นิคณฺจวตฤ เรื่องนิคณฺฐ (๒๓๒)

๓๑๖. อลชฺชิตาเย ลชฺชนฺติ ลชฺชิตาเย น ลชฺชเร;
 มิจฺจาทิฏฺฐิสมาทานา สตุตฺตา คจฺจนฺติ ทุกฺคตํ.
 อายในเรื่องที่ไม่ควรอาย ไม่อายในเรื่องที่ควรอาย
 ยึดถือความเห็นผิดกัน สัตว์บุคคลทั้งหลายจึงไปทุกติ
 ๓๑๗. อภเย ภยทสฺสสินฺโ ภเย จาภยทสฺสสินฺ;
 มิจฺจาทิฏฺฐิสมาทานา สตุตฺตา คจฺจนฺติ ทุกฺคตํ.
 ที่ไม่เป็นภัยเห็นว่า เป็นภัย ส่วนที่เป็นภัยเห็นว่าไม่เป็นภัย
 ยึดถือความเห็นผิดกัน สัตว์บุคคลทั้งหลายจึงไปทุกติ

^๑ เว (ส. อ. ก.)

๙. ตติยีสาวกาวตฤ เรื่องสาวกเตียรถีย(หันมานับถือพระศาสนา) (๒๓๓)

๓๑๘. อวชเช วชชมติโน วชเช จาวชชทสสิโน;
มิจจนาทิกุจิสมาทานา สตุตา คจจนฺติ ทุกฺคตฺติ.
ที่ไม่เป็นโทษเข้าใจว่าเป็นโทษ ส่วนที่เป็นโทษเห็นว่าไม่เป็นโทษ
ยึดถือความเห็นผิดกัน สัตว์บุคคลทั้งหลายจึงไปทุกข์
๓๑๙. วชชญจ วชชโต ญตฺวา อวชชญจ อวชชโต;
สมฺมาทิกุจิสมาทานา สตุตา คจจนฺติ สุขฺคตฺติ.
ที่เป็นโทษรู้ว่า เป็นโทษ ส่วนที่ไม่เป็นโทษรู้ว่าไม่เป็นโทษ
ถือนั่นความเห็นถูกกัน สัตว์บุคคลทั้งหลายจึงไปสุคติ

นिरยวคฺโค ทฺวาวิสติโม.

นี่เป็นนिरยวัคค์ ซึ่งเป็นวัคค์ที่ยี่สิบสอง (๒๒)

๒๓. นาคาคค นาคาคค

๑. อุตตทนต์ตตต เรื่องผู้ฝึกตนแล้วประเสริฐ (๒๓๔)

๓๒๐. อห นาคา สงคาเม จาปโต ปติต สร;
 อติวากย ตติกขิสส ทุสสิโล หิ พุทฺธชโน.
 เราทนต่อคำล่วงเกิน เหมือนช้างในสงครามทนต์ตตที่พุ่งจากธนู
 เพราะคนจำนวนมากเป็นคนเสียศีล
๓๒๑. ทนต์ นยหติ สมิตี ทนต์ ราชา'ภริหติ;
 ทนต์ เสฏฺโฐ มนุสฺเสสฺส โย'ติวากย ตติกขติ.
 ผู้คนนำสัตว์ที่ฝึกแล้วสู่ประชุมชน พระราชาทรงสัตว์ที่ฝึกแล้ว
 ในหมู่มนุษย์ ผู้ฝึกแล้วประเสริฐสุด คือผู้ทนต่อคำล่วงเกิน
๓๒๒. วร'มสฺสตรา ทนต์ อาชานิยา จ^๒ สนิหฺวา;
 กุญฺชรา จ^๓ มหานาคา อุตตทนต์ ตโต วร.
 ม้าอัสสตร ม้าสินธวะอาชาไนย ช้างใหญ่ชาติกุญชร ฝึกแล้วเป็นเลิศ
 ผู้ฝึกตนแล้วเลิศกว่านั้น

๒. หตถาจริยพุพุกภิกขุตต เรื่องภิกษุผู้เคยเป็นความข้ง (๒๓๕)

๓๒๓. น หิ เอเตหิ ยาเนหิ คจฺเจยฺย อคตํ ทิส;
 ยถา'ตตนา สุตฺตเตน ทนต์ ทนต์เตน คจฺจติ.
 จะไปถึงด้านที่ไม่เคยไปคือพระนิพพาน ด้วยพาหนะเหล่านี้ไม่ได้แน่
 ไม่เหมือนไปด้วยตนที่ฝึกดีแล้ว ผู้ฝึกตนแล้วไปถึงพระนิพพานได้
 ด้วยตนที่ฝึกแล้ว

^๑ มีที่อื่นด้วย - พ.มหา.๒๙/๔๑๓/๒๙๑, พ.๗/๙๐/๑๘๗ (มหานิทเทศ ๑.อฏฺฐกวรรค ๑๐.ปุราเภทสูตรตติยเทศ),

พ.จุพ.๓๐/๑๔๘/๗๓-๔, พ.๘/๑๘/๖๖ (จุพนิเทศ ปารายณวรรค ๔.เมตตคฺคมาณวปุจฺจณานิเทศ)

^๒ อาชานิยา (สยา.) [ฉบับสยาม บัจุบันเป็น อาชานิยา จ]

^๓ กุญฺชรา (สยา.) [ฉบับสยาม บัจุบันเป็น กุญฺชรา จ]

๓. ปริชิตนพราหมณปุตตวัตถุ เรื่องลูกของพราหมณ์ผู้เฒ่า (๒๓๖)

๓๒๔. ธนปาโล^๑ นาม กุณฺชโร กฏุกเภทโน^๒ ทุณหิวารโย;

พทฺโธ กพฺพันฺน กุณฺชติ สุตฺตติ^๓ นาควนสุส กุณฺชโร.

พญาช้างโพธิสัตว์ชื่อธนปาละ สามารถทำลายล้างได้รุนแรง แต่ไม่ทำ
ขัดขวางได้ยาก แต่ยอมถูกจับ พญาช้างนึกถึงแม่ที่ป่าช้า จึงไม่กินอาหาร

๔. ปเสนทิโกศลวัตถุ เรื่องพระเจ้าปเสนทิโกศล (๒๓๗)

๓๒๕. มิทฺธิ ยทา โหติ มหคฺคฺมิโส จ นิทฺทายิตา สมฺปรีตตสายี;

มหาวราโห'ว นีวาปญฺโญ ปุณฺนปฺปุนํ คพฺภ'มฺมุเปติ มนฺโท.

เมื่อใดมีอาหารมาก มักง่วง มักหลับ นอนพลิกไปมา

เหมือนหนูตัวใหญ่ถูกขุ่นด้วยอาหาร

เป็นคนมีหนี้เข้าสู่ครุฑแล้วแล้วแล้ว

๕. สามสามเนรววัตถุ เรื่องสามเนรวสานุ (๒๓๘)

๓๒๖. อิทํ ปุเร จิตฺต'มจาริ จาริกํ เยนิจฺจกํ ยตฺถกามํ ยถาสฺขํ;

ต'ทชฺช'หํ นิคฺค'หเสสฺสามิ โยนิโส หตฺถิปฺปภินฺนํ วีย องฺกุสคฺค'โ.

จิตนี้เมื่อก่อนท่องเที่ยวไปตามต้องการตามที่ชอบตามสบาย

วันนี้เราจะปราบมันอย่างแยบคาย เหมือนควาญช้างปราบช้างตกมัน

๖. ปาเวยยกหตฺถวัตถุ เรื่องช้างชื่อปาเวยยกะ(ของพระเจ้าโกศล) (๒๓๙)

๓๒๗. อปฺปมาทฺรตา โหถ สจฺจิตฺต'มฺนุรฺกฺขถ;

ทฺตุคฺคา อุตฺตรถ'ตฺตานํ ปงฺเก สนฺโนว^๔ กุณฺชโร.

จงเป็นผู้ยินดีความไม่ประมาท คอยรักษาจิตตน

ถอนตนขึ้นจากหล่ม เหมือนช้างจอมโกลนถอนตัวขึ้นมา

^๑ ธนปาโลโก (ส. สุยา. ก. อ.)

^๒ กฏุกปปเภทโน (ส. สุยา. อ.)

^๓ ต้นฉบับฉันทะสังคีติเป็น "สุมรติ" แม้ในฉบับสยาม รวมทั้งวรรคกถาทั้งสองฉบับก็เป็น "สุมรติ" โดยที่ฉบับฉันทะสังคีติมี
เชิงอรรถว่า "สุมรติ (ก.)" สำหรับในที่นี้ใช้เป็น "สุมรติ" ตาม (ก.) เพราะมีข้อมูลปรากฏอยู่ในลัทธิ สุตตมาลา สูตร ๑๖๑
"อปฺปภาวนา พุทฺต'มฺนุญจตฺตณฺจ" ที่แสดงตัวอย่างว่า "สรติ" เพิ่มพยางค์เป็น "สุมรติ" ได้ ส่วน "สุมรติ" นั้นเทียบเคียงกับ
ภาษาสันสกฤต ตามข้อเขียนของพระมหาญาณวโรหิต ใน "บาลีสันสกฤตวิจารณ์" พิมพ์ครั้งที่ ๒ หน้า ๑๐๕

^๔ สตุโตว (ส. อ.)

๗. สมพหูลักขิตวาทะ เรื่องพระภิกษุจำนวนมาก(เข้าเฝ้า ณ ปารักขิตวัน) (๒๔๐)

๓๒๘. สเจ ลเภถ นิปก สหาย สทุธิ จริ สาธุวิหาริ ธีริ;
อภิกุญย สพพานิ ปริสุสยานิ จเรยย เตณ'ตตมโน สติมา.
ถ้าได้เพื่อนฉลาด มีความรู้ เป็นอยู่อย่างดี ไปด้วยกันได้
ผู้มีใจยินดี มีสติ ควรเที่ยวไปกับผู้นั้น จะอยู่เหนือกภัยทั้งปวง
๓๒๙. โน เจ ลเภถ นิปก สหาย สทุธิ จริ สาธุวิหาริ ธีริ;
ราชาว รฏฺฐจ วิชิต ปหาย เอโก จเร มาตตค'รณเฆว นาโค.
ถ้าไม่ได้เพื่อนฉลาด มีความรู้ เป็นอยู่อย่างดี ไปด้วยกันได้
ควรเที่ยวไปคนเดียวเหมือนพระราชามหาชนกทรงละแฉ่นแฉวัน
และเหมือนช้างป่าลี้เลยยกะในป่านี้
๓๓๐. เอกสุส จริตฺ เสยโย นตฺถิ พาเล สหายตา;
เอโก จเร น จ ปาปานิ กยิรา อปโปสุสกุโก มาตตค'รณเฆว นาโค.
การเที่ยวไปคนเดียวประเสริฐกว่า
สิ่งที่เป็นเพื่อนคือคุณธัมม'ความดี* ไม่มีในคนพาล
ควรเที่ยวไปคนเดียวและไม่ทำสิ่งไม่ดีทั้งหลาย
เหมือนช้างป่าลี้เลยยกะซึ่งชวนขวายน้อยในป่านี้

๘. มารวตฺถุ เรื่องมาร (เข้าเฝ้า ณ ภูฏิปา) (๒๔๑)

๓๓๑. อตฺถมฺหิ ชาตมฺหิ สุชา สหายา ตฺถุจิ สุชา ยา อิตริตเรน;
ปฺญญํ สุขํ ชีวิตสงขมฺหิ สพฺพสุส ทุกฺขสุส สุขํ ปหานํ.
เมื่อเกิดเรื่อง เพื่อนทั้งหลายช่วยให้เป็นสุข การยินดีตามที่ได้เป็นสุข
บุญนำสุขมาให้เมื่อสิ้นชีวิต การละทุกข์ได้หมดเป็นสุข
๓๓๒. สุชา มตฺเตยฺยตา โลเก อโก เปตฺเตยฺยตา สุชา;
สุชา สามณฺณตา โลเก อโก พุรหฺมณฺณตา สุชา.
การเป็นผู้เกื้อกูลแม่เป็นสุขในโลก
ทั้งการเป็นผู้เกื้อกูลพ่อก็เป็นสุข
การเป็นผู้เกื้อกูลสมณะเป็นสุขในโลก
ทั้งการเป็นผู้เกื้อกูลผู้ประเสริฐก็เป็นสุข

* สิ่งที่เป็นเพื่อนคือคุณธัมม'ความดีมีศีลเป็นต้น

๑ ๓๓๓. สุขี ยาว ชรา สิ้น สุขา สทุธา ปฏิญจिता;
๒ สุขี ปญญา ปฏิลลาโก ปาปานิ อกรรม สุขี.
๓ คีลนัสมาให้ถึงชรา ศรัทธาตั้งมั่นแล้วเป็นสุข
๔ การได้ปัญญาเป็นสุข การไม่ทำบาปทั้งหลายเป็นสุข
๕

๖ นาคคุโค เตวีสติโม.
๗ นี่เป็นนาคคุคค์ ซึ่งเป็นคุคค์ที่ยี่สิบสาม (๒๓)
๘

๑๐

๑๑

๑๒

๑๓

๑๔

๑๕

๑๖

๑๗

๑๘

๑๙

๒๐

๒๑

๒๒

๒๓

๒๔

๒๕

๒๖

๒๗

๒๘

๒๙

๒๔. ตณฺหาหาคค ตัณหาวัคค์

๑. กปิลมจฺจนฺตฤ เรื่องปลา(ที่เคยเป็นภิกษุ)ช็อกบิลละ (๒๔๒)

๓๓๔. มนุชฺสส ปมตฺตจาริโน ตณฺหา วทฺตติ มาลฺวาว วีย;
 โส ปฺลวตี* หุรา หุริ ผล'มิจฺฉว วณฺสฺมิ วาหโร.
 กับคนผู้ดำเนินชีวิตอย่างประมาท ตัณหาเจริญขึ้นดุจเถาวัลย์ย่านทราย
 เขาทะยานจากภพสู่ภพ ดุจจวนรตต้องการผลไม้โจนทะยานไปในป่า

๓๓๕. ยํ เอสา สหเต ชมฺมิ ตณฺหา โลเก วิสตุติกา;
 โสกา ตสฺส ปวทฺตนฺติ อภิวัฏฺฐา^๒ ฬิรณฺ.
 ตัณหาเป็นสิ่งที่ตำหนิแผ่พิชไปในโลก ครอบงำผู้ใด
 ความโศกของเขาเพิ่มขึ้นมากมาย เหมือนหญ้าแฝกที่ฝนซ้างงอกงามอยู่

๓๓๖. โย เจตํ สหเต ชมฺมิ ตณฺหํ โลเก ทฺวจฺจย;
 โสกา ตมฺหา ปปตฺตนฺติ อุกฺกมฺมํ ปกฺขชรา.
 ก็ผู้ใดครอบงำตัณหาที่ตำหนิล่วงได้ยากในโลก
 ความโศกทั้งหลายย่อมตกไปจากผู้นั้น

เหมือนหยาดน้ำตกไปจากใบบัว
 ๓๓๗. ตํ โว วทามิ ภทฺทํ โว ยาวนฺเตตฺถ สฺมาคตา;
 ตณฺหาเย มฺลํ ชนฺถ อฺสฺริตฺโต'ว ฬิรณฺ;
 มา โว นฬิ'ว โสโต'ว มาโร ภณฺชิ ปฺนปฺปฬฺ.
 นั้นเราจึงบอกพวกเธอ สิ่งใดงามจะมีแก่พวกเธอเท่าที่มาร่วมกันนั้น ณ ที่นี้
 พวกเธอจงขุดรากตัณหา เหมือนผู้ต้องการรากแฝกขุดหญ้าแฝก
 มารอยารานพวกเธอซ้ำแล้วซ้ำเล่า เหมือนกระแสน้ำรานต้นอ้อเลย

* ปฺลวตี (สี. อ.), ปฺลเวตี (ก.), อฺปฺลวตี (?)

^๒ อภิวัฏฺฐา (สุยา.), อภิวัฏฺฐา (อ.), อภิวัฏฺฐา (ก.)

๒. สุนทรโปรดิกาวตถุ เรื่องนางลูกหมู (๒๔๓)

๓๓๘. ยถาปิ มุเล อนุปตฺตเว ทพฺเห จินฺโนปิ รุกฺโข ปุณฺเรว รุหฺติ;
 เอมปิ ตณฺหาหุสฺเส อนฺนุหเต นิพฺพตฺตตี ทุกฺข'มิตฺ ปุณฺปฺปฺนํ.
 เมื่อโค่นรากยังมั่นคงไม่มีอันตราย ต้นไม้แม้ถูกตัดก็แตกขึ้นอีกนั่นแหละ
 เช่นเดียวกัน เมื่อตัดหนาสัยยังไม่ถูกขจัด ทุกข์นี้ก็ดำเนินไปซ้ำแล้วซ้ำเล่า
๓๓๙. ยสฺส จตฺตัสติ โสตา มนาปสฺวนา ภูสา;
 มหา วหนฺติ ทุทฺทิกฺกุจี สงฺกปฺปา ราคนิสฺสิตา.
 ผู้ที่มีกระแสน้ำหนา ๓๖ อย่าง ซึ่งไหลไปในสิ่งที่ชอบใจ รุนแรง
 ความดำริใหญ่ๆ ที่อาศัยรากจะพัดพาผู้้นซึ่งมีความเห็นผิด
๓๔๐. สวณฺติ สพฺพธิ โสตา ลตา อุปฺปชฺช^๓ ติฏฺฐจฺติ;
 ตณฺจ ทิสฺวา ลตํ ชาตํ มุลํ ปญฺญาย จินฺนท.
 กระแสน้ำหนาไหลไปทั่ว เหมือนถั่วลันเตาเกิดขึ้นแล้วดำรงอยู่
 ก็พวกเธอเห็นต้นถั่วที่เกิดขึ้นแล้วเหมือนถั่วลันเตานั้น จงตัดรากด้วยปัญญา
๓๔๑. สริตานิ สีนฺหิตานิ จ โสมนสฺसानิ ภวฺนฺติ ชนฺตฺโน;
 เต สาตฺสิตา สุเขสิโน เต เว ชาตฺติชฺรูปคา นรา.
 ความดีใจต่างกันไปและรวมกับความพอใจเกิดมีขึ้นกับบุคคล
 พวกเขอาศัยความสำราญ เสาะหาความสุข
 คนพวกนั้นนั่นแหละเป็นผู้เข้าถึงการเกิดการแก่
๓๔๒. ตสฺสินาย ปฺรูกฺขตา ปชา ปริสฺปฺปนฺติ สโส'ว พนฺธิโต^๔;
 สโยชนสงฺคสฺตตกา ทุกฺข'มฺเปนฺติ ปุณฺปฺปฺนํ จิราย.
 บุคคลต่างถูกตัณหาล้อมไว้พากันดิ้นรนเหมือนกระต่ายที่ถูกจับ
 ต่างถูกสังโยชน์และกิเลสเกี่ยวไว้ จึงเข้าถึงทุกข์ซ้ำๆ อยู่เนิ่นนาน

^๑ มีที่อื่นด้วย - พุ. 10/30/37 (เนตติ 4. ปฏินิหุเตสฺวาร 7. อวฏฺฐนฺนารวิภังค)

^๒ วาหา (ส. สฺยา. อ.)

^๓ อุพฺพิชฺช (ส. สฺยา. ก. อ.)

^๔ พาริโต (พหูสุ)

๓๔๓. ตสินาย ปุรกษตา ปชา ปริสปปนฺติ สโสว พนฺธิโต;
 ๒ ตสฺมา ตสินํ วิโนทเย อากงฺขนฺโต วิวราคมฺตฺตโน^๑.
 ๓ บุคคลต่างถูกต้อนหลอมไว้พากันดีนรนเหมือนกระต่ายที่ถูกจับ
 ๔ จึงควรขจัดต้อนหานั้น เมื่อหวังให้ตนหมดราคะ

๓. วิภวตฺตภิกขุขวตฺตํ เรื่องภิกษุผู้ลาสิก (๒๔๔)

๓๔๔. โย นิพฺพนฺโต วนาธิมฺตฺโต วนฺตฺโต วนฺเมว ธาวติ;
 ๒ ตํ ปุคฺคสฺเมถ ปสฺสสถ มฺตฺโต พนฺธนํเมว ธาวติ.
 ๓ ผู้ใดออกจากดงอาลัย น้อมไปในป่าแห่งความเพียร
 ๔ พ้นจากป่าพันธนาการแล้ว ยังวิ่งสู่ป่าพันธนาการนั้นแหละ
 ๕ จงมาดูบุคคลนั้นกัน พ้นแล้วก็ยังวิ่งเข้าหาพันธนาการอีกนั้นแหละ

๔. พนฺธนาการวตฺตํ เรื่องเรือนจำ (๒๔๕)

๓๔๕. ๒ ตํ ทฬฺหํ พนฺธนํมาหุ อีรา ยทายสํ ทารุชฺสปพฺพชญจ^๓;
 ๒ สารตฺตรตฺตา มณฺธิญฺทเลสุ ปุตฺเตสุ ทาเรสุ จ ยา อเปกฺขา.
 ๓ ผู้มีปัญญาทั้งหลายไม่เรียกเครื่องจองจำนั้นว่ามันคง
 ๔ คือเครื่องจองจำที่เกิดจากเหล็ก จากไม้ และจากหญ้าปล้อง
 ๕ ส่วนความพอใจที่พอใจยิ่งนักในตุ้มหูแกวมนกทั้งหลาย
 ๖ และความเยื่อใยใดในบุตรและในภรรยาทั้งหลาย
 ๓๔๖. เอตํ ทฬฺหํ พนฺธนํมาหุ อีรา โอิหารินํ สิกฺขิตํ ทุปฺปมฺญจ;
 ๒ เอตมฺปิ เจตฺวาน ปริพฺพชฺชติ อนเปกฺขิโน กามสฺสํ ปหาย.
 ๓ ผู้มีปัญญาทั้งหลายเรียกเครื่องจองจำนั้นว่ามันคง
 ๔ ซึ่งพาลงต่ำ ดูหย่อนๆ แต่ปลดออกยาก
 ๕ นักปราชญ์ทั้งหลายตัดพันธนาการนั้นแล้วบวช
 ๖ เป็นผู้ไม่ไยดี ละทิ้งกามสุขไปได้

^๑ ภิกขุ อากงฺขี (สี.), ภิกขุ อากงฺขี (สยา.)

^๒ มีที่อื่นด้วย - ขุ. 10/27/31 (เนตติ 4. ปฏินิทฺเตสฺวาร 6. จตุพฺพูหฺวารวิภังค)

^๓ ทารุชฺสปพฺพชญจ (สี. อ.)

๕. เขมาเถรีวตฺถุ เรื่องพระนางเขมาเถรี (๒๔๖)

๓๔๗. เย รากรตตานุปตฺตนิ สโต สยํกตํ มกฺกฏโกว ชาลํ;
 เอตมปิ เจตฺวาน วชนฺติ ธีรา อนเปกฺขิโน สพฺพทฺขุ ปรหาย.
 ผู้กำหนดด้วยราคะ ตกไปสู่กระแสน้ำที่ตัวเอง
 เหมือนแมงมูกคอยจับแมลงที่ตกติดเส้นใยที่ทำเอาไว้
 ธีรชนทั้งหลายตัดกระแสนั้นแล้ว เป็นผู้ไม่ห่วง ทั้งทุกข์ทั้งปวงไปได้

๖. อุคฺคเสนวตฺถุ เรื่องลูกเศรษฐีชื่ออุคคเสนะ (๒๔๗)

๓๔๘. มุญจ ปุเร มุญจ ปจฺจนโต มชฺฌเม มุญจ ภาวสฺส ปารคฺค;
 สพฺพตฺถุ วิมุตฺตมานโส น ปุณฺ ชาติชฺรํ อุเปหิสิ.
 จงปลดปล่อยตัณหาก่อนหน้า จงปลดปล่อยตัณหาภายหลัง
 จงปลดปล่อยตัณหาตรงกลาง จึงเป็นผู้ถึงฝั่งแห่งภพ
 มีใจหลุดพ้นในสังขตธรรมทุกสิ่ง จะไม่เข้าถึงการเกิดการแก่อีก

๗. จุพฺพนคฺคหปณฺธิวตฺถุ เรื่องจุพพนคคหบัณฑิต (๒๔๘)

๓๔๙. วิตกฺกมถิตสฺส ชนฺตฺโน ติพฺพราดสฺส สุภานุปสฺสิโน;
 ภิกฺขุโย ตณฺหา ปวตฺตติ เอส โข ทพฺหิ^๑ กโรติ พนฺธํ.
 ตัณหาเพิ่มขึ้นมากมายกับผู้ถูกวิตกย่ำยี มีราคะจัด เห็นอารมณ์ว่างาม
 เขานั้นแหละทำพันธนาการให้มั่นคง

๓๕๐. วิตกฺกุปสเม จ^๒ โย รโต อสุภํ ภาวเต สทา สโต;
 เอส^๓ โข พฺยนฺติ กาหิติ เอส^๓ เจจฺจติ มารพนฺธํ.
 ส่วนภิกษุใดยินดีในธรรมที่ระงับวิตก เจริญอุสภมานอยู่
 มีสติทุกเมื่อ ภิกษุนั้นนั้นแหละจะทำให้ตัณหาสุดสิ้นได้
 ภิกษุนั้นจะตัดพันธนาการแห่งมารได้

^๑ เอส คาพุห์ (ก.)^๒ วิตกฺกุปสเมว (ก.)^๓ เอโส (?)

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24

๘. มารวตฤ เรื่องมาร(รบกวนพระราหุล) (๒๔๙)

๓๕๑. นิภูจตุโต อสนุตาสิ วิตตณโห อนนฺคโณ;
 อจฺฉินฺทิ ภวสฺสลาณี อนฺติโม'ยํ สมฺมสุสโย.
 ผู้ถึงที่สุด ไม่สะดุ้งกลัว ปราศจากตัณหา ไม่มีสิ่งเฝ้าวนใจ
 ตัดลูกศรแห่งภพได้แล้ว ร่างกายนี้มีเป็นครั้งสุดท้าย

๓๕๒. วิตตณโห อนาทาโน นิรุตฺติปทโกวิโท;
 อกฺขรานิ สหฺนึปาทํ ชญฺญา ปุพฺพปาปานิ จ;
 ส เว อนฺติมสําริโร 'มหาปญฺโญ มหาปฺริโส'ติ วุจฺจติ.
 ผู้ปราศจากตัณหา ไม่มีความยึดมั่น ฉลาดในนิรุตติและในคำที่เหลือ^{*}
 รู้ข้อความเต็มของคำทั้งหลาย ทั้งก่อนและหลัง
 ผู้นั้นแหละมีร่างกายครั้งสุดท้าย เรียกว่าเป็นผู้มีปัญญามาก เป็นมหาบุรุษ

๙. อุปกาชีวิตฤ เรื่องอุปกาชีวิต (๒๕๐)

๓๕๓. สพฺพภาภิกฺขุ สพฺพวิทฺฐมฺสฺมิ สพฺเพสุ ธมฺเมสุ อนฺุปลิตฺโต;
 สพฺพพญฺชโห ตณฺหขเย วิมฺุตฺโต สยํ อภิกฺขุณฺณาย ก'มฺมทุกิเสสฺย.
 เราเป็นผู้อยู่เหนือธัมมทั้งปวง รู้ธัมมทั้งปวง
 ไม่ติดในธัมมทั้งปวง ละธัมมทั้งปวง
 พ้นแล้วเพราะสิ้นตัณหา รู้เองแล้ว ควรจะอ้างใครหรือ

๑๐. สกฺกปญฺหวตฺถฤ เรื่องคำถามของท้าวสักกะ (๒๕๑)

๓๕๔. สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ สพฺพรสํ ธมฺมรโส ชินาติ;
 สพฺพรตฺติ ธมฺมรติ ชินาติ ตณฺหขโย สพฺพทุกฺโข ชินาติ.
 ธรรมทานชนะทานทั้งปวง ธรรมรสชนะรสทั้งปวง
 ความยินดีในธรรมชนะความยินดีทั้งปวง การสิ้นตัณหาชนะทุกข์ทั้งปวง

* คำที่เหลือในเรื่องปฏิสัมภิทา นอกจาก “นิรุตติ” ที่มีอยู่ในบาทนี้โดยตรง ยังมีอีก ๓ คำ ได้แก่ อุตถ ธรรม และ ปฏิภาณ
 ดังนั้น คำว่า “นิรุตติปทโกวิโท” นี้จึงมีความหมายว่าฉลาดแตกฉานในปฏิสัมภิทา ๔

๒ มีที่อื่นด้วย - วิ.มหา.๔/๑๑/๑๔, วิ.3/11/12 (มหาวคค 1.มหาชนนุท 6.ปญจจตุคคิกถา);
 อภิ.ก.๓๗/๙๘๓/๓๑๕, อภิ.4/405/218 (กถาตถ 4.จตุตถวคค 8.นียาโมกฺกนฺติกถา)

๑๑. อปุตตกเสฏฐิวิตุฏฐี เรื่องเศรษฐีผู้ไม่มีบุตร (๒๕๒)

๓๕๕. หนนฺติ โภคา ทุมฺเมธํ โน จ ปารคเวสินฺ;
 โภคตณฺหา ย ทุมฺเมธํ หนฺติ อญฺเวย อตฺตณฺ.
 โภคสมฺบัติทงฺหลายทํรายคนขาดปัญญา แต่ไม่ทํารายผู้มุ่งหาพระนิพพาน
 เพราะติดในโภคสมบัติคนขาดปัญญาจึงทํารายตนเหมือนทํารายคนอื่น ๆ

๑๒. อังกรวตฺตํ เรื่องอังกูรเทพบุตร (๒๕๓)

๓๕๖. ดิณฺโทสานิ เขตฺตานิ รากฺโทสา อยํ ปชา;
 ตสฺมา หิ วิตฺราเคสุ ทินฺนํ โหติ มหปฺผลํ.
 นาทงฺหลายมีหญาเป็นโทษ หมู่ชนนี้มืราคะเป็นโทษ
 ดงฺนั้น ทานที่ใหในหมู่ผู้ปราศจากราคะ จึงมีผลมาก
 ๓๕๗. ดิณฺโทสานิ เขตฺตานิ โทสโทสา อยํ ปชา;
 ตสฺมา หิ วิตฺโทเสสุ ทินฺนํ โหติ มหปฺผลํ.
 นาทงฺหลายมีหญาเป็นโทษ หมู่ชนนี้มืโทสะเป็นโทษ
 ดงฺนั้น ทานที่ใหในหมู่ผู้ปราศจากโทสะ จึงมีผลมาก
 ๓๕๘. ดิณฺโทสานิ เขตฺตานิ โมหโทสา อยํ ปชา;
 ตสฺมา หิ วิตฺโมहेสุ ทินฺนํ โหติ มหปฺผลํ.
 นาทงฺหลายมีหญาเป็นโทษ หมู่ชนนี้มืโมหะเป็นโทษ
 ดงฺนั้น ทานที่ใหในหมู่ผู้ปราศจากโมหะ จึงมีผลมาก
 ๓๕๙. ดิณฺโทสานิ เขตฺตานิ อิจฺจาโทสา อยํ ปชา;
 ตสฺมา หิ วิตฺติจฺเจสุ ทินฺนํ โหติ มหปฺผลํ. (...)*
 นาทงฺหลายมีหญาเป็นโทษ หมู่ชนนี้มีความต้องการเป็นโทษ
 ดงฺนั้น ทานที่ใหในหมู่ผู้ปราศจากความต้องการ จึงมีผลมาก

ตณฺหาวิคฺโค จตฺวิสฺติโม.

นี่เป็นตณฺหาวิคค์ ซึ่งเป็นวิคค์ที่สี่สิบสี่ (๒๔)

* (ดิณฺโทสานิ เขตฺตานิ ตณฺหาโทสา อยํ ปชา;
 ตสฺมา หิ วิตฺตณฺहेสุ ทินฺนํ โหติ มหปฺผลํ.) กตฺถจิ ปโตถเก ทิสฺสติ. (พบคาถานี้ในบางฉบับ)

๒๕. ภิกขุขุคค ภิกขุขุคค

๑. ปญจภิกขุขุคค เรื่องภิกษุ ๕ รูป (๒๕๔)

๓๖๐. จกขุหา สัโร สารุ สารุ โสเตน สัโร;
 ฌาเนน สัโร สารุ สารุ ชิวหาย สัโร.
 การสำรวมทางตาเป็นสิ่งที่ดี การสำรวมทางหูเป็นสิ่งที่ดี
 การสำรวมทางจมูกเป็นสิ่งที่ดี การสำรวมทางลิ้นเป็นสิ่งที่ดี
๓๖๑. กาเยน สัโร สารุ สารุ วาจาเยน สัโร;
 มนสา สัโร สารุ สารุ สัพพตถ สัโร;
 สัพพตถ สัโร สารุ สารุ สัพพทกขา ปมัจจติ
 การสำรวมทางกายเป็นสิ่งที่ดี การสำรวมทางวาจาเป็นสิ่งที่ดี
 การสำรวมทางใจเป็นสิ่งที่ดี การสำรวมทุกอย่างเป็นสิ่งที่ดี
 ภิกษุสำรวมแล้วทุกทางย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

๒. หัสสมาตภิกขุขุคค เรื่องภิกษุผู้ฆ่าหงส์ (๒๕๕)

๓๖๒. หตถสัโร ปาตสัโร วาจาเยน สัโร สารุ;
 อชุตตโรต สามีติโต เอโก สหุตติโต ตมาหุ ภิกขุ.
 ผู้สำรวมมือ สำรวมเท้า สำรวมวาจา สำรวมสูงสุดคือสำรวมตน
 ยินดีในธรรมภายในตน ตั้งมั่น อยู่ผู้เดียว พอใจยิ่ง ต่างเรียกผู้นั้นว่าภิกษุ

๓. โกกาลิกขุคค เรื่องภิกษุชื่อโกกาลิกะ (๒๕๖)

๓๖๓. โย มุขสัโร สารุ มนุสสาเยน สัโร สารุ;
 อตถิ ธมฺมมฺยจ ทิเปติ มธฺรํ ตสฺส ภาสิตํ.
 ภิกษุใดสำรวมปาก กล่าวด้วยปัญญาเสมอ ไม่พอง
 แสดงอรรถและธรรม ถ้อยคำของภิกษุนั้นหวานไพเราะ

๔. ธมฺมารามตเถรวตถุ เรื่องพระธัมมารามเถระ (๒๕๗)

๓๖๔. ธมฺมาราโม ธมฺมโรตธมฺมํ อหฺมฺมิจินฺตยํ;
 ธมฺมํ อหฺมฺมสฺส ภิกขุ สทฺธมฺมา น ปริหายติ.
 ภิกษุผู้มีธรรมเป็นที่พิศพิง ยินดีในธรรม ใครครวญธรรมเนื่องๆ
 ระลึกถึงธรรมบ่อยๆ จะไม่เสื่อมจากพระสัทธรรม

๕. วิปุกขเสวกภิกขุขวตถุ เรื่องภิกษุผู้คบหากับฝ่ายตรงข้าม (๒๕๘)

๓๖๕. สลากิ นาทิมณเฑยยุ นาทิณเฑส ปิหยัง จเร;
 อณเฑส ปิหยัง ภิกขุ สมาริ นาทิจจติ.
 ไม่ควรหมิ่นลาภของตน ไม่ควรเที่ยวหวังลาภของผู้อื่น
 ภิกษุผู้หวังลาภของผู้อื่นจะไม่เข้าถึงสมาริ
๓๖๖. อปปลาโกปิ เจ ภิกขุ สลากิ นาทิมณเฑติ;
 ตัง เว เทวา ปัสสนติ สุตธาชีวิ อตนทิต.
 ถ้าแม้มีลาภน้อย ภิกษุก็ไม่หมิ่นลาภของตน
 เทพต่างสรรเสริญภิกษุนั้นแหละซึ่งมีการเลี้ยงชีพสะอาด ไม่เกียจคร้าน

๖. ปญจคคทายกพราหมณวตถุ เรื่องพราหมณ์ผู้ให้ของเลิศห้าครั้ง (๒๕๙)

๓๖๗. สพุทโส นามรูปสุมิต ยสุส นตถิ มมายิต;
 อสตา จ น โสจติ ส เว 'ภิกขุ'ติ วุจจติ.
 ในนามรูปทุกชั้น ผู้ใดไม่มีการยึดถือว่าเป็นของเรา
 ทั้งไม่เศร้าเสียใจเพราะนามรูปหมดไป ผู้นั้นแหละเรียกว่าภิกษุ

๗. สมพหุลภิกขุขวตถุ เรื่องภิกษุจำนวนมาก (๒๖๐)

๓๖๘. ๑เมตตาวิหาริโย ภิกขุ ปสนโน พุทธสาสนเ;
 อธิคจเจ ปทัง สนตัง สงฆารูปสมัง สุขัง.
 ภิกษุใดอยู่ด้วยเมตตาเป็นนิจ เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา
 จะได้บรรลुพระนิพพานซึ่งเข้าถึงได้อันเป็นสุขสงบระงับสังขาร
๓๖๙. ๒สิณฺจ ภิกขุ อิมัง นาวัง สิตฺตฺตา เต ลหุเมสุสฺสติ;
 เจตฺตฺวา รากฺคญฺจ โทสญฺจ ตโต นิพฺพาน'เมหิสฺส.
 ดูก่อนภิกษุ จงวัดเรื่อนี้ เรื่อที่เธอวัดแล้วเบาจะถึงเร็ว
 ตัดรากและโทสะได้แล้ว จากนั้นจะถึงพระนิพพาน
๓๗๐. ๓ปญฺจ จินฺนเต ปญฺจ ชเห ปญฺจ จุตฺตริ กาวเย;
 ปญฺจสงฺกาคติโค ภิกขุ 'โอฆตฺถิณ'ติ วุจจติ.
 ต้องตัดสังโยชน์ ๕ อย่างต้น ต้องละสังโยชน์ ๕ อย่างท้าย
 ทั้งต้องเจริญอินทรีย์ ๕ ยิ่งขึ้น ภิกษุผู้ก้าวพ้นกิเลสติดข้อง ๕ อย่างได้
 เรียกว่าเป็นผู้ข้ามโอฆะแล้ว

- ๑ ๓๗๑. ฌาย ภิกขุ^๑ มา ปมาโท^๒ มา เต กามคุณะ รเมสสุ^๓ จิตต์;
 ๒ มา โลหคหิ คิลี ปมตโต มา กนฺติ ‘ทุกขมิตฺต’ติ ทยฺหมาโน.
 ๓ ตุก่อนภิกษุ จงเพ่งพินิจ อย่าประมาท จิตของเธออย่ายินดีกามคุณ
 ๔ อย่าเป็นผู้ประมาทกลั่นก่อนโลหะ อย่าถูกแผดเผาว่าให้ว่า ‘นี่ทุกข์’
 ๕ ๓๗๒. ฌนตฺติ ฌาณํ อปญฺยสฺส ปญฺญา นตฺติ อฌายโต^๔;
 ๖ ยมฺหิ ฌาณญจ ปญฺญา จ ส เว นิพฺพานสฺสนตฺติเก.
 ๗ การเพ่งพินิจไม่เกิดกับผู้ไม่มีปัญญา ปัญญาไม่เกิดกับผู้ไม่เพ่งพินิจ
 ๘ การเพ่งพินิจและปัญญาเกิดมีในผู้ใด ผู้นั้นแหละใกล้พระนิพพาน
 ๙ ๓๗๓. ุสฺสญฺญาคารํ ปวิฏฺฐสฺส สนฺตจิตฺตสฺส ภิกขุโน;
 ๑๐ อมาหุสฺสิ รติ โหติ สมนฺมา ธมฺมํ วิปสฺสโต.
 ๑๑ ความยินดีซึ่งไม่ใช่ของผู้คนทั่วไปเกิดมีกับภิกษุผู้เข้าไปสู่เรือนว่าง
 ๑๒ มีจิตสงบ เห็นแจ้งธรรมถูกต้อง
 ๑๓ ๓๗๔. ฌยโต ยโต สมนฺสติ ขนฺธานํ อุทฺยพฺพย;
 ๑๔ ลภติ^๕ ปิตฺติปาโมชฺชํ อมตํ ตํ วิชานตํ.
 ๑๕ สัมผัสการเกิดดับของขันธ์ทั้งหลายแบบใด ๆ ย่อมจะได้ปิตติปราโมทย์
 ๑๖ นั้นเป็นเหตุให้ถึงอมตธรรมของผู้รู้แจ้งทั้งหลาย
 ๑๗ ๓๗๕. ุตฺตรายํมาทิ ภาวติ อธิ ปญฺยสฺส ภิกขุโน;
 ๑๘ อินฺทริยคฺคตฺติ สนฺตญฺจิ ปาติโมกฺเข จ สํวโร.
 ๑๙ ในการถึงอมตธรรมนั้น นี่เป็นเบื้องต้นที่ต้องเกิดมีกับภิกษุผู้มีปัญญา
 ๒๐ ในพระศาสนานี้ คือ การคุ้มครองอินทรีย์ การสันโดษ
 ๒๑ และการสังวรรักษาพระปาติโมกข์
 ๒๒
 ๒๓
 ๒๔
 ๒๕

^๑ ฌาย ทั่วไป ภิกขุ (?)^๒ มา จ ปมาโท (สี. สยา. อ. และรูปสัททฺธิ ในสูตร ๔๐ “ปร เทวภาโว จานน”)^๓ รมสฺส (สี. อ.), ภาวสฺส (สยา.), รมสฺส (ก.)^๔ อชฺชฌายิโน (ก.)^๕ ลภติ (อ.), ลภเต (ก.)

๓๗๖. ฌิตเต ภชสฺส กุลยาณํ สุทฺธาชีเว อตฺตุนิเต;
 ปฏิสนฺธารวฺตฺย^๑ อจฺจกรุสฺสโล สียา;
 ตโต ปาโมชฺชพฺพโล ทุกฺขสฺส^๒นฺตํ กริสฺสติ.
 ต้องคบมิตรดีซึ่งมีการเลี้ยงชีพที่สะอาดและไม่ใช่ว่าผู้เกียจคร้าน
 ต้องเป็นผู้ปฏิบัติดีในปฏิสนธาร เป็นผู้ฉลาดในอาจารย์
 นั้นจึงจะเป็นผู้มากด้วยปราโมทย์ จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้

๘. ปณฺจสตภิกขุวตฺถุ เรืองภิกษุ ๕๐๐ รูป (๒๖๑)

๓๗๗. วสุสฺสิกา วีย ปุพฺผานิ มทฺทวานิ^๒ ปมฺมุจฺติ;
 เอวํ ราคญจ โทสญจ วิปฺปมฺมุจฺเจถ ภิกฺขโว.
 เหมือนมะลิเครื่องปลอยทั้งพวกดอกเหี่ยว
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเปลื้องราคะและโทสะเช่นเดียวกัน

๙. สนฺตกายตฺถเฏรวตฺถุ เรืองพระสันตกายเถระ (๒๖๒)

๓๗๘. สนฺตกาโย สนฺตวาโจ สนฺตวา สุสฺมาหิโต^๓;
 วนฺตโลกามิสฺส ภิกฺขุ ‘อุปฺสนฺโต’ติ จุจฺจติ.
 ภิกษุผู้มีกายสงบ มีวาจาสงบ มีความสงบ ตั้งมั่นดีแล้ว
 คายเหยื่อของโลกแล้ว เรียกว่าเป็นผู้สงบ

๑๐. นนฺดกฺกุลตฺถเฏรวตฺถุ เรืองพระนันทกกุลเถระ (๒๖๓)

๓๗๙. อตฺตนา โจทย’ตฺตานํ ปฏิมํเสถ อตฺตนา^๔;
 โส อตฺตคฺคฺตโต สติมา สุขํ ภิกฺขุ วิหาหิสฺสิ.
 จงเตือนตนด้วยตนเอง จงพิจารณาตนด้วยตนเอง
 ดูก่อนภิกษุ ตัวเรานั้นเป็นผู้มีสติ ค้ำครองตนด้วยตนเองจะอยู่เป็นสุข

^๑ ปฏิสนธารวตฺตฺย (ก.)

^๒ มทฺทวานิ (ก., ฎีกา), ปจฺจวานิ (ก.-อฐ.)

^๓ สนฺตมโน สุสฺมาหิโต (สยา. อ.), สนฺตมโน สฺมาหิโต (ก.)

^๔ นนฺดกฺกุลตฺถเฏร (อฐ.) สยาม.

^๕ ปฏิมํเสถ อตฺตมตฺตนา (ส. อ.), ปฏิมํเส ตมตฺตนา (สยา.), ฉบับสยาม ปัจจุบันเป็น “ปฏิมํเสตมตฺตนา”

7

8

13

14

19

22

៤ តែ ឱង (សី. សមា. កំ. ឱ.)

๒๖. พุราหมณวคฺค พุราหมณวคฺค

๑. ปสาทพหุลปุราหมณวตฺถุ เรื่องพราหมณ์ผู้เลื่อมใสมาก (๒๖๖)

๓๘๓. จินฺหา โสโต ปฺรภุณฺณม กามะ ปนฺท พุราหมณ;
 สงฺขารานํ ขยํ ญตฺวา อกตญฺญู'สี พุราหมณ.
 ดูก่อนพราหมณ์ จงพยายามตัดกระแสตัณหา จงละทิ้งกามทั้งหลาย
 เมื่อรู้ความสิ้นไปแห่งสังขารธัมม์
 จะเป็นผู้รู้พระนิพพานซึ่งไม่ถูกปัจจัยกระทำ

๒. สมฺพหุลภิกฺขวตฺถุ เรื่องภิกษุจำนวนมาก (๒๖๗)

๓๘๔. ยทา ทฺวเยสุ ธมฺเมสุ ปารคฺค โหติ พุราหมฺโน;
 อถสฺส สพฺเพ สโยคา อตถํ คจฺจนฺติ ชานโต.
 เมื่อใดพราหมณ์เป็นผู้ถึงฝั่งในธัมมทั้งสอง
 เมื่อนั้นภิกษุทั้งหลายซึ่งผูกมัดทั้งหมดของผู้ผู้นั้นย่อมถึงความสิ้นไป

๓. มารวตฺถุ เรื่องมาร(ทูลถามปัญหา) (๒๖๘)

๓๘๕. ยสฺส ปารํ อปารํ วา ปาราปารํ น วิชฺชติ;
 วิตฺตทฺทํ วิสํยุตํ ตมํ พุริ มฺหิ พุราหมฺณ.
 ผู้ใดไม่มีการยึดอายตนะฟากนี้หรืออีกฟาก หรือทั้งฟากนี้และอีกฟาก
 เราเรียกผู้นั้นเป็นพราหมณ์
 ซึ่งสิ้นความกระวนกระวายใจไม่ผูกพันกับภิกษุ

๔. อญฺญตรพฺราหมณวตฺถุ เรื่องพราหมณ์ผู้หนึ่ง (๒๖๙)

๓๘๖. ฌายี วิรช'มาสีนํ กตกิจฺจ'มหาสว;
 อุตฺตมตฺถ'มฺนุปฺปตํ ตมํ พุริ มฺหิ พุราหมฺณ.
 ผู้เพ่งพินิจ ไม่มีธุลี อยู่สำพัง ทำกิจจบแล้ว ไม่มีอาสวะ
 บรรลุประโยชน์สูงสุดแล้ว เราเรียกผู้นั้นเป็นพราหมณ์

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26

๕. อานนตเถรตฤณ เรื่องพระอานนตเถระ (๒๗๐)

๓๘๗. ทิวา ตปติ อาทิจโจ รตติ'มาภาติ จนฺทิมหา;
สนฺนทฺโร ชตฺติโย ตปติ ฌายี ตปติ พุราหมโณ;
อถ สพุพ'มโหระตฺติ* พุทฺโธ ตปติ เตชสา.

พระอาทิตย์รุ่งโรจน์ยามกลางวัน พระจันทร์แจ่มพ้ายามราตรี
กษัตริย์ทรงเครื่องแบบเต็มยศทรงรุ่งเรือง พราหมณ์ผู้เพ่งพินิจรุ่งเรือง
ส่วนพระพุทธเจ้าทรงรุ่งเรืองด้วยเดชแห่งศีลเป็นต้นตลอดวันตลอดคืน

๖. อญญตพราหมณปพฺพชิตวตฺถุ เรื่องนักบวชพราหมณ์ผู้หนึ่ง (๒๗๑)

๓๘๘. พาหิตปาโปติ พุราหมโณ สมจิริยา 'สมโณ'ติ วุจฺจติ;
ปพฺพชย'มตฺตโน มลํ ตสฺมา 'ปพฺพชิต'ติ วุจฺจติ.

เป็นผู้ลอยบาปแล้ว จึงเรียกว่าพราหมณ์
เพราะประพฤติสยบอกุศล จึงเรียกว่าสมณะ
เพราะเป็นผู้ขจัดมลทินใจ จึงเรียกว่าบรรพชิต

๗. สาริปุตตเถรตฤณ เรื่องพระสาริปุตเถระ (๒๗๒)

๓๘๙. น พุราหมณสฺส ปหเรยฺย นาสุส มุญฺเจถ พุราหมโณ;
ธี^๒ พุราหมณสฺส หนฺตาริ ตโต ธี ย'สฺส^๓ มุญฺจติ.

ไม่ควรทำร้ายพราหมณ์ พราหมณ์ไม่ได้จองเวรกับผู้ทำร้ายนั้น
ขอติผู้ทำร้ายพราหมณ์ ขอดียิ่งกว่านั้นคือผู้ที่จองเวรต่อผู้ทำร้ายนั้น

๓๙๐. น พุราหมณสฺสเสต'ทกฺกยฺจ เสยฺโย ยทา นิเสโธ มนโส ปิเยหิ;
ยโต ยโต หิสมโน นินฺวตฺตติ ตโต ตโต สมฺมตฺติเมว ทุกฺขํ.

นั้นประเสริฐไม่น้อยเลยสำหรับพราหมณ์ เมื่อห้ามใจจากความสะใจทั้งหลาย
ใจคิดร้ายหมุนกลับเพราะเรื่องใดๆ ความทุกข์ก็สงบไปเลยเพราะเรื่องนั้นๆ

* สพุพมโหระตติ (?)

^๒ ธี (สุยา., พยากรณ์สุ)

^๓ โย+อสุส = ยสุส

๘. มหาปชาบดีโคตมีวตถุ เรื่องพระนางมหาปชาบดีโคตมี (๒๗๓)

๓๙๑. ยสฺส กาเยน วาจา ยมสา นตฺถิ ทุกฺกฏฺ;
 สํวตฺ ตีหิ จาเนหิ ตมฺหํ พุริมิ พุราหมณฺ.
 ผู้ใดไม่มีการทำชั่วทางกาย ทางวาจา และทางใจ
 เราเรียกผู้นั้นเป็นพราหมณ์ ผู้สำรวมระวังตามฐานะ ๓ ทาง

๙. สาริปุตตตเถรวตถุ เรื่องพระสาริปุตตเถระ(นอบน้อมพระอัสสชิเถระ) (๒๗๔)

๓๙๒. ยมฺหา ธมฺมํ วิชาเนยฺย สมฺมาสมฺพุทฺธเทสิตฺ;
 สกฺกจฺจํ ตํ นมสฺเสยฺย อคฺคิหุตฺตํว พุราหมโณ.
 ได้รู้แจ้งธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแล้วจากอาจารย์ผู้ใด
 พึงนอบน้อมอาจารย์ผู้นั้นโดยเคารพ เหมือนพราหมณ์นอบน้อมไฟที่บูชา

๑๐. ขมูลพราหมณวตถุ เรื่องขมูลพราหมณ์ (๒๗๕)

๓๙๓. น ชฎาหิ น โคตฺเตน น ชจา โหติ พุราหมโณ;
 ยมฺหิ สจฺจญฺจ ธมฺโม จ โส สฺสึ โส จ พุราหมโณ.
 ไม่ได้เป็นพราหมณ์ด้วยชฎาทั้งหลาย ด้วยโคตร หรือด้วยชาติกำเนิด
 การรู้อริยสัจจะและโลกุตตรธรรมมีในผู้ใด
 ผู้นั้นเป็นผู้บริสุทธิ์สะอาด และผู้นั้นเป็นพราหมณ์

๑๑. กุหกพราหมณวตถุ เรื่องพราหมณ์ผู้หลอกลวง (๒๗๖)

๓๙๔. กิ เต ชฎาหิ ทมฺเมธ กิ เต อชินสาฎิยา;
 อพฺภนฺตรํ เต คหฺนํ พาหิรํ ปริมชฺชสิ.
 ผู้ทรมปัญญาเอ๋ย ชฎาทั้งหลายมีประโยชน์อะไรกับเจ้า
 ผืนหนังสัตว์มีประโยชน์อะไรกับเจ้า
 ภายในของเจ้ารก เจ้ากวาดเกลี้ยงเพียงภายนอก

* มีที่อื่นด้วย ซึ่งในอรรถกถาธัมมบทอ้างถึงชาดก จตุกกนิบาต - พุ.ชา.๒๗/๕๙๙/๑๔๕ (๕.โคธชาดก),
 พุ.๕/๑๐/๑๐๖ (ชาดก ๔.จตุกกนิบาต ๓.กุกกุสวคค ๕.โคธราชชาดก)

และพบใน พุ.ชา.๒๗/๑๓๘/๔๔ (๘.โคธชาดก), พุ.๕/๑๓๘/๓๒ (ชาดก ๑.เอกกนิบาต ๑๔.อสมุปทานวคค ๘.โคธชาดก) อีกด้วย

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27

๑๒. กิสาโคตมีวตฺถุ เรื่องพระนางกิสาโคตมีเถรี (๒๗๗)

๓๙๕. ปัสสกุณธรร ชนฺตํ กิสิ ธมฺนิสนฺทตฺ;
เอกํ วนสฺมิมิ ฌายนฺตํ ตมฺหํ พุทฺธมฺ พุทฺธาหฺมณฺ.
ผู้ที่ทรงผ้าบังสุกุล ผอม สะพรั่งด้วยเอ็น
เฟื่องพินิจเพียงลำพังในป่า เราเรียกผู้นั้นเป็นพราหมณ์

๑๓. เอกพฺราหฺมณวตฺถุ เรื่องพราหมณ์ผู้หนึ่ง (๒๗๘)

๓๙๖. ฌน จาหํ พุทฺธาหฺมณฺ พุทฺธมฺ โยนิชฺ มตฺตติสมฺภวํ;
โกวาทิ นาม โส โหติ สเจ โหติ สกฺกญฺโณ;
อภิญฺจํ อนาทานํ ตมฺหํ พุทฺธมฺ พุทฺธาหฺมณฺ.
เราไม่เรียกผู้เกิดตามกำเนิด เกิดจากแม่ว่าเป็นพราหมณ์
เขาเป็นเพียงผู้ชื่อว่าโกวาทิ หากยังเป็นผู้มีกิเลสย่ำยีใจ
เราเรียกผู้ไม่มีกิเลสย่ำยีใจ ไม่มีการถือมั่นนั้นเป็นพราหมณ์

๑๔. อุกฺคเสนเสฏฺฐจิปฺตวตฺถุ เรื่องลูกเศรษฐีชื่ออุคคเสนะ (๒๗๙)

๓๙๗. สพฺพสฺสโยชนํ เจตฺวา โย เว น ปริตฺตสฺสติ;
สงฺคาตํ วิสฺยุตฺตํ ตมฺหํ พุทฺธมฺ พุทฺธาหฺมณฺ.
ผู้ใดตัดสังโยชน์ทั้งหมดได้ ไม่หวาดหวั่นเลย
เราเรียกผู้นั้นเป็นพราหมณ์ซึ่งก้าวพ้นกิเลสติดข้อง ไม่ผูกพันกับกิเลส

* มีที่อื่นด้วย - พ.สุ.๒๕/๓๘๒/๔๕๔, พ.1/625-626/376 (สุตตนิปาต 3.มหาวคค 9.วาเสฏฺฐจิปฺต),
ม.มช.๑๓/๗๐๗/๖๔๕, ม.2/457/410 (มชฌิมปญฺณาสก 5.พฺราหฺมณวคค 8.วาเสฏฺฐจิปฺต)

๑๕. เทวพราหมณวตฺถุ เรื่องพราหมณ์สองคน (๒๘๐)

๓๙๘. ^๑เจตฺวา นทุธิ^๒ วรตฺตญจ ^๓สนฺทานิ^๓ สหนฺกฺกมฺ;
 อุกฺขิตฺตปฺลิมฺ พุทฺธํ ^๔ตมฺหํ พุรุมิ พฺราหฺมณํ.
 ตตฺถัชฺเชเนาะคือความโกรธ ทั้งเชือกหนึ่งคือต้นหา และเชือกผูกคือทิวา
 พร้อมสายคล้องคืออนุสัย ถอนสลักคืออวิชชาขึ้นแล้ว เป็นผู้รู้
 เราเรียกผู้นั้นเป็นพราหมณ์

๑๖. อุกโกสการทวาชวตฺถุ เรื่องพราหมณ์อีกโกสการทวาชะ (๒๘๑)

๓๙๙. ^๑อุกโกสํ ฐพฺพธญจ ^๒อทุญฺโจ โย ติตฺติกฺขติ;
 ขนฺตีพฺลํ พฺลาณีกํ ^๓ตมฺหํ พุรุมิ พฺราหฺมณํ.
 คำด่าว่า รวมทั้งการทำร้ายและการจองจำ ผู้ใดไม่คิดร้าย อดทนได้
 เราเรียกผู้นั้นเป็นพราหมณ์ ซึ่งมีขันติเป็นพลัง มีพลังเป็นกองทัพ

๑๗. สาริปุตฺตตฺเถรวตฺถุ เรื่องพระสาริปุตฺตเถระ(ตอนถูกแม่ของท่านว่า) (๒๘๒)

๔๐๐. ^๑อุกโกธํ ฆวตฺนตํ ^๒สีลวฺนตํ อหฺมฺสฺสํ;
 ทนฺตํ อหฺมฺตฺมฺสํ ^๓ตมฺหํ พุรุมิ พฺราหฺมณํ.
 ผู้ไม่โกรธ มีวัตร มีศีล ไม่มีต้นหาพวขึ้น ผู้ฝึกแล้ว มีร่างกายเป็นครั้งสุดท้าย
 เราเรียกผู้นั้นเป็นพราหมณ์

๑๘. อุปฺปฺลวณฺณาเถรีวตฺถุ เรื่องพระนางอุปฺปฺลวณฺณาเถรี (๒๘๓)

๔๐๑. ^๑วาริ โปกฺขรปฺตเตว ^๒อารคฺเควริว สาสโป;
 โย น ลิมฺปติ^๓ กาเมสุ ^๔ตมฺหํ พุรุมิ พฺราหฺมณํ.
 ผู้ใดไม่ติดอยู่ในกามทั้งหลาย เหมือนน้ำไม่ติดอยู่บนใบบัว
 เหมือนเมล็ดพันธุ์ผักกาดไม่ติดอยู่บนปลายเหล็กแหลม
 เราเรียกผู้นั้นเป็นพราหมณ์

^๑ มีที่อื่นด้วย - ขุ.สุ.๒๕/๓๘๒/๔๕๔, ขุ.1/627-630/376 (สุตตนิปาต 3.มหาวคค 9.วาเสฏฺฐสุตฺต),
 ม.มข.๑๓/๗๐๗/๖๔๕, ม.2/458/410 (มขุณฺนิมปฺนฺนสํก 5.พฺราหฺมณวคค 8.วาเสฏฺฐสุตฺต)

^๒ นนฺธิ (ก. ส.), นนฺทึ (อ.)

^๓ สนฺทานิ (ส.)

^๔ ลิปฺปติ (ส. อ.)

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27

๑๙. อนุชาตพราหมณ์วตฤ เรื่องพราหมณ์ผู้หนึ่ง (๒๔๔)

๔๐๒. โย ทุกขสุส ปชานาติ อิเธว ขย่มตฺตโน;
 ปณฺหารํ วิสยฺตํ ตมํ พุริมิ พฺราหมณฺ.
 ผู้ใดในโลกนี้รู้จัดการสันทุกข์ของตน
 เราเรียกผู้นั้นเป็นพราหมณ์ซึ่งปลงภาระแล้ว ไม่ผูกพันกับกิเลส

๒๐. เขมาภิกษุณีวตฤ เรื่องพระนางเขมาเถรี (๒๔๕)

๔๐๓. คมฺภีรปญฺญํ เมธาวิ มคฺคามคฺคสุส โกวิทํ;
 อุตฺตมตฺตมํ นุปฺปตํ ตมํ พุริมิ พฺราหมณฺ.
 ผู้มีปัญญาในสิ่งล้าลึก มีความรอบรู้ รู้ทางและมีไ้ทาง
 บรรลุประโยชน์สูงสุดแล้ว เราเรียกผู้นั้นเป็นพราหมณ์

๒๑. ปพฺพการวาสิติสฺสตุเถรวตฤ เรื่องพระติสสเถระผู้อยู่ที่เื่อมเขา (๒๔๖)

๔๐๔. อสฺสํญจํ คหฺภูเจติ อนาคาเรติ จูภยํ;
 อโนกสาริํ มปฺปิจํ ตมํ พุริมิ พฺราหมณฺ.
 ผู้ไม่คลุกคลีกับผู้ครองเรือนและผู้ไม่ครองเรือนทั้งสองพวก
 เราเรียกผู้นั้นเป็นพราหมณ์ซึ่งปรารถนาน้อย เทียวไปไม่มีห่วง

๒๒. อนุชาตพราหมณ์วตฤ เรื่องภิกษุรูปหนึ่ง (๒๔๗)

๔๐๕. นิธาย ทณฺท์ ภูเตสุ ตเสสุ ถาวเรสุ จ;
 โย น หนฺติ น ขวาเตติ ตมํ พุริมิ พฺราหมณฺ.
 ผู้ใดละวางโทษทัณฑ์ในสัตว์บุคคลทั้งหลายทั้งในผู้หวั่นไหวและผู้มั่นคง
 ไม่ทำร้าย ไม่ให้ทำร้าย เราเรียกผู้นั้นเป็นพราหมณ์

* มีที่อื่นด้วย - พ.สุ.๒๕/๓๘๒/๔๕๕, พ.1/631-634/376 (สุตตนิปาต 3.มหาวคค 9.วาเสฏฐสุตต),
ม.มช.๑๓/๗๐๗/๖๔๕, ม.2/458/410 (มชฌิมปญฺณาสก 5.พฺราหมณวคค 8.วาเสฏฐสุตต)

๒๓. สามเณรอัน วตฺถุ เรื่องสามเณรอรหันต์สี่องค์ (๒๘๘)
 ๔๐๖. อวิรุทฺธ วิรุทฺธเสฏฺฐ อตฺตทณฺฑเสฏฺฐ นิพฺพุตฺติ;
 สาทาเนสฺสุ อนาทานํ ตมห์ พุรุมิ พุราหุมนํ.
 ผู้ไม่ขัดเคืองในพวกที่ขัดเคือง ระวังดับได้ในพวกที่ลงมือกับตน
 ไม่ยึดถือในพวกที่ยึดถือ เราเรียกผู้นั้นเป็นพราหมณ์

๒๔. มหาปณฺถกตฺเถรวตฺถุ เรื่องพระมหาปณฺถกเถระ (๒๘๙)
 ๔๐๗. ยสฺส ราโค จ โทโสจ มาโน มกุโข จ ปาติโต;
 สาสโป'ริว อารคฺคา^๒ ตมห์ พุรุมิ พุราหุมนํ.
 ราคะ โทสะ การถือตัวและการลบหลู่ ที่ผู้ใดให้ตกไปแล้ว
 เหมือนเมล็ดพันธุ์ผู้ฝึกกาดตกจากปลายเหล็กแหลม
 เราเรียกผู้นั้นเป็นพราหมณ์

๒๕. ปิสิทฺทวจฺจตฺเถรวตฺถุ เรื่องพระปิสิทฺทวจฺจเถระ (๒๙๐)
 ๔๐๘. อกฺกุกสํ วิญญาปนี คิริ สจฺจ'มฺุทฺริเย;
 ยาย นาทิสเช กณฺจิ^๓ ตมห์ พุรุมิ พุราหุมนํ.
 ผู้กล่าวคำไม่ระคายหู ให้ความหมาย เป็นสัจจะ ไม่ทำให้ใครคาใจ
 เราเรียกผู้นั้นเป็นพราหมณ์

๒๖. อญฺญตรตฺเถรวตฺถุ เรื่องพระเถระรูปหนึ่ง (๒๙๑)
 ๔๐๙. โย'ธ ธิฆํ ว รสสํ ว อณฺุ ญฺลํ สุภาสุภํ;
 โลเก อทฺทหนํ นาทียติ^๔ ตมห์ พุรุมิ พุราหุมนํ.
 ผู้ใดในโลกนี้ไม่ถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ จะยาวหรือสั้น น้อยหรือใหญ่
 สวยหรือไม่สวย เราเรียกผู้นั้นเป็นพราหมณ์

^๑ มีที่อื่นด้วย - พุ.สุ.๒๕/๓๘๒/๔๕๕, พุ.1/635-638/376-377 (สุตตนิปาต 3.มหาวคค 9.วาเสฏฺฐสุตฺต),
 ม.มข.๑๓/๗๐๗/๖๔๕, ม.2/458-459/410-411 (มขุฉิมมปณฺณาสก 5.พราหฺมณวคค 8.วาเสฏฺฐสุตฺต)

^๒ อารคฺเค (ก.)

^๓ กณฺจิ (ก.)

^๔ นาทิติ (ม.2/459/411) ตรงคำว่า “นาทิติ” นี้ในมขุฉิมมกนิยาย ฉบับฉันทะ มีเชิงอรรถว่า “นาทียติ (ส. อ.)”

๒๗. สาริปัญตตเถรวาทุฏฐี เรื่องพระสาริปัญตตเถระ (๒๙๒)

๔๑๐. อาสา ยสฺส น วิชฺชนฺติ อสฺมึ โลเก ปรมฺหิ จ;
 นีราสํ วิสฺยุตฺตํ ตมฺหํ พุรฺรมิ พุราหมณฺ.
 ความหวังทั้งหลายของผู้ใดไม่มี ทั้งในโลกนี้และโลกอื่น
 เราเรียกผู้นั้นเป็นพราหมณ์ผู้ไม่มีความหวัง ไม่ผูกพันกับกิเลส

๒๘. มหาโมคคัลลานเถรวาทุฏฐี เรื่องพระมหาโมคคัลลานเถระ (๒๙๓)

๔๑๑. ยสฺสาลยา น วิชฺชนฺติ อญฺญาย อกถฺกถิ;
 อมโตคฺค'มฺนุปฺปตฺตํ ตมฺหํ พุรฺรมิ พุราหมณฺ.
 ความหวังทั้งหลายของผู้ใดไม่มี เป็นผู้ไม่มีความสงสัยเพราะรู้ชัดแล้ว
 เราเรียกผู้นั้นเป็นพราหมณ์ผู้ยังลงสู่อมตะเพราะบรรลุแล้ว

๒๙. เรวตตเถรวาทุฏฐี เรื่องพระเรวตเถระ (๒๙๔)

๔๑๒. โย'ธ ปุญฺญญจ ปาปญฺจ อุกฺโก สงฺค'มฺปจฺจคา;
 อโสภํ วิรชํ สุทฺธํ ตมฺหํ พุรฺรมิ พุราหมณฺ.
 ผู้ใดล่วงบุญและบาปทั้งสอง และกิเลสติดข้องในโลกนี้ได้
 เราเรียกผู้นั้นเป็นพราหมณ์ผู้หมดโคก บริสุทธิ์ ปราศจากธุลี

๓๐. จันทาทเถรวาทุฏฐี เรื่องพระจันทาทเถระ (๒๙๕)

๔๑๓. จันทวํ วิมลํ สุทฺธํ วิปฺปสฺสน'มฺนาวิลิ;
 นนฺทีกวปริกฺขิณํ ตมฺหํ พุรฺรมิ พุราหมณฺ.
 ผู้หมดความเพลในนภแล้ว บริสุทธิ์ แจ่มใส ไม่หมองมัว
 เหมือนดวงจันทร์หมดเมฆบัง เราเรียกผู้นั้นเป็นพราหมณ์

* มีที่อื่นด้วย - พ.สุ.๒๕/๓๘๒/๔๕๕-๔๕๖, พ. 1/639-642/377 (สุตตนิปาต 3.มหาวคค 9.วาเสฏฐสุตต),
 ม.มช.๑๓/๗๐๗/๖๔๕, ม.2/457/410 (มชฌิมปิณณาสก 5.พราหมณวคค 8.วาเสฏฐสุตต)

๒ นีราสย (สี. สยา. อ.), นีราสก (?)

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23

๓๑. สิวลิตเถรวัตถุ เรื่องพระสิวลีเถระ (๒๙๖)

๔๑๔. โย^๑ม^๒ ปลิปล^๓ทุกค^๔ สสาร^๕โมห^๖มจ^๗จคา;
 ติณ^๘โณ ปาร^๙งค^{๑๐}โต^{๑๑} ฌายี^{๑๒} อเน^{๑๓}โซ อก^{๑๔}ถ^{๑๕}ถ^{๑๖}ถ;
 อหุ^{๑๗}ปา^{๑๘}ทาย^{๑๙} นิ^{๒๐}พ^{๒๑}พ^{๒๒}โต^{๒๓} ตม^{๒๔}ห^{๒๕} พ^{๒๖}รุ^{๒๗}มิ^{๒๘} พ^{๒๙}รา^{๓๐}ห^{๓๑}ม^{๓๒}ณ^{๓๓}.
 ผู้ใดผ่านทางอ้อม หล่ม สัณ^{๓๔}ส^{๓๕}าร^{๓๖}ว^{๓๗}ก^{๓๘}ฏ^{๓๙} และโม^{๔๐}ห^{๔๑}ะ^{๔๒}นี้^{๔๓}ไป^{๔๔}แล้ว
 ข้าม^{๔๕}ถึง^{๔๖}ฝั่ง^{๔๗}แล้ว^{๔๘} เฟ^{๔๙}ง^{๕๐}พิ^{๕๑}น^{๕๒}ิ^{๕๓}จ^{๕๔}เส^{๕๕}ม^{๕๖}อ^{๕๗} ไม่^{๕๘}ห^{๕๙}วัน^{๖๐}ไ^{๖๑}ห^{๖๒}ว^{๖๓} ไม่^{๖๔}มี^{๖๕}ความ^{๖๖}สง^{๖๗}ส^{๖๘}ย^{๖๙}
 ดับ^{๗๐}กิ^{๗๑}เลส^{๗๒}แล้ว^{๗๓}เพ^{๗๔}ระ^{๗๕}ไม่^{๗๖}ถื^{๗๗}อ^{๗๘}มัน^{๗๙} เรา^{๘๐}เรีย^{๘๑}ก^{๘๒}ผู้^{๘๓}นั้น^{๘๔}เป็น^{๘๕}พ^{๘๖}รา^{๘๗}ห^{๘๘}ม^{๘๙}ณ^{๙๐}

๓๒. สุนทรสมุทตเถรวัตถุ เรื่องพระสุนทรสมุทตเถระ (๒๙๗)

๔๑๕. โย^๑ธ^๒ กา^๓เม^๔ ป^๕ห^๖ต^๗วา^๘น^๙ อ^{๑๐}นา^{๑๑}คา^{๑๒}โร^{๑๓} ป^{๑๔}ริ^{๑๕}พ^{๑๖}พ^{๑๗}เซ^{๑๘};
 กา^{๑๙}ม^{๒๐}ภ^{๒๑}ว^{๒๒}ป^{๒๓}ริ^{๒๔}ก^{๒๕}ชี^{๒๖}ณ^{๒๗} ตม^{๒๘}ห^{๒๙} พ^{๓๐}รุ^{๓๑}มิ^{๓๒} พ^{๓๓}รา^{๓๔}ห^{๓๕}ม^{๓๖}ณ^{๓๗}.
 ผู้ใดละ^{๓๘}ก^{๓๙}าม^{๔๐}ท^{๔๑}้ง^{๔๒}ห^{๔๓}ล^{๔๔}าย^{๔๕}ใน^{๔๖}โล^{๔๗}ก^{๔๘}นี้^{๔๙}แล้ว^{๕๐}อ^{๕๑}อก^{๕๒}บ^{๕๓}ว^{๕๔}ช^{๕๕} เป็น^{๕๖}ผู้^{๕๗}ไม่^{๕๘}มี^{๕๙}เรื^{๖๐}อ^{๖๑}น^{๖๒}
 เรา^{๖๓}เรีย^{๖๔}ก^{๖๕}ผู้^{๖๖}นั้น^{๖๗}เป็น^{๖๘}พ^{๖๙}รา^{๗๐}ห^{๗๑}ม^{๗๒}ณ^{๗๓}ผู้^{๗๔}ส^{๗๕}ัน^{๗๖}ก^{๗๗}า^{๗๘}ม^{๗๙}และ^{๘๐}ภ^{๘๑}พ^{๘๒}แล้ว^{๘๓}

^๑ มีที่อื่นด้วย - พุ.สุ.๒๕/๓๘๒/๔๕๖, พุ.1/643-644/377 (สุตตนิปาต 3.มหาวคค 9.วาเสฏฐสุตต),
 ม.มช.๑๓/๗๐๗/๖๔๕, ม.2/457/410 (มชฌิมปณณาสก 5.พราหมณวคค 8.วาเสฏฐสุตต)

^๒ โย อิม (ส. สยา. ก. อ.)

^๓ ปารคโต (ส. สยา. ก. อ.)

^๔ ฉบับฉฐฐสังคิตีและฉบับสยามรัฐเป็น “ปหตวาน” โดยฉบับฉฐฐมีเชิงอรรถในคาถา ๔๑๕ ว่า “ปหตวาน (ส. อ.)”
 ในอรรถกถายบายความด้วยคำว่า “หิตวา (๔๑๕), ขหิตวา (๔๑๖)” (หา-ชาตุ) ในที่นี้จึงใช้ “ปหตวาน” (ป+หา+ตวาน) เพราะมี
 ชาติตรงกับ “หิตวา, ขหิตวา” (ดูเชิงอรรถ ๖ ในหน้า ๘๗ ด้วย)

๓๓. ขุททกปิฎกเถรวาท เรื่องพระขุททกเถระ (๒๙๘)

๔๑๖. โย'ธ ตณห์ ปทฺวาน^๒ อนาคตโร ปริพฺพเช;
 ตณฺหาภวปริกฺขิณั ตมห์ พุริมิ พุราหมณั^๓.
 ผู้ใดละตัณหาในโลกนี้แล้วออกบวช เป็นผู้ไม่มีเรื่อน
 เราเรียกผู้นั้นเป็นพราหมณ์ผู้สิ้นตัณหาและภพแล้ว

๓๔. ขุททกปิฎกเถรวาท เรื่องพระขุททกเถระ (๒๙๙)

๔๑๖. โย'ธ ตณห์ ปทฺวาน^๒ อนาคตโร ปริพฺพเช;
 ตณฺหาภวปริกฺขิณั ตมห์ พุริมิ พุราหมณั^๓.
 ผู้ใดละตัณหาในโลกนี้แล้วออกบวช เป็นผู้ไม่มีเรื่อน
 เราเรียกผู้นั้นเป็นพราหมณ์ผู้สิ้นตัณหาและภพแล้ว

๓๕. นฎปุตุตทเถรวาท เรื่องพระนฎปุตุตทเถระ (๓๐๐)

๔๑๗. ติตฺวา มานุสสํ โยคั ทิพฺพํ โยคั อฺปฺจจฺจา;
 สพฺพโยควิสฺสยฺตํ ตมห์ พุริมิ พุราหมณั.
 ผู้ละกิเลสยัตโยงของมนุษย์ ล่วงพ้นกิเลสยัตโยงที่เป็นทิพย์ได้แล้ว
 เราเรียกผู้นั้นเป็นพราหมณ์ผู้ไม่ผูกพันกับกิเลสยัตโยงทั้งปวง

๓๖. นฎปุตุตทเถรวาท^๔ เรื่องพระนฎปุตุตทเถระ (๓๐๑)

๔๑๘. ติตฺวา รติญจ อรติญจ สีติญตํ นิรุปฺปิ;
 สพฺพโลกาภิภู วัริ ตมห์ พุริมิ พุราหมณั.
 ผู้ละความยินดีและไม่ยินดีได้แล้ว เป็นผู้เย็น ไม่มีกิเลส
 เราเรียกผู้นั้นเป็นพราหมณ์ผู้หาญกล้าอยู่เหนือโลกทั้งปวง

^๑ มีที่อื่นด้วย - ขุ.สุ.๒๕/๓๘๒/๔๕๖, ขุ. 1/645-647/377 (สูตรนิปาต 3.มหาวคค 9.วาเสฏฐสูตร),
 ม.มช.๑๓/๗๐๗/๖๔๕, ม.2/457/410 (มช.ฉิมปิฎกนสก 5.พราหมณวรรค 8.วาเสฏฐสูตร)

^๒ เหมือนเชิงอรรถ ๔ ในหน้า ๑๓๐

^๓ อิทั คาทาทุย วิเทสโปตฺตเกสฺส สกิทเว ทสฺสตี. [คาทาทั้งสองนี้ในฉบับต่างประเทศแสดงเพียงครั้งเดียว],
 ในอรรถกถาฉบับสยามแสดงเรื่องราวทั้งสองเรื่องนี้ต่อเนื่องเป็นเรื่องเดียวกัน โดยใช้ชื่อว่า “ขุททกเถรวาท”

^๔ ฉบับฉฐะฉบับเลขคาถาเดียวกันกับเรื่องก่อน

^๕ ในอรรถกถากล่าวว่าเรื่องราวเหมือนกันกับเรื่องก่อน

๓๗. วังคีตสฤตเทวตฤต เรืองพระวังคีตสฤต (๓๐๒)

๔๑๙. จุติ โย เวติ สุตตานํ อุปตติญจ สพุทโธ;

อสตตํ สุตตํ พุทฺธํ ตมห์ พุรัมมิ พุราหมณฺ.

ผู้ใดรู้จุติและอุปติของสัตว์บุคคลทั้งหลายทุกประการ

เราเรียกผู้นั้นเป็นพราหมณ์ผู้ไม่ติดข้อง ดำเนินไปอย่างดี รู้สัจจะแล้ว

๔๒๐. ยิสฺส คติ น ชานนฺติ เทวา คณฺฐพุมมานุสา;

ชีณาสวํ อรหन्ตํ ตมห์ พุรัมมิ พุราหมณฺ.

เทพ คนธรรพ์และมนุษย์ต่างไม่รู้คติของผู้ใด

เราเรียกผู้นั้นเป็นพราหมณ์ผู้สิ้นอาสวะผู้ห่างไกลกิเลส

๓๘. ธมมทินนาตฤตเทวตฤต เรืองพระนางธัมมทินนาเถรี (๓๐๓)

๔๒๑. ยิสฺส ปุเร จ ปจฺฉา จ มชฺเฌ จ นตฺถิ กิณฺจณํ;

อภิญฺจํ อนาทานํ ตมห์ พุรัมมิ พุราหมณฺ.

ผู้ใดไม่มีกิเลสย่ำยีใจทั้งก่อนหน้าภายหลังและตรงกลาง

เราเรียกผู้ไม่มีกิเลสย่ำยีใจ ไม่มีการถือมั่นนั้นเป็นพราหมณ์

๓๙. องคฺคูลิมาลตฤตเทวตฤต เรืองพระองคฺคูลิมาลเถรี (๓๐๔)

๔๒๒. อฺอุสมํ ปวรํ วีรํ มเหสิ วิชิตาวินํ;

อเนหํ นฺหาตกํ^๓ พุทฺธํ ตมห์ พุรัมมิ พุราหมณฺ.

ผู้องอาจ ประเสริฐ หาญกล้า พบสิ่งยิ่งใหญ่ พิชิตชัย

ไม่หวั่นไหว ล้างกิเลสแล้ว รู้ริยสัจจะสี่ เราเรียกผู้นั้นเป็นพราหมณ์

^๑ มีที่อื่นด้วย - พุ.สุ.๒๕/๓๘๒/๔๕๖-๔๕๗, พุ.๑/648-651/378 (สุตตนิปาต 3.มหาวคค 9.วาเสฏฺฐสุตต),

ม.มช.๑๓/๗๐๗/๖๔๕, ม.2/457/410 (มชฺฌิมปิณฺณาสก 5.พฺราหมณวคค 8.วาเสฏฺฐสุตต)

^๒ ในอรรถกถาใช้ว่า “ธมมทินนตฤตเทรี”

^๓ นหาตกํ (สี. สย. ก. อ.)

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26

๔๐. เทวทิตพราหมณวัตถุ เรื่องพราหมณ์ผู้แก้กฏเทพ (๓๐๕)

๔๒๓. ปุพเพนิวาส โย เวที สดุดาปายญจ ปสฺสตี;
อโธ ชาติกุขย์ ปตฺโต อภิญญาโวลีโต มุนิ;
สพฺพโวลีโตโอสานํ ตมห์ พุรุมิ พุราหมณ.
ผู้ได้รู้ชั้นที่อยู่ในปางก่อน ทั้งเห็นสวรรค์และอบาย
อีกทั้งบรรลुความสิ้นไปแห่งการเกิด เสร็จกิจแล้วเพราะรู้ยิ่ง เป็นมุนี
เราเรียกผู้นั้นเป็นพราหมณ์ซึ่งอยู่จบพรหมจรรย์เสร็จสิ้นทั้งหมดแล้ว

พราหมณวคฺโค ฉพฺพิสตีโม.

นี่เป็นพราหมณวคค์ ซึ่งเป็นวคค์ที่ยี่สิบหก (๒๖)

* มีที่อื่นด้วย - พ.สุ.๒๕/๓๘๒/๔๕๗, พ. 1/652/378 (สุตตนิปาต 3.มหาวคค 9.วาเสฏฐสุตต)

ม.มช.๑๓/๗๐๗/๖๔๕, ม.2/459/412 (มชฉิมปณาสก 5.พราหมณวคค 8.วาเสฏฐสุตต)

ในวาเสฏฐสุตตรทั้งสองแห่ง คานานี้มีเพียง ๔ บาท โดยไม่มีบาทที่ ๔ และบาทที่ ๕ อย่างที่มีในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

- 1 (เอตตาวตาสัพพปจเม ๑ ยมกาคเค จุททส วตฺถุณิ,
 2 เพียงเท่านี้ ในยมกาวคคอันเป็นวัคค์แรกของทั้งหมด มี ๑๔ เรื่อง
 3 ๒ อปปมาทาคเค หว, ในอปปมาทาวคค ๙ เรื่อง
 4 ๓ จิตตวาคเค หว, ในจิตตาวคค ๙ เรื่อง
 5 ๔ ปุพฺพวาคเค ทฺวาทส, ในปุพฺพวคค ๑๒ เรื่อง
 6 ๕ พาลวาคเค ปนฺนรส, ในพาลวคค ๑๕ เรื่อง
 7 ๖ ปณฺทิตวาคเค เอกาทส, ในปณฺทิตวคค ๑๑ เรื่อง
 8 ๗ อรหฺณวาคเค ทส, ในอรหฺณวคค ๑๐ เรื่อง
 9 ๘ สหสฺสวาคเค จุททส, ในสหสฺสวคค ๑๔ เรื่อง
 10 ๙ ปาปวาคเค ทฺวาทส, ในปาปวคค ๑๒ เรื่อง
 11 ๑๐ ทณฺฑวาคเค เอกาทส, ในทณฺฑวคค ๑๑ เรื่อง
 12 ๑๑ ชราวาคเค หว, ในชราวคค ๙ เรื่อง
 13 ๑๒ อตฺตวาคเค ทส, ในอตฺตวคค ๑๐ เรื่อง
 14 ๑๓ โลกวาคเค เอกาทส, ในโลกวคค ๑๑ เรื่อง
 15 ๑๔ พุทฺธวาคเค หว^๑, ในพุทฺธวคค ๙ เรื่อง
 16 ๑๕ สุขวาคเค อฏฺฐ, ในสุขวคค ๘ เรื่อง
 17 ๑๖ ปิยวาคเค หว, ในปิยวคค ๙ เรื่อง
 18 ๑๗ โกธวาคเค อฏฺฐ, ในโกธวคค ๘ เรื่อง
 19 ๑๘ มลวาคเค ทฺวาทส, ในมลวคค ๑๒ เรื่อง
 20 ๑๙ ธมฺมฏฺฐวาคเค ทส, ในธมฺมฏฺฐวคค ๑๐ เรื่อง
 21 ๒๐ มคฺควาคเค ทฺวาทส, ในมคฺควคค ๑๒ เรื่อง
 22 ๒๑ ปกิณฺณวาคเค หว, ในปกิณฺณวคค ๙ เรื่อง
 23 ๒๒ นิริยวาคเค หว, ในนิริยวคค ๙ เรื่อง
 24 ๒๓ นาควาคเค อฏฺฐ, ในนาควคค ๘ เรื่อง
 25 ๒๔ ตณฺหาวาคเค ทฺวาทส, ในตณฺหาวคค ๑๒ เรื่อง
 26 ๒๕ ภิกฺขุวาคเค ทฺวาทส, ในภิกฺขุวคค ๑๒ เรื่อง

27

^๑ อฏฺฐ (๗.)

๒๖ พราหมณ์วคเค จตุตาลีสาติ ปญจาธิกาณิ ตีนี วตฺถุสตาหิ.
 ในพราหมณ์วคค์ ๔๐ เรื่อง^๑ นี้รวมเป็น ๓๐๕ เรื่อง
 สเดวีสจตุสสุตา จตุสจฺจวิภาวินา;
 สดตฺตยญจ วตฺถุณฺ ปรญจาธิกํ สมฺภูจิตาติ.)^๒
 คาถา ๔๒๓ คาถา ของเรื่อง ๓๐๕ เรื่อง อันเกิดขึ้นด้วยดี
 โดยพระพุทธรองค์ผู้ทรงแจกแจงอริยสัจสี่

^๓* ธรรมปเท วคฺคานมุตฺตานํ –
 รวมวคค์ในธรรมปท
 ๑ ยมกปฺปมาโท จิตฺตํ ปุปฺผํ พาลเณ ปณฺทิตฺ;
 ๒ รหนฺโต สหสฺสญจ ปาปํ ทณฺฑเณ เต ทส.
 ๓ ยมก ๔ อปฺปมาท ๕ จิตฺต ๖ ปุปฺผ ๗ พาล ๘ ปณฺทิต
 ๙ รหนฺต ๑๐ สหสฺส ๑๑ จิตฺต ๑๒ ปุปฺผ ๑๓ พาล ๑๔ ปณฺทิต
 ๑๕ ปาป ๑๖ ทณฺฑ ๑๗ เณ ๑๘ เต ๑๙ ทส ๒๐

^๑ ฉบับสยาม นัย ๓๙ เรื่อง โดยนับเรื่องที่ ๓๓ และ ๓๔ (คาถา ๔๑๖) เป็นเรื่องเดียวกัน

^๒ () เอตฺถนฺตเร ปาโ จ วิเทสโปตฺถเกสฺส นฺตฺติ, อฏฺฐกถาสฺสเยว ทิสฺสตี. ข้อความในช่อง () นี้ไม่พบในฉบับต่างประเทศ พบเพียงในอัฐกถา

^๓ จากเครื่องหมายดอกจัน (*) นี้ไปจนจบ บางฉบับมีข้อความเป็นคาถาดังต่อไปนี้ -

* ธรรมปทสฺส วคฺคสสุตฺตานํ

ยมกํ ปมาทํ จิตฺตํ	ปุปฺผํ พาลญจ ปณฺทิตํ;
รหนฺตํ สหสฺสํ ปาปํ	ทณฺฑํ ชรา อตฺตโลกํ.
พุทฺธํ สุขํ ปิยํ โกรธํ	มลํ ธรรมญฺจมคฺคญจ;
ปกิณฺณกํ นิรยํ นาคํ	ตณฺหา ภิက္ขุ จ พฺราหฺมโณ.
คาถายุตฺตานํ	
ยมเก วิสคาถาโย	อปฺปมาทโลกมฺหิ จ;
ปิเย ทฺวาทสคาถาโย	จิตฺเต ชรตฺเตกาทส.
ปุปฺผพาลสทฺสสมฺหิ	พุทฺธ มคฺค ปกิณฺณเก;
โสฬส ปณฺทิตเ โกเร	นิรยเ นาคเ จตฺตทส.
อรหนฺเต ทสคฺคาถา	ปาปสฺสุมฺหิ เทรส;
สจฺจตรส ทณฺฑทรมฺมญฺเจ	มลมฺหิ เอกวิสตี.
ตณฺหาหวคฺเค สจฺจตฺตพฺพิส	เตวีส ภิက္ขุวคฺคมฺหิ;
พฺราหฺมเณ เอกตาลีส	จตุสฺสตา สเดวีส. (ก.)

๑	๒ ขรา อตุตา จ โลโก จ	พุทโธ สุขํ ปิเยน จ;
๒	โกโร มลญจ ธมฺมฏฺโฐ	มคฺควคฺเคน วิสติ.
๓	๑๑ ขรา ๑๒ อตฺตะ ๑๓ โลกะ	๑๔ พุทฺธะ ๑๕ สุขะ ๑๖ ปิยะ
๔	๑๗ โกระ ๑๘ มละ ๑๙ ธมฺมฏฺฐะ	กัปป ๒๐ มคฺควคฺคํ เป็นยี่สิบ
๕		
๖	๓ ปกิณฺณํ นิริโย นาโค	ตณฺหา ภิกฺขุ จ พฺราหฺมโณ;
๗	เอเต จ พุทฺธิสฺติ วคฺคา	เทสิตาภิจฺจพฺพนฺธนา.
๘	๒๑ ปกิณณกะ ๒๒ นิริยะ ๒๓ นาคะ	๒๔ ตัณหา ๒๕ ภิกขุ และ ๒๖ พราหมณะ
๙	นี่ยี่สิบหกวัคค์ซึ่งพระพุทธองค์ผู้ทรงเป็นพระญาติผู้ใหญ่ของสุริยเทพ ^๑	
๑๐	ทรงแสดงไว้	
๑๑	คาถาน'มุตทาน' –	
๑๒	รวมคาถาทั้งหลายในพระบาทธัมมบท	
๑๓	๑ ยมเก วิสฺติ คาถา	อปปมาทมฺหิ ทฺวาทส;
๑๔	เอกาทส จิตฺตวคฺเค	ปุปฺผวคฺคมฺหิ โสฬส.
๑๕	๑ ในยมวัคค์ มี ๒๐ คาถา	๒ ในอปปมาทวัคค์ มี ๑๒ คาถา
๑๖	๓ ในจิตตวัคค์ มี ๑๑ คาถา	๔ ในปุปฺผวัคค์ มี ๑๖ คาถา
๑๗		
๑๘	๒ พาละ จ โสฬส คาถา	ปณฺทิตมฺหิ จตฺตทฺทส;
๑๙	อรหนฺเต ทส คาถา	สทฺสเส โหนฺติ โสฬส.
๒๐	๕ ในพาลวัคค์ มี ๑๖ คาถา	๖ ในปณฺทิตวัคค์ มี ๑๔ คาถา
๒๑	๗ ในอรหนฺตวัคค์ มี ๑๐ คาถา	๘ ในสทฺสสวัคค์ มี ๑๖ คาถา
๒๒		
๒๓	๓ เตรส ปาปวคฺคมฺหิ	ทณฺฑมฺหิ ทส สตฺต จ;
๒๔	เอกาทส ชราวคฺเค	อตฺตวคฺคมฺหิ ตา ทส.
๒๕	๑ ในปาปวัคค์ มี ๑๓ คาถา	๑๐ ในทณฺฑวัคค์ มี ๑๗ คาถา
๒๖	๑๑ ในชราววัคค์ มี ๑๑ คาถา	๑๒ ในอตฺตวัคค์ มี ๑๐ คาถา

^๑ “อาทิจฺจพฺพนฺธ” (พระญาติผู้ใหญ่ของสุริยเทพ) คำนี้เป็นการนับญาติทางธรรม เพราะสุริยเทพบรรลุปะเป็นพระโสดาบัน พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงดำรงอยู่ในฐานะเป็นพระญาติผู้ใหญ่ของสุริยเทพ พระนามว่า “อาทิจฺจพฺพนฺธ” นี้จึงหมายถึงพระพุทธองค์

๑	๔ ทวารทส โลกาคุมหิ	พทุธวคคุมหิ จารส ^๑ ;
๒	สุเข จ ปิยวคเค จ	คากาโย โหนติ ทวารทส.
๓	¹³ ในโลกวักค์ มี ๑๒ คากา	¹⁴ ในพทุธวักค์ มี ๑๘ คากา
๔	¹⁵ ในสุขวักค์ มี ๑๒ คากา	¹⁶ ในปิยวักค์ มี ๑๒ คากา
๕		
๖	๕ จุททส โกธวคคุมหิ	มลวคเคกวิสติ;
๗	สตตรส จ ธมมฏเจ	มคควคเค สตตรส.
๘	¹⁷ ในโกธวักค์ มี ๑๔ คากา	¹⁸ ในมลวักค์ มี ๒๑ คากา
๙	¹⁹ ในธมมฏฐวักค์ มี ๑๗ คากา	²⁰ ในมคควักค์ มี ๑๗ คากา
๑๐		
๑๑	๖ ปกิณเณ โสฬส คากา	นิริเย นาคะ จ จุททส;
๑๒	ฉพพิส ตณฺหาวคคุมหิ	เตวีส ภิกขุวคคิกา.
๑๓	²¹ ในปกิณณวักค์ มี ๑๖ คากา	²² ในนิริยวักค์ มี ๑๔ คากา
๑๔	²³ ในนาควักค์ มี ๑๔ คากา	
๑๕	²⁴ ในตณฺหาวักค์ มี ๒๖ คากา	²⁵ ในภิกขุวักค์ มี ๒๓ คากา
๑๖		
๑๗	๗ เอกตาลีสคากาโย ^๒	พุราหฺมเณ วคคฺมุตฺตเม;
๑๘	คากาสตานิ จตตาริ	เตวีส จ ปุณาปเร;
๑๙	ธมฺมปเท นิปาตมฺหิ	เทสิตาภิจฺจพฺพนฺฐานติ.*
๒๐	²⁶ ในพราหฺมณวักค์ วักค์ท้ายสุดมี ๔๑ คากา	
๒๑	รวมเป็นสี่ร้อยกับอีกยี่สิบสามคากา (๔๒๓ คากา)	
๒๒	ในประมวลพระบาฬีธรรมบท	
๒๓	ซึ่งพระพุทธองค์ผู้ทรงเป็นพระญาติผู้ใหญ่ของสุริยเทพทรงแสดงไว้	
๒๔		

ธมฺมปทปาฬิ สมตฺตา^๓.

จบ พระบาฬีธรรมบท

^๑ โสฬส (สพฺพตฺถ)

^๒ จตตาลีส จ คากาโย (สยาม)

^๓ ธรรมบท นิฎฺฐิต. (สยาม)

- 1 ค่าย่อและชื่อเต็มของพระคัมภีร์ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (ชุด ๔๕ เล่ม)
- 2 พระวินัยปิฎก ๘ เล่ม (๑-๘), พระสุตตันตปิฎก ๒๕ เล่ม (๙-๓๓), พระอภิธรรมปิฎก ๑๒ เล่ม (๓๔-๔๕)

เล่ม	ค่าย่อ	ชื่อเต็ม	เล่ม	ค่าย่อ	ชื่อเต็ม
๑	วิ. มหาว. ๑	วินัยปิฎก มหาวีรยค	๒๕	ขุ. ขุ. ๒๕	ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ
๒	วิ. มหาว. ๒	วินัยปิฎก มหาวีรยค		ขุ. ฐ. ๒๕	ขุททกนิกาย ฐัมมบท
๓	วิ. ภิกขุณี. ๓	วินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค		ขุ. อุ. ๒๕	ขุททกนิกาย อุทาน
๔	วิ. มหาว. ๔	วินัยปิฎก มหาวคค		ขุ. อิติ. ๒๕	ขุททกนิกาย อิติวุตตก
๕	วิ. มหาว. ๕	วินัยปิฎก มหาวคค		ขุ. ส. ๒๕	ขุททกนิกาย สุตตนิปาต
๖	วิ. จุฬ. ๖	วินัยปิฎก จุฬคค	๒๖	ขุ. วิ. ๒๖	ขุททกนิกาย วิมานวตถุ
๗	วิ. จุฬ. ๗	วินัยปิฎก จุฬคค		ขุ. เปต. ๒๖	ขุททกนิกาย เปตวตถุ
๘	วิ. ป. ๘	วินัยปิฎก ปรีวาร		ขุ. เถร. ๒๖	ขุททกนิกาย เถรคาถา
๙	ที. ส. ๙	ทีฆนิกาย สัลลขณรรค		ขุ. เถรี. ๒๖	ขุททกนิกาย เถรีคาถา
๑๐	ที. มหาว. ๑๐	ทีฆนิกาย มหาวคค	๒๗	ขุ. ชา. ๒๗	ขุททกนิกาย ชาตก
๑๑	ที. ปา. ๑๑	ทีฆนิกาย ปาฏิภคค	๒๘	ขุ. ชา. ๒๘	ขุททกนิกาย ชาตก
๑๒	ม. ม. ๑๒	มชฺฉิมนิกาย มูลปณฺณาสก	๒๙	ขุ. มหาว. ๒๙	ขุททกนิกาย มหานิเทศ
๑๓	ม. ม. ๑๓	มชฺฉิมนิกาย มชฺฉิมนปณฺณาสก	๓๐	ขุ. จุฬ. ๓๐	ขุททกนิกาย จุฬนิเทศ
๑๔	ม. อุ. ๑๔	มชฺฉิมนิกาย อุปปณฺณาสก	๓๑	ขุ. ปฏี. ๓๑	ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามคค
๑๕	ส. ส. ๑๕	สยฺยตฺตนิคาย สคคาวคค	๓๒	ขุ. อป. ๓๒	ขุททกนิกาย อปทาน
๑๖	ส. นิ. ๑๖	สยฺยตฺตนิคาย นิทานคค	๓๓	ขุ. อป. ๓๓	ขุททกนิกาย อปทาน
๑๗	ส. ข. ๑๗	สยฺยตฺตนิคาย ขนฺธวาวคค		ขุ. พุทฺธ. ๓๓	ขุททกนิกาย พุทฺธวส
๑๘	ส. สพา. ๑๘	สยฺยตฺตนิคาย สพายตนวคค		ขุ. จริยา. ๓๓	ขุททกนิกาย จริยาปิฎก
๑๙	ส. มหาว. ๑๙	สยฺยตฺตนิคาย มหาวาวคค	๓๔	อภิ. ส. ๓๔	อภิธมฺมปิฎก ธมฺมสงคณิ
๒๐	อ. เอกก. ๒๐	อญฺจุตฺตรนิคาย เอกกนิปาต	๓๕	อภิ. วิ. ๓๕	อภิธมฺมปิฎก วิภังค
	อ. ทก. ๒๐	อญฺจุตฺตรนิคาย ทกนิปาต	๓๖	อภิ. ธา. ๓๖	อภิธมฺมปิฎก ธาตุกถา
	อ. ติก. ๒๐	อญฺจุตฺตรนิคาย ติกนิปาต		อภิ. ปุ. ๓๖	อภิธมฺมปิฎก ปุคฺคลปณฺณตฺติ
๒๑	อ. จตุกก. ๒๑	อญฺจุตฺตรนิคาย จตุกกนิปาต	๓๗	อภิ. ก. ๓๗	อภิธมฺมปิฎก กถาวตถุ
๒๒	อ. ปญจก. ๒๒	อญฺจุตฺตรนิคาย ปญจกนิปาต	๓๘	อภิ. ย. ๓๘	อภิธมฺมปิฎก ยมก
	อ. ฉก. ๒๒	อญฺจุตฺตรนิคาย ฉกนิปาต	๓๙	อภิ. ย. ๓๙	อภิธมฺมปิฎก ยมก
๒๓	อ. สุตต. ๒๓	อญฺจุตฺตรนิคาย สุตตกนิปาต	๔๐	อภิ. ป. ๔๐	อภิธมฺมปิฎก ปฏฺจจณ
	อ. อญฺจก. ๒๓	อญฺจุตฺตรนิคาย อญฺจกนิปาต	๔๑	อภิ. ป. ๔๑	อภิธมฺมปิฎก ปฏฺจจณ
	อ. นวก. ๒๓	อญฺจุตฺตรนิคาย นวกนิปาต	๔๒	อภิ. ป. ๔๒	อภิธมฺมปิฎก ปฏฺจจณ
๒๔	อ. ทสก. ๒๔	อญฺจุตฺตรนิคาย ทสกนิปาต	๔๓	อภิ. ป. ๔๓	อภิธมฺมปิฎก ปฏฺจจณ
	อ. เอกาทสก. ๒๔	อญฺจุตฺตรนิคาย เอกาทสกนิปาต	๔๔	อภิ. ป. ๔๔	อภิธมฺมปิฎก ปฏฺจจณ
			๔๕	อภิ. ป. ๔๕	อภิธมฺมปิฎก ปฏฺจจณ

- 3 ค่าย่อแสดงฉบับอักษรต่างๆ - ส. = ฉบับสีหพ, สย. = ฉบับสยามรัฐ (ที่ฉบับฉันทบุรีสงคิตีใช้ในครั้งนี้ หากพบ
- 4 คำที่ต่างกันฉบับสยามรัฐซึ่งใช้ในการทำงานครั้งนี้ จะใช้ว่า “สยาม.”),
- 5 ก. = ฉบับกัมพูชา, ก. = บางฉบับ, อ. = ฉบับอังกฤษ (ในฉบับสยามรัฐ ใช้ว่า ย. จาก “ยุโรป” ฉบับยุโรป)

ประกาศอโนโมนา

ผู้บริจาคสร้างกุศลร่วมบุญจัดพิมพ์ “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (๑) ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ - ธรรมบท”

ภิกษุณี รตน ธรรมเมธา ๑,๐๐๐/-

แม่ชีสมคิด มงคลโสภาสกล ๑,๐๐๐/-

ทุนอุทิศคุณพ่อบุญเรื่อง จันทรสงคราม ๑,๐๐๐/- คุณแม่เหมือน จันทรสงคราม ๑,๐๐๐/-

รายละ ๕๐,๐๐๐- สถาบันเทปิกสุตีสืบพันธุ์ /

รายละ ๘,๐๐๐- คุณเคี้ยก แซ่ผู้-คุณสุณีย์ แซ่ด่าน และครอบครัว /

รายละ ๕,๐๐๐- คุณสรินนา อรรถกิจโกศล /

รายละ ๔,๐๐๐- คุณชัยภัทร ศรีอนันต์ /

รายละ ๓,๑๐๐- คุณชัชภัสสร จงธรรมสุขยิ่ง /

รายละ ๓,๐๐๐- รศ.ดร.จางวรณ วงศ์ทะเลตร และ คุณสันติ วงศ์ทะเลตร / คุณวิไล สีธรรม / คุณอดุลย์ บุญกิจ /

คุณประเสริฐ-คุณชมภู-คุณดวงทิพย์ อนันต์มนตรี /

รายละ ๒,๐๐๐- รศ.บุญจรงค์ สุขเจริญ (ปลื้มถนอม) และครอบครัว / อาจารย์สุมานา พรหมรัฐภูมิ / พญ.เชาวรี อ้นนันท์ /

พันเอกพิเศษหญิง ดวงพร เพชรบุตร / ทพญ.อัญญา กลิ่นสุวรรณ / คุณจันทน์ ฉัตรศิริเวช / คุณศิริมาลย์ วีระวิทย์ /

คุณक्रमลิกา ขัดสาย / คุณพิสิษฐ์ ดีวงศ์วาลย์-คุณสาธิต จันทรสงคราม / คุณนภาพร อัจฉราฤทธิ์ และคณะ /

คุณราชา แสงนิล / คุณประทุม พุทธิวนิช / คุณสุภาพรณ เดโชพลชัย / คุณบงอร อรรถเวทวราวุฒ / ครอบครัวจงเสถียร /

คุณอนุชา-คุณจริยา-คุณนุชา-คุณนชา จำจาด / คุณลาวัลย์ พานิชเจริญ และ คุณกาญจนา พานิชเจริญ /

รายละ ๑,๑๑๑- คุณยอยศ เรียบร้อย /

รายละ ๑,๐๐๐- ศ.คลินิก พญ.วราภรณ์ ไวกุล / รศ.ประอรนุช ตูลยาทร / ผศ.มยุรี เจริญ / นพ.มานิส รัตนมาศ /

นพ.นที สาครยุทธเดช / คุณกฤษณา สิทธิรักษ์ / คุณอุดมพร สิริสุทธิ / คุณสาครจิต-คุณมาลี สิทธาจารย์กุล /

คุณสมใจ สุทธิกุลการณ / คุณกานดา อนเนกลาภกิจ / คุณพิกุล ศรีศาสนตรา / คุณบุบผา อนันต์วัฒน์ /

คุณชนมนันดา ภูประยูร / คุณโรจนา โกวิทวิวัฒนาพงศ์ / คุณเจตนิมิต กะลัมพะเขต / คุณจรี ตาปานานนท์ /

อาจารย์ ดร.อารัตน์ แพทย์นุเคราะห์ / อาจารย์อรุณศรี กาววิไล / คุณดวงใจ ลิ้มสกุล / คุณเนงลักษณ์ มงคลยศ /

คุณเปี่ยมพันธ์ วงเจียรพันธ์ / คุณจรรยา วงเจียรพันธ์ / คุณวชิรา วงเจียรพันธ์ / คุณสุนัยรัตน์ ปิณฑวิรุจน์ /

คุณฉัตรสุดาภรณ์ อัมพพันธ์ / คุณสรณคมน์ นิมาวรณ์ / คุณยุวดี ประไพพงษ์ / คุณจิตพร อรรถกิจโกศล /

คุณเทียนชัย-อาจารย์จันทรา ทองเคียน / คุณเพ็ญจันทร์ ทองเคียน / คุณตรีรัตน์ อยู่ประยงค์ / คุณวุฒิ เจริญกุล /

คุณณัฐพล ชโยพิทักษ์ / คุณศิริพร ดอกไม้งาม / คุณไพจิต กลิ่นสุคนธาภรณ์ / คุณศิริพรรณ บุญเกิด / คุณอารีย์ พรพรรณ /

ครอบครัวมงคลโสภาสกล /

รายละ ๙๐๐- คุณสุภาภรณ์ หลายเจริญทรัพย์ /

รายละ ๖๐๐- คุณแม่วันเตียง จงธรรมสุขยิ่ง / คุณรัตณี เศรษฐวงศ์ /

รายละ ๕๐๐- นพ.เสนีย์ คุปต์กานต์ / นพ.วรพล วัฒนสุกุล / อาจารย์เบญจรงค์ เตียงพิทักษ์ / เรือเอก ชัยพร อนันต์ศรี รณ. /

คุณณภาพัช เต็มมโนธรรม / คุณเสาวนีย์ พงศกรเสถียร / คุณทัศนีย์ ทิศาชัยประเสริฐ / คุณสุรินทร์ อยู่ยง /

คุณรัตนดา ตั้งศรีรัตน์ / คุณพงศ์พัฒน์ เปี่ยมบุญญาศิลป์ / คุณอรุณี ใจเย็น / คุณวาริน สุรีย์เหลืองขจร / คุณโสภา สันตสุข /

คุณสมศรี ประไพพงษ์ / คุณภาสิกร เชื้อบุญชัย / คุณสุภาภรณ์ แสงสุวรรณเลิศ / คุณชัย เขียวกิตติกุล /

คุณสุชาติ อ่อนอุณจิต / คุณสมพิศ ศรีรัตน์ / คุณสุประภา ศรีทอง / คุณจักรพันธ์ มงคลโสภาสกล /

คุณประภาวดี รมณียธรรม / คุณละเอียด เพิ่มประโยชน์ / คุณเกาะเกิด แทนกิจการกุล / คุณสุวิไล จรัสเลิศรังษี /

คุณจันทนา ขาวประทุม / คุณพัชรา สุทธิสาแดง / คุณกมลชนก ประจิด / คุณจินตนา เมืองไพศาล / คุณทวีพร พิชิตพรชัย /

คุณจันทนา สอนตระกูล / คุณสมชัย ธรรมนิรมิต / คุณปิ่นตา คุณธิปพงษ์ / คุณกาญจนา สอนศรี / คุณพรทิพย์ ยศภาคย์ /

- 1 **รายละเอียด ๕๐๐-** (ต่อ) คุณจำนง แจ่มอักษร / คุณพัชรภรณ์ ก้อนไพบูลย์ / คุณปณตพร กริธารพ /
2 คุณวรรวรงค์ วารวิจิตร / คุณกอบกุล กาญจนาลัย / คุณพรทิพา พรโสภากุล / คุณสรสรเสริญ เลิศบุญสุภา /
3 คุณศิริรัตน์ วุฒิวศ์ไพศาล / คุณปวีณา เดชอมรรัตน์ / คุณสมบัติ มาสติดิษฐ์ชัย / คุณชานพิศ นวลงาม /
4 คุณวีรยา แซ่จ้อง และครอบครัว / คุณนาถประไพ ขาววิไล / คุณวรวิฑูรย์ ปอทรัพย์ / คุณสุภาวดี ล้อทองแดง /
5 คุณจริยา จุงกลาง-คุณอารี ฤทัยวัฒน์-คุณอมรรัตน์ รุ่งพิบูลย์ และ คุณดารารัตน์ คุณานพรัตน์ / คุณอรพินท์ วิสวางกูร /
6 คุณแม่ละออ-คุณพ่อไวพจน์ เสือดี และครอบครัว / คุณพรภิรมย์ จันทร์สงคราม / คุณรักตะวัน จันทร์สงคราม /
7 **รายละเอียด ๔๐๙-** คุณสุปราณี ศรีประทีปรัตน์ /
8 **รายละเอียด ๔๐๐-** คุณชัชวาล อรรถกโกศล / คุณสุณี บวรพัฒน์พานิช / คุณนันทนัช เกลียวรรคเดช /
9 **รายละเอียด ๓๐๐-** คุณนิภา อาจาสาลี / คุณประพิม คังคายะ / ครอบครัวโอวาทวิญญู / คุณทัศนีย์ วรจิตตานนท์ /
10 คุณปรานี อริยะสุข / คุณสุมาลี แซ่ลิ้ม / คุณกฤษณา อยู่หลาย / คุณทรงศรัณย์ สิริธนพงศ์ / คุณสมจิต โสมสิรินาค /
11 คุณธนศิริ โคตรนาถ / คุณเกตุสวีน วัฒนคำแสง / คุณยุพาพรรณ มณีรินทร์ /
12 **รายละเอียด ๒๒๒.๗๗-** คุณกิตติเมธีรินทร์ สุวรรณไทรย์ /
13 **รายละเอียด ๒๐๐-** คุณยุวพร ฤทธิรักษา / คุณรัชนิบูลย์ เฟื่องขจร / คุณวรวรรณ ศรีวิโรจน์สมกุล / คุณพรทิพย์ ศิริสัตยะวงศ์ /
14 คุณเนงลักษณ์ แผลมทองสวัสดิ์ / คุณปทุมภรณ์ แซ่จิ้ง /
15 **รายละเอียด ๑๐๐-** คุณชัชฎา ภูประยูร / คุณสมจิตร ชีรพันธ์ประยูร / คุณอิงกมล มุตตามระ /

กราบขออภัยด้วยครับ หากมีผิดพลาดขาดตกบกพร่องส่วนใดไป

นอกจากการสร้างบุญร่วมกุศลในการพิมพ์ครั้งนี้แล้ว ได้มีการบริจาคสมทบทุนในการจัดสร้างพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเป็นสวนสนับนุนในการดำเนินงานในการจัดทำต้นฉบับด้วย ดังนี้ –

- 20 ภิษุณี รตน ธรรมเมธา ๑,๐๐๐/- คุณแม่จวันเตียง จงธรรมสุขยิ่ง ๒,๐๐๐/- คุณชัชภัสสร จงธรรมสุขยิ่ง ๓,๘๐๐/-
21 ขออนุโมทนาทุกท่านที่ได้ร่วมบริจาคในการสร้างบุญร่วมกุศลในงานของโครงการนี้
22 ขออนุโมทนาคุณผู้บริจาคเพื่อการดำเนินงานของทุนนี้พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ๑,๕๐๐
23 บาท ดังนี้ – อาจารย์เบญจรงค์ เตียงพิทักษ์, อาจารย์แววมยุรี ราชพัฒน์, คุณนวลมณี กาญจนพิบูลย์, คุณวิไล สีสรรพ์
24 และ คุณกฤษณา สิทธิรักษ์

- 25 ขอให้กุศลธรรมทานซึ่งเป็นทานอันเลิศที่ได้ร่วมกันบำเพ็ญนี้ จงเป็นเหตุเป็นปัจจัยเกื้อกูลสิ่งเลิศจิตและส่งเสริม
26 เพิ่มพูนปัญญาบารมี ตราบจนกระทั่งได้บรรลุพระนิพพานโดยทั่วหน้ากันเถิด

- 27 ขออุทิศกุศลธรรมทานนี้แด่บิดามารดาปู่ย่าตายาย ครูบาอาจารย์ ผู้มีพระคุณทั้งหลาย และสรรพสัตว์สรรพบุคคล
28 ซึ่งเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้นนั้น

- 29 ขอทุกท่านได้มีจิตอนุโมทนาบุญอันเป็นประโยชน์เกื้อกูลตนโดยทั่วหน้ากันเถิด

- 30 ติดต่อขอรับพระคัมภีร์ที่พิมพ์แล้ว ได้ที่ รุ่งอรุณ จันทรสงคราม 085-940-3255

- 31 ในการร่วมบริจาคเป็นทุนในการจัดทำต้นฉบับและ/หรือในการจัดพิมพ์แต่ละครั้ง สามารถบริจาคผ่านบัญชี
32 ธนาคารออมสิน เลขที่ 020-4-30528-867 ชื่อบัญชี รุ่งอรุณ จันทรสงคราม (เป็นบัญชีสำหรับงานพระคัมภีร์ ๒ ภาษา)
33 และขอได้ช่วยแจ้งข้อมูลการบริจาคร่วมบุญทางโทรศัพท์ 085-940-3255 หรือเพิ่มเพื่อนทาง Line ด้วยหมายเลขโทรศัพท์นี้

- 34 และขออนุโมทนาในกุศลทั้งหลายที่ทุกท่านได้บำเพ็ญมา จะเป็นการบริจาคที่ดี การชวนชวนช่วยกันช่วยบุญที่ดี
35 การช่วยเหลือให้ผู้อื่นได้ทำบุญที่ดี การให้ความรู้แก่ผู้อื่นที่ดี และอื่นๆ อีกมากมาย สาธุ สาธุ สาธุ
